

362

Q-34

2098
5 NOV 2011

370
1894-96

ԱԶԳԻՆ ՎԱՐԻՉՆԵՐԸ

14805

ԿԻՆԵՄԱՏՈԳՐԱՖԻԱԿԱՆ ՆԱԽՁՆԱԺՈՂՈՎ
ԵՒ ՀԱՃՆՈՅ ԱԶԳ. ՈՐԲԱՆՈՑԻՆ ՏՆՕՐԷՆ
ԳԱՐԱԳԱՇԵԱՆ ԹՈՎԱԲԱՍ

ԱԶԳ. ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎՈՑ
ԵՒ ՀԱՆՐՈՒԹԵԱՆ ԴԱՏԱՍՏԱՆԻՆ ԱՌՋԵՒ

362
9--34

Կ. ՊՈԼԻՍ
1912

362
4-34 14 MAR 2013

43. 261

8798

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆԻ ՏԵՂ

Ո՛վ իմ սիրելի Ազգս,

Արթնցի՛ր խորունկ քունէդ։ Ինչ որ այս հատորիկին մէջ ամփոփելով քեզի կը ներկայացնեմ, չկարծես թէ վէպ մ'է։ Ընդհակառակը քու շահուղ, պատուոյդ պաշտպանութեան նախանձախնդրութեամբ ծպտուած կարգ մը պաշտօնական անձնաւորութեանց շահատակութիւններու տխուր մէկ դրուազն է։ Ստոյգ և ճշգրիտ իրականութիւն դժբաղդաբար, որ մեր Ազգ. իշխանութեանց հիւանդոտ, փտախտաւոր գործելակերպի մէկ մանրանկարը կը ներկայացնէ։

Իմ անխախտ համոզումն է թէ մէն մի ազգային անհատ ցորչափ անտարբեր գտնուի, չուզէ թափանցել ազգային գործերու այդ փտախտացած կողմերուն՝ արմատական կորույլի վերահատուկութիւններով փրկելու և զօրացնելու համար առողջ մնացած մասերն, ո՛չ միայն պիտի շարունակուէ այդ կործանարար ընթացքն, այլև մի օր անդարմանելի վիճակի մը պիտի մատնէ ամբողջութիւնն։

Եթէ այս հատորիկին մէջ համառօտակի ամփոփուած վաւերաթղթերն, վիպական անցուղարձերն իրազեկ կ'ընեն մէն մի անհատը՝ ճշմարտութեան, կ'արթնցնեն քու մէջ այդ տխուր բարձրութեան իրական, արմատական դարման մը գտնելու զգացումը և կը մղեն իբրեւ անհատ, Ազգ, պարտականութիւններդ կատարելու՝ գիտակից լրջութեամբ, ահա՛ այն ատեն է որ ես կը մոռնամ իմ կրած ու ենթարկուած բոլոր վիշտերը, տառապանքները ու անուանարկուծիս ծանրագոյն հետեւանքները։

Տնօրէն Հաճոյ Ազգ. Երկսեռ Որբանոցի

Կ. Պոլիս, 7/20 Փետ. 1912

ԳԱՐԱԳԱՇԵԱՆ Բ.

ՏՊԱՐԱՆ ԵՒ ԿԱԶՄԱՏՈՒՆ

Օ. ԱՐՁՈՒՄԱՆ

№ 111

Ամենապատիւ

Տէր Յովնանէն Արքեպիսկոպոս Արեւուրդի
Ս. Պատրիարք եւ նախագահ Ազգ. Երեսփ.
գերագոյն եւ պատկ. Ժողովոյ

Կ. Պոլիս

Սրբազան Հայր,

Անձիս, ընտանիքիս, կարեւոր քաղաքի մը հայ
ընկալութեան եւ Ազգիս պատուոյն ու շահուն վերաբե-
րութեամբ ունեցած պարտականութիւններս կը հարկա-
դրեն զիս հասցնել մինչեւ Ձերդ բարձր Սրբազնութեան
եւ Ազգ. Երեսփ. Ժողովոյ՝ բողոքի ձայնս ու աղաղակս,
որք անխելի մնացին հինգ ամիսներէ ի վեր՝ պատկանեալ
պաշտօնական մարմնոց կողմէ:

Խնդիրը կը դառնայ Կիլիկիոյ Որբախնամ Կեդր.
Յանձնաժողովոյ մէկ անիմատ ու սխալ որոշումին չուրջ,
որուն կործանարար հետեւանքները կը տարածուին իմ
անձէս, ընտանիքէս զատ, Հաճնոյ Որբանոցի, ընկալու-
թեան եւ բովանդակ Ազգիս պատուոյն վրայ:

Ի դիւրութիւն Ձեր բարձր Սրբազնութեան եւ յար-
գելի երեսփոխան Տիարց՝ ընդ գրոյս կը ներկայացնեմ
140 օրինակ այն տպագրեալ տետրակէն, ուր ամփոփած եմ
կարեւոր գիտելիքներն ու առած հանգամանքը այդ
խնդրոյն, որպէս զի նախապէս ուսումնասիրուին անոնք
եւ արժանանան գիտակից, ուղիղ, արդար վճիռի:

Ազաչելով Ձեր հայրութեան, ցրուել տալ նախապէս
այդ տետրակները եւ պարտ ու պատշաճը վճուել տալ ի գոր-
ծադրութիւն:

Մնամ ամենախորին ակնածանօք Ձերդ հայրութեան
Խոնարհ որդի

Տնօրէն Հաճնոյ Ազգ. երկսեռ որբանոցի
ԳԱՐԱԳԱՇԵԱՆ Բ.

Տեր Նախագահ, Տիար Ասենապետ և Տիար Երեսփոխան,

Եթէ 1910ի աշնան Կիլիկիոյ Որբախնամ Յանձնաժողովոյ հրաւերով, Հաճնոյ ազգ. երկսեռ որբանոցի պատասխանատու տնօրէնութեան պաշտօնն ստանձնեցի՝ պատճառներէն զօրաւորագոյնը, թալանուած, կոտորուած համազգիներուս արցունքը սրբելու, ցաւակից, սփոփարար ըլլալու, իմովսանն անոնց ծառայելու զգացումս էր:

Ահա՛ պատճէնն այն պաշտօնագրին, որ զիս Հաճըն կը տանէր:

Կիլիկիոյ

Որբախնամ Կեդր. Յանձնաժողով

Կ. Պոլիս

Կ. ՊՈԼԻՍ, 7/20 ՀՈԿՏ. 1910

ԹԻԻ 762

Մեծայարգ

Քովստա Էփենի Դարագաշեան

Տնօրէն Հաճնոյ ազգ. որբանոցին

Աս

«Յանձնաժողովոյս վերջին նիստին մէջ տրուած որոշման համաձայն Հաճնոյ մեր որբանոցին տնօրէնութեան պաշտօնը յանձնուած ըլլալով Ձեզ, կը հրաւիրենք ներկայիւս որ Ձեր պատրաստութիւնները տեսնէք, կարելի եղածին չափ փութով մեկնելու Ձեր նոր պաշտօնատեղին:

«Ձեր պաշտօնավարութեան պայմանաժամը պիտի տեսնէ մէկ տարի, ցորչափ պիտի չարժիք Որբախնամիս հրահանգին համաձայն որ քանի մը օրէն պիտի տրուի Ձեզ: (*)

(*) Ստորագծումները իմ կողմէ եմ. Ծ. Հ.

«Յանձնաժողովս իր մտտովէն Ձեզ պիտի վճարէ ութը օսմ. ոսկի ամսաթոշակ, մէկ ամսականը կանխկով և բացէն ալ տասը օսմ. ոսկի ճամբու ծախք:

«Ինչպէս արդէն ըսուած է ձեզ՝ պիտի հաճիք Որբախնամի դիւանին յանձնել յիսուս օսմ. ոսկեոյ երաշխաւորագիր մը:

«Կը յուսանք թէ ձեր պաշտօնավարութեամբ Որբախնամիս ակնկալած յոյսերն ի դերեւ չպիտի հանէք, և ամէն ջանք ի գործ պիտի դնէք օգտակար հանդիսանալու համար Որբախնամ գործին, որ ամէնէն աւելի պէտք ունի խղճամիտ և բոլորանուէր աշխատութեան:

Յարգանքով

Ի Դիմաց Կիլիկիոյ Որբ. Կեդր. Յանձնաժողովոյ
Ասենապետ

ՆԵՐՍԷՍ ՕՀԱՆՆԱՆ

Ա. Գ. ՇՄԱԻՆԵԱՆ

Որբախնամի միւս անդամներն էին. Տիարք՝

1. Ալիքան Թօփալեան,
2. Լեւոն Բանիկեան,
3. Կարապետ Իբրանոսեան,
4. Հերում Սեբեան,
5. Հերպեր Ալէն,
6. Յակոբոս ձեհիզեան,
7. Յակոբ Գորեան,
8. Յարութիւն Շահրիկեան,
9. Սարգիս Սուլին,
10. Յակոբ Գալաֆեան,
11. Յովհաննէս Խորասանեան:

Որոնցմէ՝ Տիարք Լեւոն Բանիկեանի, Կարապետ Իբրանոսեանի, Հերպերթ Ալէնի, Յակոբոս ձեհիզեանի, Յակոբ Գորեանի, Յարութիւն Շահրիկեանի, Յակոբ Գալաֆեանի և Յովհաննէս Խորասանեանի տեղ, եկած էին Տիարք Գէորգ Շնորհքեան, Աղեքսանդր Բարունակեան, Յարութիւն Ներկարարեան, Նշան Գալաֆեան, ինչպէս գտայ իմ վերադարձին Հաճընէ:

Յիշատակեալ իմ պաշտօնի յաջող հրահանգը, որուն

մէջ որոշապէս նշանակել խնդրած էի պաշտօնին պարտականութիւններն ու իրաւասութիւնները, ո՛չ միայն ինձ հետ չորուեցաւ, ո՛չ միայն Հաճըն համալսարանի պատրաստ չգտայ, ինչպէս հաւանտուած էր, այլև 4—5 անգամ պահանջել ստիպուելէ յետոյ, ուր ուրեմն ինձ հասաւ Մայիս 1ին, 1911:

Առաջին օրէն խնդրած էի նաև իմ 9/22 Հոկտ. 910 թուակիր գրութեամբ, որպէսզի պայնականաւորեմ անկ ամիս առաջ ծանուցուի՝ յրացումը կամ շարունակումը պաշտօնին:

Հաճըն համալսարան, երբ մօտէն ուսումնասիրեցի և լաւագոյնս հասկցայ թէ ի՞նչ էր ծանրութիւնն այն բեռին, զոր ուսերուն վրայ առած էի, գրեցի իսկոյն Որբախնամի 1/14 Դեկտ. 910 թուակիր նամակով մը թէ՛ «թէև յանձնառութեանս համաձայն պարտաւոր եմ պաշտօնս շարունակել մինչև մէկ տարի և թէև յանձնառութեանս հակառակ ընթացք մը երբեք չեմ ներեր ինձ, սակայն նկատելով որ ստանձնած պաշտօնս իմ երեւակայածէս շատ աւելի պատասխանատուութիւններ, չափազանց աշխատութիւններ եւ շրջահայեաց հետաւետութիւն կը պահանջէ, որոնց համար պարտաւորուած եմ շատ աշխատել և շատ յոգնել, կուգամ ուշադրութիւնը հրաւիրել Պատ. Յանձնաժողովի թէ՛ իմ պաշտօնին համար սահմանուած թոշակը բաւարար եւ համապատասխան ըլլալէ շատ հեռի է և կը խնդրեմ որ այս պարագան նկատողութեան առնելով հաճութիւնը չնորձէ պարտ ու պատշաճը անօրինելու, որպէս զի սա տեսակ մը տարագրութեանս, միակեցութեանս մէջ, ուր դռնէ ընկերակալութիւն մ'ալ չէ կարելի վայելել, միախառնական կողմ մ'ունենամ»:

Որբախնամ հաճութիւնը ունեցաւ պատասխանելու

հետեւեալը. «միւս կողմէ Որբախնամս յարմար առիթ մը ձեր ամսաթոշակին յաւելման խնդիրն ալ օրակարգի պիտի անցնէ»: (Պաշտօնագիր 884 համար, 15/28 Դեկտ. 1910 թուակիր):

Բայց: Այդչափ միայն: Տարին լրացաւ և ես բան մը չտեսայ: Չեմ գիտեր թէ Որբախնամի յարմար առիթը երբ կ'ըլլար:

Ուստի չըջանի լրման մօտ, զրկեցի հրաժարագիրս, ուր ի մէջ այլոց կը գրէի. (Գրութիւն համար 118, Ապրիլ 27/911)

«Նկատելով որ 1/14 Դեկտ. 910 թուակիր խնդրագրոյս, ի մասին ինձ սահմանուած թոշակի՝ բաղդատմամբ յանձնուած պաշտօնի պարտականութեանց և բազմակողմանի պատասխանատուութեանց անբաւական և անհամապատասխան ըլլալուն, մինչև այսօր ոչ մի բաւարարութիւն չէ տրուած:

«Նկատելով որ կեանքը կարի դռն է ընտանեկան չըջանակէ հեռի, խնամքէ զուրկ, զաւակաց կարօտով մաշուած:

«Նկատելով որ բազմածախս է և ահագին դժուարութիւնք կան՝ տունը մօտս փոխադրելու, ուր կեդրոնի դաստիարակութիւնը պիտի պակսի զաւակացս:

Որոշած եմ հրաժարիլ պաշտօնէս, զոր այժմէն կը փութաւ հարորդել Պատ. Որբախնամի, ի պատճառ պատշաճ սնորհմութիւն ժամանակին»:

Այս հրաժարագիրս Որբախնամ հետեւեալը պատասխանեց, թիւ 1133, 1/14 Յունիս 1911 թուակիր պաշտօնագրով:

«2. Ձեր հրաժարականը. — Յանձնաժողովս իր երէկի նիստին մէջ նկատի առաւ նաև ձեր Ապրիլ 27 թուակիր հրաժարագիրը և վերջէն զայն, զոն վնասած

ըրդարով ձեր պաշտօնավարութեան : Ձեր ամսաթուղթի յաւելման խնդիրը մեր սեղանին վրայ է և կը յուսանք թէ ի մօտոյ այդ մասին ալ գոհացում պիտի տանք ձեզի :

Հոս , աւերորդ անգամ մ'եւս կը շեշտեմ թէ իմ պահանջածը ամսականի յաւելում չէր , այլ գնահատուի տարբերութիւն :

Որբախնամի այդ տողերուն հետեւեալը պատասխանեցի 153 համար և 15/28 Յունիս 1911 թուակիր գրութեամբ .

«Կը ցաւիմ սակայն յայտնել թէ հրաժարումիս պատճառներն ո՛ր և է տունչութիւն չունենալով անուանարկութեան և զրպարտութեան խնդրոց հետ՝ ես պարտաւորուած եմ մեկնել Հաճընէն Յուլիս 1ին , ըստ նախապէս գրածիս , ո՛չ թէ Մարաշ , որպէս հրամայուած է ինձ , այլ ուղղակի Պոլիս , Տակնուլիայ եղած ընտանեացու զաւակացս մօս :

«Կ'ողաչեմ որ Պատ . Յանձնաժողովդ ներկայ գրութիւնս ստանալուն պէս հաճութիւնը ունենայ հեռագրաւ արտօնել դարձս ի Պոլիս , եթէ չիափաքիր որ հրաժարականն ըրայ անդարձ :

«Պատ . Յանձնաժողովիդ արտօնութեան հեռագիրն ստանալէս յետոյ , ես դարձեալ խորհրդակցելով Գուրգեան էֆ . ի հետ , տեղական և Որբախնամ գործին պայմաններուն ու պարագաներուն նպաստաւոր եղանակաւ կարգադրել ամէն ինչ՝ պիտի նախընտրեմ :»

Այս գրութեանս վրայ Որբախնամ արտօնեց մեկնումս ի Պոլիս , իր հետեւեալ 24 Յունիս 1911 թուակիր հեռագրով :

«15 հազիրան մեքրուպընըզ մուհիպիննէ , Գուրգեան իշէ պիլ միւզաֆէրէ , միւնասիպ պիլինի թեւիլի իթթիֆէն սօնրա , Իսրայիլայա կիշէ պիլիւսիլիգ : Եւառնեան :»

Եւ նոյն թուակիր ու 1154 համար պաշտօնագրով , որ այսպէս կը վերջանար .

«Յուսարով որ մեր հեռագրին համաձայն հարկ եւ «ղածը կը տնօրինէք , Ձեր պատասխանատւութեան տակ «գտնուող որբանոցին շահը նկատի առնելով , կը սպասենք «Ձեզ և կը մնանք յարգանքով :»

Եւ որովհետեւ իմ պաշտօնի շարունակումը նուազ օգտակար պիտի ըլլար՝ առանց արմատապէս հարթելու մի քանի դժուարութիւններ , որք ինձ դէմ հանուած էին Առաջնորդարանի կողմէ , ուստի , օգտուելով իմ մեկնումի յետաձգումէն , (արդիւնք ժողովրդային համակիր և բուռն ընդդիմութեան) 12/25 Յուլիս թուակիր տարեկան ընդարձակ տեղեկագրովս Որբախնամի ներկայացուցի իմ հետեւեալ պայմանները , կարենալ շարունակելու համար պաշտօնս :

«1. Ինչպէս կը յիշէ Պատ . Յանձնաժողովդ , Ապրիլ 27 թուակիր գրութեամբ մը զրկած եմ արդէն հրաժարականս և Յունիս 15 թուակիր գրութեամբ մը կրկնած զայն՝ ծանուցեալ պատճառներով : Եթէ այդ պատճառները վերնան և ես նպատակի մը ծառայելու սիրոյն ամէն գնով յաջողիմ իսկ համոզել ընտանիքս և յօժարիմ դարձեալ վերադառնալ Հաճըն դաւակնելովս , առանց հետեւեալ պայմաններուն՝ բացարձակապէս անկարելի է :

«2. Վերստանձնելու համար Հաճնոյ Որբանոցի Տնօրէնութիւնն կամ շարունակելու համար զայն՝ ես պէտք է ըլլամ բացարձակապէս անկախ իմ բոլոր գործերուս մէջ այնպէս , ինչպէս զոր օրինակ հայր մը իր տունին մէջ՝ հարիւրաւոր զաւակներով և անոնց դարգացումին բարւոք դաստիարակութեան ու խնամածութեան յատկացուցած պաշտօնեաներով :

«3. Պէտք է պայմանաւորուիմ աւելուալն 3 և առ աւելեւն 5 տարուան համար :

«Եթէ այս երեք պայմաններն, որք որչափ ինձ՝ ևս աւելի Հաճնոյ Որբախնամ գործին ճակատագիրն ապահովելու համար անհրաժեշտ են, զօհաջնելու յօժարի Պատ. Յանձնաժողովը, այն ատեն ոչ մի դժուարութիւն չմնար:

«Եւ որպէս զի Հաճնոյ Որբախնամ գործը ո՛ր է և չափով վնասի մը չենթարկուի՝ հարկ է ինձ հետազոտել մինչեւ Օգոստ. 1, թէ Պատ. Յանձնաժողովը այդ պայմաններն ընդունած է կամ ոչ: Եթէ ընդունած ըլլալը հեռագրե՛ գործը իմ անձնական, անհնազանդ գործս և կասեցնելով, ըստ կանխագոյն որոշման փոխանորդս նշանակելով պիտի մեկնիմ Պոլիս, 1-2 ամիսէն հոս գործիս զրուիք զՏնտեսութեան պայմանաւ: Իսկ եթէ ոչ՝ այն ատեն հարկ չլնաւ փոխանորդի, ես կ'ստանայ հաճութեամբ եւ խորունկ ընդհանրապէս կը փոխանցեմ գործը, Պատ. Յանձնաժողովի Նշանակելի յայտորդիս՝ եւ կը մեկնիմ:

«Սղծի և սրտի պարտք մը կատարած ըլլալու և իմ իրաւահատորներուս պէս սիրած այս հարիւրաւոր ձագուկներու օգտին համար, ըսեմ սակայն, թէ Որբախնամ Պատ. Յանձնաժողովը պէտք է ընդգրկէ իմ ցոյց տուած տնտեսկէտը, այսինքն Տեսուչները պէտք է ըլլան բացառականապէս անկախ եւ անէն տեսլիքներով ուղղակի եւ բացարձակ պատասխանատու Պատ. Յանձնաժողովի: Գոնէ Հաճնոյ համար ութամսեայ իմ փորձառութիւնը, ասկէ տարբեր միջոց, դաւանանք չընդունիր, այն անհրաժեշտ պայմանաւ որ, անուանուելիք Տեսուչն ևս ըլլայ կասարեղապէս ուղղակի, անպառ, անկողմնակալ եւ հաճութեամբ նուիրուած Որբախնամ գործին:

«Ասիկա սակայն ուրաջում մը չէ երբեք Ազգ. իշխանութեան կամ Առաջնորդարաններու անժխտելի իրաւատուութեան: Անոնք կը մնան գարձեալ վերահսկողներ,

իրենց յատուկ իշխանութեամբ վերին պաշտպաններ և Որբախնամ գործի յառաջդիմութեան կարեւորագոյն սատարներ, և կը վայելեն՝ իրենց գործնականապէս ցոյց տուած իրաւութեան համարատասխան յարգանք. անկէ՛ ալ աւելի բան մը:

«Թողունք Սարահեանի մը ինքնատիպ պարագան, ամենազարգացելի և յարգանքի արժանի եկեղեցական մ'ալ հոս, Հաճնոյ մէջ, առաւել կամ նուազ չափով պիտի կրէ ազդեցութիւնը կարգ մը շահամոլ մարդոց, որք իրենց անձնական նպատաւորութիւնն զատ ոչ մի դաւաճանք չունին»:

Որբախնամ իմ ներկայացուցած այս երեք որոշ պայմաններուն ընդունելութեան կամ մերժման մասին բան մը չհաղորդեց ինձ մինչեւ Օգոստ. 4: Եւ ես մեկնեցայ Հաճնէն՝ Օգոստ. 5ին, որպէս զի կարելի ըլլայ գոնէ Սեպտ. 1-ի վերջերը իմ ներկայութիւնն ի Հաճն:

★
★

ԹԱՆԿԱԳԻՆ ԳՆԱՀԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Որբանոցը գտնուէի յոյժ խեղճ և յուսահատական վիճակի մէջ:

Որբանոցի այդ վիճակը իր վրայ հրաւիրած էր կառավարական միջամտութիւն, զոր արգիլելու համար պէտք ունեցայ ի գործ դնելու իմ բովանդակ կորովն ու հնարամտութիւնը և ուրախ եմ որ կարողացայ յաջողիլ այդ տեսակէտով կատարած ձեռնարկներուս ու ջանքերուս մէջ՝ կատարելապէս: Այնպէս որ իմ Հաճն ժամանելէն երկու ամիս յետոյ, գայմագամ Հաշիմ պէյի հա-

ւաստիքներով կը միամտէի թէ ընդ միշտ հեռացած էր ամէն վառնդ գրաւումի և ո՛ր և է միջամտութիւն, որոց զոհ եղած և կառավարութեան ձեռք անցած էր Ատանայի Թագ. Որբանոցը՝ դժբաղդաբար:

Իմ այս ըսածներս հաստատելու համար քաղուածք մը կը դնեմ Կլիկիոյ Վեհ. Կաթողիկոսին իմ գրած համակնիւրէն և պատճէնը՝ կառավարութեան մատուցած իմ պատասխանին:

Նոյ. 16 Թուակիր նամակով մը կը գրէի Վեհ. Կաթողիկոսին.

«Զերդ Վեհափառութիւն,

«Ստացայ 14 Նոյեմբ. Թուակիր և համար 2855/503 Զերդ Ս. Օծութեան պաշտօնագիրն, որով պահանջուած տեղեկութիւններն կը փութամ հաղորդել... Ահա այս է մերկ իրականութիւնը որբանոցիս ներկայ վիճակին մասին, ինչ որ գտնէ «անխնամ» ամականով չկրնար որակուիլ:

«Շնորհակալութիւն յայտնելի հետաքրքրութեանն ու հայրական հոգածութեանը համար Վսեմ. Կուսակալին, որ անցեալ Կ. օր միեւնոյն իմաստով հարցում ուղղած և յանձնարարութիւն ըրած է եղեր տեղւոյս գայմագամին, ինչպէս հաղորդուեցաւ մեզ Թէրզեան ֆարութիւն էֆ.ի միջոցաւ. զիտեղ տուի միանգամայն թէ կամ զիւրիմացութիւն մը ըլլալու է և կամ ճշմարտութեան հակառակ տեղեկատուութեան մը արդիւնք՝ վրդովուած Վսեմ. Կուսակալի, որ միշտ հոգածու կը գտնուի որբերուն:»

Նոյեմբ. 20 Թուակիր ինձ հասած պաշտօնական գեկուցագրի տուած պատասխանս.

«Հուշուրդ ալիի հագրէք ի գայմագաւը Էփրեկիյէ

«Իզգէքըու Էփրեկիյէ հագրէքըրի,

«20 Թըշիւնի սանի 326 քարիսըւ վէ խի եիզ սեֆիզ ևօմեօրըւ քահրիրաքը գայմագաւը Էփրեկիյէ իյէ էյքամխանէսէ մեվանոս էյքամըն անիալը սընիյէ, վէ ինքիյանաքը Էփրիյէ վէ սայիրէլէրինէ հագըր իյէ իքինա օրնաւագ հէր պիր ևնիվագաւը իմալը, վէ հսպապը իսքիրահաքարընըն իսքիմալի վէ ֆեաֆֆէի ևնիվագաւըն իքմամ օրնաւըրը քագսիրէ հիւֆիւմէքը սէնիյէմիզին քէեմին իսէնէլինի քարաֆը անիզիյէ քէպիլի շէրէֆվարիս հմընաւէի ալի վիլայէքքէնանի անիեաւըն ճէրիլէսինէն պուշմընըրը հմը ու իրասէ պուշուրըրը. հիւֆիւմէքը սէնիյէմիզին Էփրաքը վարան հագըրնասի շու քէպիլիաքը րէսմիյէսէն վէ էյքաֆը շէֆագաքը փէսքրանէլէրինէնէն տալը քէշէֆիւրաքը անիզանէմիզի աւզ իյէ պէրապէր, էլէեմվէ էյքամխանէսէ մեվանոս էյքամըն անիալը սընիյէի հագըրէսի, գալիսը սընիի ևօքքաի ևագարընաւ սուրէքը մաքրուպէսէ պուշմընըրը վէ ինքիյանաքը Էփրիյէ վէ լէվագիմաքը սայիրէսի, ուսուլ վէ ևրզաւը սայիրէսինէ քէեմին, վէ հսպապը իսքիրահաքարընա մաքրուպը ալի սայիրէսինէն շըգաք վէ իքինա օրնագաւ օրուպ, շիմիլիֆ իյքամխանէնին պիր կեօնա ևնիվագաւը պուշմընաւըրը վէ պինաւէն ալէյն աւգու պուշուրըրը քագսիրէ մուպիէնէի շագըմէնին իյֆաքը րէյը ալիի գայմագաւը Էփրեկիյէինէ մէնոք վէ միւքիվագըֆ օրնալիէ օլ պապսէ.

23 Թէշիւնի Սանի 326

Հանըն էւմէնի էյքամխանէսի միւքիլի

Նոյեմբ. 24ին տեղեկագրեցի իրողութիւնն Նորին Ս. Օծութեան, աւելցնելով թէ «ո՛չ մէկ քննութիւն մեր որբերու՝ անխնամ և անպատասխար վիճակ կրնայ վերագրել կամ հաստատել, թէև տակաւին բաղձալի պայմաններու մէջ գտնուելէ շատ հեռի են անոնք դժբաղդաբար»:

Եւ որովհետև իմ անյեղի սկզբունքն էր իմ վարած հաստատութիւնը, իրական, ճշգրիտ վիճակի մէջ ներկայացնել օրը օրին, անոր վերին Վարիչ Մարմնոյն, տեղեկագրելով ամէն ինչ և հաւատարմօրէն պատկերացնելով կանոնաւորապէս իրաց վիճակն, որպէս թէ նա անձամբ ներկայ գտնուած ըլլար իրեն խնամոց տակ զբաւուող հաստատութեան մօտ, ստացայ յաջորդաբար հետեւեալ ՅՈՅԺ ԹԱՆԿԱԳԻՆ գնահատականներն.

5/15 Դեկտ. 1910, համար 830 Պաշտօնագրով.

«Գոհունակութիւն կը յայտնենք ձեր զրկած Ա. Տեղեկագրին համար և կը փութանք առ այդ մեր հրահանգները տալ:

«Կիլիկիոյ Ս. Կաթողիկոսին ուղղեալ ձեր պատասխան նամակը գոհունակութիւն պատճառեց մեզ»:

15/28 Դեկտ. 1910, համար 884 Պաշտօնագրով.

«Նախ կը փութանք մեր գոհունակութիւնը յայտնել ձեր գնահատելի պաշտօնավարութեան համար: Յանձնաժողովս արդէն երբ պայմանաւորուեցաւ Ձեր հետ, վստահ էր թէ արժանաւոր ընտրութիւն մը բրած է: Ուրախ ենք որ մեր յոյսերը կ'իրականանան և օգտակար կը հանդիսանաք Ձեր ստանձնած այս նոր պաշտօնին մէջ: Ինչպէս ձեր ընդարձակ նամակները, որոնցմով մանրամասն տեղեկութիւն կուտաք մեզ, նոյնպէս Ձեր օրինաւոր և ճիշդ օրագրութիւնը՝ մեծ գոհունակութիւն պատճառեցին մեզ: Վստահ ենք թէ այսպէս պիտի շարունակէք ցվերջ»:

ԱՌԱՋԻՆ, ՊՈՍԵՆՏԻՆՈՒԹԻՒՆ ՀԱՃՈՅ ԱՅՐ. ՈՐԴԱՆՈՅ

Ողբուհի Զարուհի Պապանեան ընդ. Պրն. Աբրահամ Սուֆաֆեան, երեք ընամեքի անդամներով
1911 Յունիս 20

23 Դեկտ. 1910, համար 892 պաշտօնագրով .

«Որոշումներէն Օր. Զարուհի նշանախօսութիւնը ուրախութիւն պատճառեց մեզ, և մեր գոհունակութիւնը կը յայտնենք Ձեր կարգադրութեանց համար:»

«11/24 Փետր. 1911, համար 958 պաշտօնագրով .

«Ստացանք նոյնպէս Յունվար 1-31ի Օրագրութիւնը, որ իր նախորդին պէս մեծապէս գոհունակութիւն պատճառեց մեզ:

«Ստեցեալ որոշումներն հարսանեկան հանդէսին առթիւ ձեր ըրած կարգադրութիւնք ևս հաճոյ թուեցան մեզ և ուրախ ենք որ արժանաւոր կերպով կը վարէք ձեզ յանձնուած պաշտօնը:»

Այս ամէնուն հետ սակայն, Որբախնամ, տարւոյն ամբողջ ընթացքին մէջ չգտաւ յարմար առիթ, Օրակարգ անցնելու և պարտ ու պատշաճ գոհացումը տալու, իմ արդարացի մէկ պահանջումին, զոր յիշելի նախապէս: Իմ կատարած գիմումը, ինձ եղած գրկանքը, «գեկնիկն պախշիշի»է տարբեր արդիւնքի մը չարժանացան, ինչպէս կ'որակեն առ հասարակ բարոյական գնահատումները:

.*

ԴԱԻԱՃԱՆՆԵՐՈՒ ՎՈՂՄԱԿ ՄԸ

Մինչդեռ ես գրաւուած, թաղուած էի հարիւրաւոր որբերու բազմապիսի կարիքներու նախապարաստութեանց չոգերով ու զրաղումներով, զոհելով յաճախ իմ քիչ մը հանգիստն ու քունը, ինչ ծանր անակնկալներ կը դարձնուէին ինձ համար:

Միացեալի հաճոյ վարժարանաց անօրէն Գաբրիէլ Սաչիկեան և եղբայրը Միքայէլ, երկու չ'որհունակներ,

որբաւեա անհարկի պահանջումներ ըրած և մերժուած ըլլանուն՝ հակառակորդներ դարձած, ձեռքի տակէ կը ջանային վարկաբեկել զիս:

Քանի մը ջօջեր և տխմար Առաջնորդը (Երուսաղեմի միաբաններէն Պետրոս վրդապ. Սարաճեան), Որբանոցի գործերուն միջանկեռու եւ զայն շահագործելու իրենց հետաքննութեանց ևեջ արգիլուած ըլլանուն՝ խուլ հակառակութիւն մը կը անույցանէին և առիթ կը փնտռէին զիս տապալելու, որպէս զի ասպարէզ գտնեն իրենց ազգաւեա արարքներուն:

Այս ըստեմունքն անհերքելի փաստերով ապացուցուած են: Սաչափը միայն յիշեմ որ իմ պաշտօնավարութեան տարեկան ելմտացոյցը, ակնադրասեղի առաւելութիւններով օժտելով հանդերձ Որբանոցը, նախորդ շրջանի ելմտացոյցէն զգալիօրէն պակաս ալ եղած է և որբերը քանի մ'ամսուան մէջ կարմրած, լեցուած, կերպարանափոխ եղած են, ինչ որ իմ հակառակորդներն իսկ անկարող եղած են ժխտելու և հաստատած են քանկոյս:

Այդ վատ առիթը ստեղծել իրենց գործը պիտի ըլլար ուղղակի, եթէ իրենց այդ հակումներուն, արամաղութիւններուն ծանօթ, Միհրան Գալեան կոչուած պաշտօնեայ մը Որբանոցէն, նախաձեռնարկ ըլլալով, վատութեան և դատաճանտութեան դափնին ինք խլել չ'ուտածէր:

Այս անձը, Հաճըն հասնելու յաջորդ օրն իսկ, ջերմ կերպով յանձնարարուած էր ինձ Հրանդ վրդ. Կարօեանի կողմէ և ես, թէ՛ այդ յանձնարարութեան և թէ՛ չրջանի տեւողութեան՝ պաշտօնեայի փոփոխութիւն չ'կատարելու իմ սկզբունքին համաձայն, ծայրահեղութեան հասցուցի համբերութիւնս՝ իր ապօրինի և զեղծ արարքներուն վերաբերութեամբ:

Այդ ծայրահեղ համբերութիւնը սակայն, չէր կրնար անսահման ըլլալ, ուստի, քանի՜ քանի՜ անգամներու զի-

տողութիւններէ յետոյ, զինք ի կարգ հրաւիրելու համար, Յնվ. 27ին հետեւեալ ազդարարագիրը ղրկեցի.

ՀԱՄԱՐ 55

27 Յնվ. 1911 ՀԱՃԸՆ
ԱԶԳ. ՈՐԲԱՆՈՑ

Մեծապատիւ

Տիար Միհրան Գալեան

Ուսուցիչ Ազգ. Որբանոցի

Հանրն

«Ներկայիս առաջին և վերջին անգամու համար կ'ազդարարուի Ձեզ յարգել Որբանոցիս կանոններն, սահմանափակուելի ձեր պարտականութեանց անթերի գործադրութեանը մէջ, և երբեք, երբեք չմիջամտել, ակնարկութիւններ չընել պաշտօնեաներէն միոյն կամ միւսին գործին և ձեր գիտողութիւնները, ինչ որ ալ ըլլան անոնք, գրաւոր ներկայացնել Տնօրէնութեանս:

«Հարկ անհրաժեշտ է որ, յօգուտ Որբանոցիս երկսեռ անդադդացածներուն, հիմնովին փոխէք ձեր վերապահ և ոչ-օգտակար ընթացքն և այսուհետեւ արտովին փարիք ձեր պաշտօնին ու գործին, պատկառ կալով Որբանոցիս կանոններուն և Տնօրէնութեանս հրահանգներուն, եթէ կ'ուզէք ճշմարիտ և իրական ծառայութիւն մատուցանել որբերուն:

«Երկուքու կէս ամսէ ի վեր ձեր առաջին դիտողագիրը ստացանք այսօր: Կը ցաւինք որ գոնէ առ այժմ, Որբանոց չկրնար հաւնադամներ տրամադրել իր պաշտօնեաներուն: Ո՛վ որ Որբանոցի տրամադրած ճաշերուն չի հաւնիր՝ ազատ է խորաիկներ գտած տեղը երթալ: Ձեռք կարող խսիր դեռ պաշտօնեաներուն մեջ, անոնք հաւասար են օրէնքին առջեւ, և դուք մտքէ հանելու էք քացառութիւն կազմելու ո՞ր եւ ի գաղափար:

Յարգանք

Տնօրէն Հաննոյ Ազգ. Որբանոցի

Այս ազդարարագրէն վերջ եւս ուղղութեամբ նշաններ չերեւցան իր վրայ և ես թիֆոյի համաճարակի մը դէմ պայքարելու իմ տաղնապններուն մէջ (որու միջոցին 127 երկսեռ որբեր և պաշտօնեաներ, որոց մէջ կը դառնուէր նաեւ իր ուսուցչունի աղջիկը, յաջորդաբար կը վարակուէին ու կը բուժուէին) չտեսնելու, չստելու կը դարնէի իր գձուձ արարքները:

Ապրիլ 24ին սակայն, ստացայ զեկուցագիր մը, որով ուսուցչունի մը պատուոյն դէմ յարձակում մը ըլլալը կը հաղորդուէր և որու համաձայն մանրակրկիտ քննութիւն կատարելով ստուգեցի թէ Գալեան՝ Տնօրէնութիւնս, ուսուցչունի մը և սպասուհի մը անուանարկող պատմութիւն մը չինած և պառաւ կիներու ականջին փսրտալով հրապարակ նետած էր, ուրկէ միտքերը պղտորուած էին և հետեւաբար Հաճընցիք կասկածոտ աչքերով կը դիտէին Որբանոցը:

Այդ սաայօդ պատմութեան համաձայն, Որբանոցի երեք ուսուցչուհիներ չնորհաւորական այցելութիւն տուեր են Ծնունդի աօնին օրերը Տնօրէնութեանս, որ հիւանդ պառկած էր և տեսնելով որ արթուն չէ՝ մեկներ են: Անոնց մեկնելու պահուն սակայն, Տնօրէնութիւնս կանչեր է անոնցմէ մին, խեղճ, այրի կին մը, զոր համարուրեր է և միւս երկու ընկերուհիներն, օրիորդ, որոնցմէ մէկը Գալեանի աղջիկը և միւսը անոր ազդեցութիւնը կրած մէկը, լրտեսեր և տեսեր են այդ զայթակալական արարքը: Ասկէ զատ, սպասուհի մը հետ ալ կը տեսնուի եղեր Տնօրէնութիւնս: Սակայն մինչեւ այսօր անբացատրելի մնացած է թէ ինչո՞ւ Ծնունդին միմեջեւ Չափիկ ո՞ր եւ ի յայտնութիւն չիկն կասարած այդ մասին:

Նկատի ունենալով խնդրոյն ծանրակշիռ հանգամանքը, մանաւանդ այն տեսակէտով որ Որբանոց բարո-

յականի մասին կասկածելի կը դառնար յաչս ժողովրդեան, ինչ որ կրթական հաստատութեան մը համար կործանում ըսել էր, այլևս վերջակէտը դրի իմ համբերութեան և հետեւեալ նամակներով, մէկ կողմէ Որբանոցէն խալառ հեռացուցի այդ չարաքանութեանց տխրահոչակ հեղինակներն ու միւս կողմէ Ազգ. Իշխանութիւնը Իրաւութեան կատարել իր պարտականութիւնն, Աշխատութեան իրազեկ ըլլալով եւ ժողովուրդին գայրակղած միտքերը վերաշինելով, ինչպէս կը պահանջէր իրաց վիճակը:

ՀԱՄԱՐ 114

24 ԱՊՐԻԼ 1911, ՀԱՃԸՆ
ԱԶԳ. ՈՐԲԱՆՈՑ

Մեծապատիւ Տիար Մինաս Գալեան

Հաճըն

«Ձեր պաշտօնը Հաճնոյ Ազգ. Որբանոցիս մէջ՝ վերջացած է այսօրուընէ սկսեալ հետեւեալ պատճառներով.

1. Համար 55 և 27 Յունիք. 1911 թուակիր պաշտօնագրով մը Տնօրէնութեանս կողմէ ձեռն ուղղուած ազդարարութենէ մը յետոյ եւս, ո՛չ միայն չէք ուղղած ձեր խառնակից ընթացքն, այլ եւ Որբանոցիս ներքին կանոններուն հակառակ շարժած եք:

2. Անուանարկած եք Տնօրէնութիւնս եւ Որբանոցիս պաշտօնեաներէն մէկն ու միւսը, արատաւորելու ամենադաւաճան մտածումով ի հարկէ՝ անոնց պատիւը, ինչ որ պաշտօնի զգացումէ գոյրի մարդու գործ կրնայ ըլլալ միայն:

«Այս երկրորդ խնդրոյն համար խնդրած եմ Գեր. Առաջնորդ Հայրէն, որպէս զի հաճութիւնը ունենայ որոշեալ օրի մը մէջ «ՊԱՏԻՈՑ ԱՏԵԱՆ» կազմել Սառն ժողովով կամ յատուկ Յանձնաժողովի մը միջոցաւ,

հարկ եղած մանրամասն քննութիւնը կատարելու, ճշմարտութիւնը երեւան բերելու և գալթակղեալ միտքերը միամտելու համար:

Տնօրէն Հաճնոյ Ազգ. Երկսեռ Որբանոցի
«Յ. Գ. — Այս պայմաններուն մէջ, այլևս անհարկ կը դառնայ Օր. Եպրսէիի ալ պաշտօնավարութիւնը:
ՆՈՅՆ»

ՀԱՄԱՐ 45

24 ԱՊՐԻԼ 1911, ՀԱՃԸՆ
ԱԶԳ. ՈՐԲԱՆՈՑ

Գերապատիւ Տեղ. Պետրոս վարդապետ Սարգսեան Կարողիկ. Տեղապահ Հաճըն

«Որբանոցիս պաշտօնեաներէն Մինաս Է. Գալեան, որ նախորդ չըջանին տնօրէն ալ եղեր է, այսօրուընէ սկսեալ դադրեցուցուած է պաշտօնէ և այլևս ո՛ր և է առնչութիւն չունի Որբանոցիս հետ, զոր ի տեղեկութիւն կը փութամ հաղորդել Ձեր Գերապատուութեան:

«Այս անձը բացարձակապէս փաստաւոր եղած է Որբանոցիս և իմ բովանդակ ջանքերը զինք ուղղութեան քերելու համար, կը ցույց տրամուրդ ամուր մնացած են մինչեւ այսօր: Առաջին և վերջին ազդարարագիր մը իրեն ուղղուած՝ 27 Յունիս թուակիր, մնացած է նոյնպէս անպարզիւն:

«Իր վրայ կը մարմնաւորին ըմբոստութիւն, օրինազանցութիւն և անուանարկութիւն: Այս վերջնոյն նոր մէկ զրուագիւ երեւան ելաւ այսօր, որու մասին հարկ եղած քննութիւնը կատարեցի և հաստատեցի որ Գալեան Է. Գ. խիղճ, պարկեշտութիւն և բարոյական մէկ կողմ

գրած՝ պատուոյն հետ կը խաղայ Տնօրէնութեանս և պաշտօնեաներէն մէկին ու միւսին, որոց վերագրած է պատիւ և պարկեշտութեան հակառակ ընթացքներ և անոնց անունին արատաւորութիւնով՝ արատաւորած նաև Որբանոցիս սուրբ և անաղարտ անունը, ինչ որ արձագանգ գտած է նաև Հաճըն քաղաքի մէջ: Ահա՛ ուսուցիչ, ահա՛ կրթական պաշտօնեայ:

«Կը խնդրեմ Զեր Գերապատուութենէն որոշեալ օրի մը մէջ յատուկ նիստ մը գումարել տալ Կրօն. և Քաղ. Սառն ժողովի կամ անկէ բղխած «ՊԱՏԻՈՅ ԱՏԵԱՆ» մը կազմել տալ, ուր գտնուի նաև Տնօրէնութիւնս և ուր պահանջուի սէտք եղած բացատրութիւններն, հարկ եղած մանրամասն ընտելութիւնը կատարելու, ճշմարտութիւնը երևան բերելու և գայթակղեալ միաբերը միաժողովու համար:

«Վաղիւ ժամ 8—9 (Ը. Թ.) անձամբ ևս պիտի այցելեմ Զեր Գերապատուութեան, այս խնդրոյն մասին մէկ քանի տեղեկութիւններ եւս հաղորդելու համար:

«Գայեանի աղջկան, Օր. Եպրուհիի պաշտօնավարութիւնն եւս վերջ գտած է Որբանոցիս համար, նախընթաց և մանաւանդ ներկայ պատճառներով:

«Խնդրելով որ Զեր Գերապատուութիւնն Որբանոցիս յաւուր տոյն կենսական խնդրոյն հոռի հարկ կրած կարեւորութիւնն ընծայել և փրկել երեք տնտեսներու և մանաւանդ Որբանոցիս անունն ու պատիւը, միտմ եւայն:

Տեղեկն Հաճնոյ Ազգ. Երկան Որբանոցի»

Վարդապետը ուղիղ ընթացք մը ցոյց չտուաւ երէք և կատարելապէս մատնեց ինքնութիւնն: Կոյր գործիք քանի մ'աղաներու, անոնց փայլներուն ծառայելով եպիսկոպոսական վիպական մ'ապահովել իրեն եւ ջրխախտել իր դիրքն, այդպիսի անարգ միջոցներով: Ան-

կէ անդին ինչ կուզէ ըլլայ: Մանաւանդ որ իր այդ ընթացքով կարելի էր պարտկել իր բացարձակ ոչնչութիւնն իբրեւ առաջնորդ և յայտնի տխմարութիւններն՝ ժողովուրդին աչքէն:

Ահա՛ թէ որպիսի՛ ապիկար թիփ մը կոչուած էր վարելու 4—5000 տնւոր կարեւոր հայութեան մը ճակատագիրը, ախտո՛ս:

Վարդապետը ո՛չ միայն իմ գծած ուղիղ և շինարար ընթացքին չհետեւեցաւ, լսիկ, մեջիկ և արմատապէս իրական դարձան մը տանկուլ՝ տեղական այդ կարգի տխուր և անպատուաբեր բարքերու և քայլ մ'առնելու համար դէպի աղնուացում, այլեւ ընդհակառակը՝ Գայեանը պաշտպանելու, անոր թեզը իւրացնելու ձախող գերմ'ստանձնեց և միացած ազգայնաս քանի մը աղաներու ու անոնց արքանեակներուն հետ, ըրաւ այնպիսի բաներ, որք քար հանել կուտան Համիտեան(*) շրջանի կարգ մը լրտեսներուն ու պաշտօնեաներուն:

Առաջարկեց անպատկառօրէն. «վերստին Որբանոց ընդունել Գայեանը, խնդիրը փակել և արծարծումի առաջքն առնել»:

Զգացի որ արիւնը կ'ուռուկէր իմ ներսը, այս մարդուկը փորձանք պիտի բանար իմ գլխուն, չահագործելով իր Առաջնորդի հանգամանքը և քանի մ'ա-

(*) Այդ էն՝ «Իրեցե՛ք Որբանոցիս քող դրամ դրկե, իր գրպանէն չպիտի դրկե եւս, Հաճընցիկներու արեւան գինն է որ պիտի դրկե». «Երեք չենք կրնաւ կոր կառավարել՝ յանձնել (Որբանոցը) կառավարութեան, ան պատշաճ է հոգալու եւ ընդունելու» իր խօսքերը, զորս փախեց տնտեսօրէն՝ Որբանոցի շինութեան յատկանալի դժմար մը, վառքին Առաջնորդարանին շինութեան յատկացնելու ձգտումն ներուն առիթով, որուն ես արգելք կը հանդիսանայի՝ կը յատկանշեն զինք ինչպէս պէտք է: Ե. Զ.

զաներու վաստորոշութիւններն: Եւս զստեղ չէր
ըլլար սակայն: Հաճեցաներու կատարածու վերաբերումը
զէպի Որբանոց՝ անոր ամէնօրեայ մահացումն էր: Ինչ
ընել: Քանի որ յիշի վարդապետին ընթացքը, յիշար
տրամադրութիւնները, կատարութիւն կուգար վրաս:

Կը տեսնէի, կը չօգտիէի որ Առաջնորդարան ըստածը,
փոխանակ ժողովուրդի ծով ցուերուն զարման փնտը-
ռելու, ընդհակառակը փորձանք կը հրաւիրէր անոր գը-
խուն...:

Անխախտ մնացի իմ պահանջումին մէջ: Առանց քնն-
նութեան, առանց ժողովուրդին միտքերը հանդարտե-
լու՝ գիտէի թէ ամէնօրեայ ըսի, ըստենք անպակաս պի-
պի ըլլային և անդորրութիւնը խոյս պիտի տար Որբանո-
ցէն ու Հաճե՛նէն միանգամայն:

Իմ պահանջած քննութիւնը տեղի չէր տեսնար:
Ընդհակառակը, Ապրիլ 27ին ինձ լուր կը արուէր թէ
Առաջնորդարանի մէջ խորհրդակցութիւն կը կատարուի
Դայեանը հանդիսաւորապէս Որբանոց բերել, ներդո-
րիւն խնդրել ապա և վերահասարակ պաշտօնին մէջ:

Ուրեմն ոչ առաջնորդ, ոչ ժողովական ասկէ առաջ
զայիք չարքանքներու վրայ երբեք չէին մտածեր և իմ
բացարձակ պատասխանատուութեան տակ գտնուած Որ-
բանոցը՝ զայնակալութեան թաւոր մ'ընել չէին խղճահա-
րեր: Նախանձն ու քէնը կուրցուցեր էր զիրենք:

Արգիլելու համար այդ ձախաւեր փորձը և պար-
տաւորելու համար որ պահանջուած քննութիւնը կատա-
րեն անպայման, հետեւեալ խիստ նամակը պարտաւոր-
ուեցայ ուղարկել.

ՀԱՄԱՐ 119

28 ԱՊՐԻԼ 1911, ՀԱՅԸՆ
ԱԶԳ. ՈՐԲԱՆՈՑ

Գերապաշիւ

Տէր Պետրոս վրդ. Սարաճեան Կաթող. Տեղապահ
Եւ Նախագահ Կոն. Եւ Փաղաւ. Խառն Ժողովոյ
Հանրն

«Հարկ կը զգամ անգամ մ'ես գրել Ձեր Գերա-
պատուութեան այն ծանրակշիւ խնդրոյ մասին, որ ամ-
սոյս 24էն ի վեր կը հրդեհէ իմ Տնօրէնութեան, իմ բա-
ցարձակ պատասխանատուութեան և Ձեր հոգեւոր հայ-
րութեան տակ գտնուած հաստատութիւնը:

«Թէ Ձեր Գերապատուութեան ուղղեալ համար 115
և 24 Ապրիլ թուակիր գրութեանս վրայ, ցարդ ինչ որո-
շում տրուեցաւ, ինչ կատարուեցաւ և ինչ պիտի գոր-
ծուի՝ անձանթ կը մնայ ինձ:

«Մնդորոյն զանազան հանգամանքներուն վրայ բա-
ւական ընդարձակ տեղեկութիւններ անձամբ հաղորդե-
լէս յետոյ Ձեր Գերապատուութեան, ճիշտ է թէ՛ իբրեւ
Ձեր Գերապատուութեան երկու խորհրդածութեան ար-
դիւնք և իբրեւ Հաննոյ ուղղամիտ ազգայնոց ունանց Ձեզ
դիմելով քերտրած խորհուրդ, առաջարկեցիք ինձ բարե-
կամարար թէ՛ Ազգ. Առաջնորդարանի մէջ Բշ. օր և թէ՛
Ազգ. Որբանոցի մէջ Գշ. օր, վերսին ընդունել զԳայ-
եան Ազգ. Որբանոցս իր պաշտօնին մէջ և խնդիրը փակել
ու արժանորդի առաջին առնել: Բայց այդ «բարեկամա-
կան և Ազգ. Որբանոցս խնայելու» նպատակու կատար-
ուած առաջարկներն վերջնականապէս մերժելու, անգամ
մ'ես խնդրելով որ ո՛ր և է չափով ցու պատճառելու չէ
Ձեր Գերապատուութեան և թելադիր ազգայնոց, կու-
գամ բացատրել թէ ինչ համոզումներու վրայ մեր-
ժած եմ:

«Կը մերժեմ, որովհետեւ ո՛ր եւ է որոշում տալէ առաջ և գործադրելէ առաջ, կարելի եղածին չափ ամէն կողմերը կը մտածեմ և օգուտներն ու վնասները հաշիւի կ'առնեմ, իմ ձեռնհասութեան և կարողութեան չափով:

«Կը մերժեմ, որովհետեւ գործադրած որոշումիս մէջ սխալած ըլլալուս ո՛ր և է համոզիչ փաստ կամ ապացոյց չկայ և չի կրնար գտնուիլ:

«Կը մերժեմ, որովհետեւ վատ մըն է, զրպարտիչ, խառնակիչ, ըմբոստ, գեղծարար, անուանարկիչ և անպատիւ ու նողկալի մէկը:

«Կը մերժեմ, որովհետեւ մինչեւ այսօր Որբանոցիս մէջ ունեցած պաշտօնավարութեամբ՝ վնասակար եղած է քայքայեցողական Որբանոցիս:

«Կը մերժեմ, որովհետեւ իր խառնուածքը թոյնով թրմուած է, հետեւաբար կը թունաւորէ գտնուած միջավայրն ու զինք չըջապատողները:

«Կը մերժեմ, որովհետեւ առաջին օրէն մինչեւ այսօր զինք ուղղութեան բերելու համար իմ բոլոր միջոցներն սպառեցան. խրատ, յորդոր, սաստ, յանդիմանութիւն, սպառնալիք, բարեացակամութիւն, ամէն ինչ մնացին ապարդիւն: Հօր մը, եղբոր մը դերը կատարեցի, չհասկցաւ, չճանչցաւ, չուղղուեցաւ: Եւ փորձեալը փորձել պէտք չունիմ:

«Կը մերժեմ, որովհետեւ այդ ազատտ անձը ո՛չ թէ սխալ մը գործած է անգիտակցօրէն, այլ ընդհակառակը, կռահելով որ իր բոլոր սեւ արարքներն յայտնի են ինձ, հետեւաբար իր պաշտօնի վրայ մնալը կասկածելի, իր դիրքը ապահովելու համար, զիտակցօրէն թխտած է ամենավատ և ամենափափուկ մի պատմութիւն, նետած է զայն հրապարակ ճաշը կիներու յատուկ միջոցաւ մը, պղտոր ջուրի մէջ ձուկ որսալու համար:

«Կը մերժեմ, որովհետեւ եթէ ընդունիմ՝ քաջ գիտեմ թէ յետինն չար քան զառաջինն պիտի ըլլայ և Որբանոցիս անունը պիտի լրբակուի:

«Կը մերժեմ, որովհետեւ իմ վարած հաստատութիւնս՝ պատկառանք միայն պէտք է ազդէ բոլոր զինք չըջապատողներուն, մանաւանդ բարոյական տեսակէտով:

«Կը մերժեմ, որովհետեւ ինչպէս պատուոյ զգացում ունեցող ո՛ր և է բնտանիքի հայր, պարտաւոր է նախանձախնդիր ըլլալ իրեններուն պատուոյն, նոյնպէս և ես, որուն ամբողջ Ազգը վստահած է հարիւրաւոր անմեղ անբաղդացածներու պատիւն ու ճակատագիրը՝ հայրական բարձր պաշտօն մը յանձնելով:

«Կը մերժեմ, որովհետեւ եթէ ընդունիմ՝ ընդունած պիտի ըլլամ անբարոյականութեան անջնջելի մուրը, մինչեւ այսօր անարատ ու անբիծ մնացած ճակտիս վրայ: Ինձ համար մահը նախամեծար է:

«Կը մերժեմ, որովհետեւ ցորչափ կ'ապրիմ՝ պէտք չէ երբեք օձեր և իժեր գոյութիւն ունենան կամ սողոսկին իմ վարած հաստատութենէս ներս:

«Վերջապէս կը մերժեմ, զի պատշաճաբար ո՛ր եւ է անհաս աղիպիսի առաջարկ մը ներկայեղէ առաջ, եթէ ըստ խորհի՝ պիտի չկրնայ ներել իրեն եւ կատարեալապէս պիտի հաւնողուի քե չարաչար կը սխալի:

«Ներփակած եմ պատճեններն իրեն ուղղուած ազդարարագրի մը և ամսոյս 24ին ղրկուած նամակին, որպէս զի անոնցմէ ևս հասկնաք պէտք եղածը և համոզուիք թէ մենք, ո՛չ ոքի անիրաւած չենք, ընդհակառակը, ամենաբացառաբար շատ համբերատար եղած ենք:

«Եւ որովհետեւ ինչպէս իմ վարած հաստատութիւնս, նոյնպէս և անոր ընդհանուր երկսեռ որբերն ու պաշտօնեաները Ազգին կը պատկանին, Ազգ. Իշխանութեան

պարտքն է անոր վեասող, անոր սպառնացող ամէն երեւոյթ արդիւիւք և պատժել և ի գործ դնել ամէն կանխաճող միջոցներ, որպէս զի ո՛չ ոք կարենայ համարձակել անոր անուան արատաւորելու փորձեր փորձել:

«Իբր այն, անմիջապէս տեղեկագրեցի իրողութիւնն և խիստ քննութիւն պահանջեցի Ազգ. Իշխանութենէդ, որպէսզի ճշմարտութիւնն երեւան բերելով զայրակրած միսքերն հանդարեցուցուին:

«Կը պահանջեմ, որ Ազգ. Իշխանութիւնդ կատարէ իր պարտականութիւնը և արդարութեամբ շուծէ այս փափուկ եւ ծանրակշիռ հարցը:

«Կը պահանջեմ, որ ձգձգում տեղի չունենայ և ողջամիտ խորհրդածութեամբ մը ժամ առաջ որոշուի ըլլալիքներն:

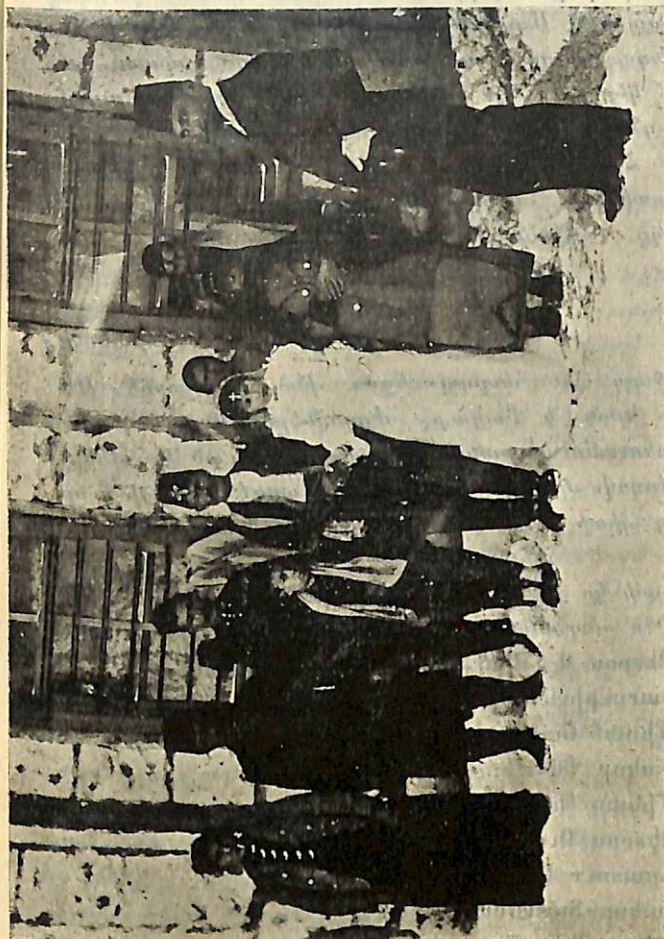
«Կը պահանջեմ, որ Որբանոցս ապաստանած հաբիրաւոր որբերու մայրեր, կատարելապէս համոզում գոյացնեն թէ որպիսի ձեռքերու մէջ կը գտնուին իրենց սիրասուն դուստրներն:

«Կը պահանջեմ, որ Հաճնոյ բովանդակ բնակչութիւնը, նոյնպէս և համօրէն Ազգը, բարօրականի տեսակէտով ո՛ր և է կասկած չունենան իմ վարած Որբանոցի մասին:

«Կը պահանջեմ, որ Տնօրէնութեանս և անուանարկուած պաշտօնէից կամ լանցաւորութիւննին ապացուցուի եւ կամ պահելնին վերահաստատուի յատկ ծանուցմամբ եւ պաշտօնական յայտարարութեամբ:

«Իմ մասիս, ես պատրաստ եմ իմ անձնական անկախութիւնը, ազատութիւնը զոհել և մինչեւ վերջին չունչս կամաւոր գերին ըլլալ այն հերոսին, որ կարենայ ապացուցանել ո՛ր և է չափով անբարոյութիւն իմ վրայ:

«Իմ մասիս այս չարաբանութեանց հեղինակին դէմ

ԵՐԿՐՈՐԻ ՊԱՆԱԼՆԻՓԻԻՆ ԶԱՃՆՈՅ ԱԶԳ. ՈՐԲԱՆՈՑԻ

Որբունքի Մարկոս Պատեան ընդ. Պրն. Սեդրակ Թաղազեան, երեսը լնամանէքի անդամներով
1911 Փետրվար 10

ալ ո՛ր է է վրէժխնդրութիւն չունիմ, կը մաղթեմ որ Աստուած չնորձ տայ իրեն :

«Բայց եթէ Ազգ. Իշխանութիւնդ չուզեր կամ ինքզինք անգոր կը զգայ այս խնդիրը լուծելու պարտ ու պատշաճ կերպով, այն ատեն ես պարտաւոր պիտի ըլլամ ի դործ դնել տարբեր միջոցներ, վերահաստատելու համար թէ՛ Հաստատութեանս և թէ՛ նշաւակեալ պաշտօնէից պատիւն ու անունը : Ասոր համար ալ պիտի սպասեմ Ազգ. Իշխանութեանդ ընելիքին՝ մինչեւ քանի մ'որ ևս :

Խորին մեծարանօք եմ .

Տնօրէն Հաճնոյ ազգ. երկսեռ Որբանոցի

Յաջորդ օրը հաղորդուեցաւ ինձ ի պաշտօնէ թէ Գաւառ. Կրօն. և Քաղաք. Ժողովներէ՝ վարդապետին կողմէ անուանուած անդամներով կազմուած է «ֆինիչ յանձնաժողով» մը, որ ձեռնարկած է արդէն դործի և որ Որբանոց պիտի գայ նոյն օր, քննութիւն կատարելու համար :

Որչափ կը յիշեմ, հետեւեալներն էին այդ «ՊԱՏԻՈՅ ԱՏԵԱՆԻ?» անդամներն, զորս կ'արժէ ճանչնալ :

ՊԵՏՐՈՍ Վ. ՍԱՐԱՆԵԱՆ — ՆԱԽԱԳԱՆ

ՅԱՐՈՒՔԻՆ ԹԵՐԳԵԱՆ — ԱՏԵՆԱԿԵՏ

ՄԻՍԱԲ ՇԱԽԲԵՐՍԵԱՆ — ԱՏԵՆԱԿԱՅԻՐ

ՅԱԿՈԲ ՔԻ. ԳՈՒԵՐՄԵԱՆ

ՄԻՆԱՍ ՊԱՆԱՏԵԱՆ

ՊԵՏՐՈՍ ՈՒԳՈՒՆԵԱՆ

ԱՍԱՏՈՒՐ ՄԱՆԿԻՐԵԱՆ

ՅԱԿՈԲ ՏԱՏԵԱՆ

ՅԱԿՈԲ ԳՐԵԳԵԱՇԱՐԵԱՆ

Այս վերջինը, բարի ծերուկ մը պատկառելի, միակ բարեբարը Հաճնոյ ազգայիններէն, որ կարեւոր կտակ մը

սւնի ըրած և որ անվերապահ յարգանքը կը վայելէ բոլոր վանդակ Հաճնոյ ընտկչութեան :

Տնօրէնութեանս ոչ միայն չհրաժեշտուեցաւ իրենց գտնուելու քննութեանց, այլև իբրեւ ամբաստանեալ՝ գէթ չքննուեցաւ ալ :

Քննուեցաւ նաև միւս ամբաստանեալը, այրի ուսուցչուհին :

Քննուեցաւ նոյնպէս մառանապետը, որ գիշեր ցերեկ Տնօրէնութեանս սենեակը կը գտնուէր :

Եւ քննուած վկաներն մենք ես հարցաքննելով, տեղեկացանք թէ Յարութիւն Թէրզեան և վարդապետը կատարած են գլխաւորաբար հարցաքննիչ դերը՝ յանդիմանութիւններով, սպառնալիքներով, որոնց ճնշող ազդեցութեանէն ընդվզելով պահ մը, երեք վկաներ, հետեւեալ ուշադրաւ պատասխանները տալ պարտաւորուած են .

Ա. Խոհարարուհի. — «Մեր այս ըսածները սուտ են տէ, անո՞ր (անուանարկիցն ակնարկելով) ըսածներն են ուղիղ, որ, խիղճ և պարկեշտութիւն մէկ կողմ դրած, ներկարարի ֆիւփ (կարաս) մը դրած քովը, ձեռքերը կը թաթխէ մէջը ու հանդիպածին կը փակցնէ :»

Բ. Խոհարարուհի. — «Այո՛, եթէ ես ճիշտը չեմ ըսեր՝ չտեսնեմ իմ զաւակացս խերը, բայց եթէ ես ճշմարիտը միայն կ'ըսեմ և դուք չէք հաւատար ու սուտ կը նկատէք՝ դո՛ւք չտեսնէք Ձեր զաւակաց խերը :»

Գ. Հիւանդապահուհի. — «Դուք կը կարծէք որ մեր պաշտօնէն չզրկուելու համար այսպէս կը վկայենք, շատ կը սխալիք, վասնզի ես միտք չունիմ արդէն պաշտօնաչարունակելու և կրնաք այսօրուրնէ իսկ հրաժարեցնել մեզ : Բայց Աստուծոյ հոգի պիտի տանք, ինչ որ է մեր գիտցածը, անկէ տարբեր բան մը չենք կարող ըսել :»

Ահա՛ կիներ, որք հակառակ իրենց անուս ու տղետ

վիճակին, իրենց անխաղախ, համարձակ պատասխաններով շատ աւելի արժանիք կը ներկայացնեն՝ քան զիրենք հարցաքննող Մարմինն հաւաքաբար, իր վեղաբաւոր Նախագահով։

Որպէս թէ պաշտօնէից վկայութիւնք անբաւական ըլլային պէտք եղածին պէս լուսարանելու և ճշմարտութիւնն երեւան բերելու, առանց խղճահարութեան, որ բուն մ'ալ կը կոչեն հարցաքննութեան։

Այդաբար մը վրայ «Հայր սուրբ, եթէ կարելի է որքերն ու որբուհիները խնայեցե՛ք, անմեղուկ մեքեր աւանկ հարցերով չպոհորոշին» կը գրեմ ու դռնապանին հետ դռնիակ սննեակէն ներս կը դրկեմ։ Բարեբաղդաբար կրկնութիւն տեղի չունենար։ Թէեւ յետոյ կը տեղեկանամ թէ Նորին Գերապատուութիւնը չափազանց նեղսրտեք է եղեր մեր գրածէն։

Յաջորդ օրերուն մէջ ձուքի տակէ և յայտնի ստիպումներ կ'ըլլան պաշտօնէից, որպէս զի չծածկեն, շիսակը շտեն, իրենք (ֆենիչները) զիտեն, վստահ են որ եղած է, իրողութիւնն է ըստածներն, բայց կ'ուզեն որ պաշտօնեաները իրենք անձամբ դան և սրբազրեն վկայութիւններն, երբ զեռ ուշ է։ Մեղք են, յետոյ շատ պիտի զղջան, են, ևն. ևն.։»

Միւս կողմէ լուրեր, տարածայնութիւններ կը հասնին մինչեւ մեր ականջը, թէ՛ «Շաբաթէ մը Որբանոցի Տնօրէնը պիտի ճամբուի, այսինչը պիտի դուռի Տնօրէն։ Թիթեղներ զարնելով պիտի ճամբեն Տնօրէնը՝ մինչեւ Սիւս, ևն. ևն.։»

Այդ քննութեանն երկու շաբաթ յետոյ, պաշտօնապէս կը խնդրեմ որ ինձ հաղորդուի քննութեանց արդիւնքը, քանի որ ես էի զայն պահանջողը։

Անպատասխանի կը մնայ իմ դիմումը։

Եւ Մայիս 18ին ստացուած Ազատականի մէջ (10 մայիս թուակիր) հետեւեալը գրուած կը գտնեմ ու կ'ազլիմ պարզապէս։

ՈՒՐԻՇ ՍԷՆ ԱԼ...

«Հանրեկէ՛ն՝ Կիլիկիոյ Կեդր. Որբախնամ Յանձնաժողովին կը հեռագրեն թէ՛ խղափին Ազգ. Որբանոցին Տեսուչ՝ Թովմաս Գարապաշեանի ԱՆԲԱՐՈՅԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ հաստատուած ըլլալով՝ տեղին Քաղաք. Ժողովի և Կարդ. Փոխանորդին ֆինուքեամբ՝ անհրաժեշտ է անոր հեռացումը Հանրեկէն։»

Հոս չմտնում յիշել թէ քննութեանց տեղեկագիրը ստորագրուելու պահուն «Պատուոյ Ատենանի» քանի մը անգամները կը մերժեն ստորագրել և վարդապետը զայրանալով, հրաժարի կը սպառնայ ու կը պատռէ թուղթը, որուն վրայ տեղի տալով՝ ի վերջոյ կ'ստորագրեն ի նորոյ պատրաստուած գրութիւնը, բացի Յակոբ աղա Գրգեաշարեանէ, որ կը թայտարարէ թէ «անմեղ մը դասապատշաճ համար չկրնար երբեք ստորագրութիւն դնել» և իրենց այդ արարքին համար ալ կը բողբէ։

Մինչեւ այդ պահը, ես միշտ հետամուտ եղած էի խնդիրը վարդապետը տալ տեղական միջոցներով և բաւականացած էի օրը օրին եղածները տեղեկագրելով Որբանոցի, իմ անյեղլի սկզբունքին համաձայն, որպէսզի Հաստատութեան Վարիչ Մարմինը իրազեկ ըլլայ անցած դարձածին։

Ազատականի այդ գրուածը սակայն, որ ի լուր աշխարհի գիտ անբարոյախան կը հուշակէր, պարտաւորեց զիս, վերստին պահանջել քննութեանց արդիւնքը անպայման և անմիջապէս։

իմ այդ գրութիւնը կը վերջանար այսպէս .

«Եթէ երբէք Ձեր Գերապատուութիւնը, մեր այս գրութեան վրայ ալ հաճութիւնը չունենայ հարկ եղած բաւարարութիւնը տալու մեզ և կորովի ու գործնական թափով մը պարտ ու պատշաճը չանօրինէ՝ մենք ի գործ պիտի դնենք մեր միջոցներն ի պաշտպանութիւն մեր պատուոյն, որ մեր կեանքն է և դժբաղդ մտածեցէք ա՛յլ այնուհետեւ յուսալ գալիք բոլոր պատասխանատուութեանց մասին : Ձի մեր պատիւը վատերու խաղալիքը չէ և այլ եւս վայրկեան մը իսկ համբերել չենք կարող :

Մինչեւ երեկոյ պատասխան չտացայ և երեկոյին վեհ. կաթողիկոսին, Ազգ. Պատրիարքարան ու Որբախնամի հեռագրեցի այսպէս .

«10 Մայիս Ազատամարտը օգուտը, բիւլլիէն եալան, քեանքիէն իմքիւրա քր, կեռէ պէնսէնիկ, կեռէ քահրը իսարէմսէի էյրամնան պիտու, փաք վէ քեմիգ քիւր . մուրախիսարմըգ հուգուգըմըգ մուհաճաղա իքսէյօր, էա քեպէիւնը իլի գարիմէ Ֆերման վէ էա նամուսըմըն իասէսի իլի հասիմլէրիմիգքն նեգալանմասընը աւսալէք նամընա քալեպ իսէրիմ, գարսիւր վէ ինրաաքընըգը սէրիան պէլիյօրմ : Գարազաւեան» :

Իմ այս հեռագիրը հաստատեցի նաև առանձին նամակներով և վեհ. կաթողիկոսէն, պատր. Տեղապահէն և Որբախնամէն խնդրեցի բոլոր կերպով, վերահաստատուիմ իմ պատուոյն և պարտ ու պատշաճ տնօրինութիւնը՝ վատերուն նկատմամբ :

Ախոյ՛ս որ բաւարարութիւն չտացայ :

Որբախնամ, օրը օրին իմ կատարած ճշգրիտ տեղեկագրութիւններէն իրազեկ ըլլալով տեղւոյն անցուղարձերուն, հաւատ չընծայեց բարեբաղդաբար Առաջնորդի և Քաղաքական Ժողովի, (Պաշտօնական Հաճընի) սարքած

այդ սադրանքներուն, հեռագիրներուն, և՛ քննութեանց տեղեկագիրը պահանջեց Պատր. Տեղապահի միջոցաւ, որուն բովանդակութենէն իսկ ստուգեց և հաստատեց թէ բացարձակ զրպարտութիւն կատարած էին Առաջնորդ և Քաղաք. Ժողով . :

Ահա թէ ի՞նչ հեռագրած և գրած է ինձ Որբախնամ այդ մասին :

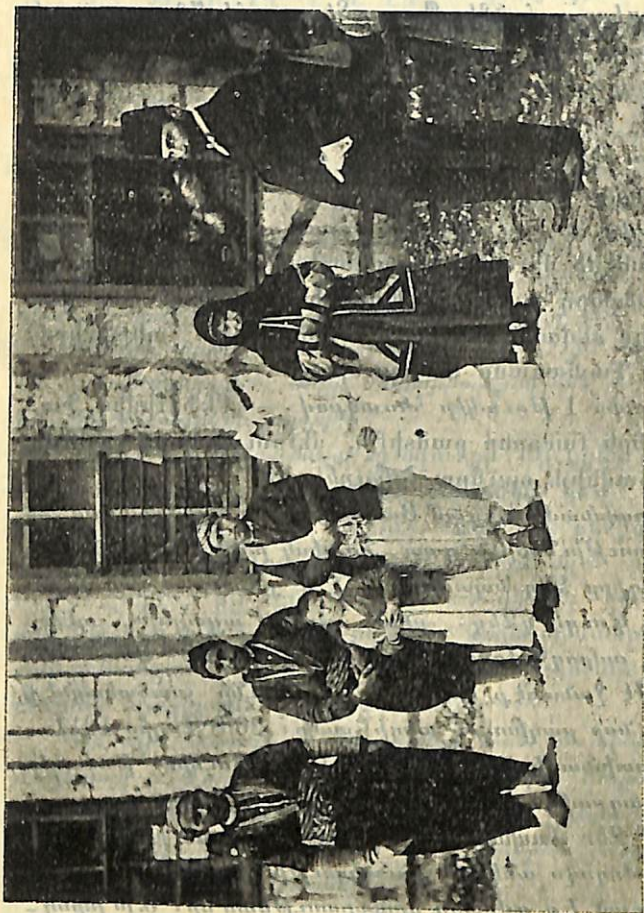
Մայիս 25 թուակիր հեռագրով . — «Հանըն էրմէնի էյրամնանէսի միւսիւրի Գարազաւեանա . — Մեքրուպ վէ քեյէկրաճընըգ ալընք, նեվապ եազըլմագսա քր, վաղիճէնիգէ սեվամ իսիմիգ, Մերխասալըղա պիլիիլիլի : Բարիք Գայմագամը Մանկունի» :

Յունիս 1 թուակիր հեռագրով . — «Բեճիքիմիգ Գալաճեանըն քարքընը քասիլիէ, մեքրուպըմըգա պէլիէմէնիգ քալսիլի օլունըր : Շնաւունեան» :

Որբախնամի անդամ Յակոբ էֆ. իր այցաբարտով . — «Ձեր գրութիւններէն զատ, նոյնիսկ իրեն (Առաջնորդին) տեղեկագիրը Ձեզ նպաստաւոր է և յայտնի է թէ զըրպարտիկ կ'ուզէ զՁեզ . բնաւ դուք այլայելու պէտք չունիք, ամբողջ ժողովը Ձեր անմեղութեան վստահ է, միայն թէ ջանացէք որ հակառակութիւնը չսաստկացնէք և որեւէ նոր բաղխումի տեղի չտաք : 26/8 Մայիս 1911» :

Որբախնամի թիւ 1133 և 1/14 Յունիս թուակիր պաշտօնագրով .

«1⁰ Ձեր մասին եղած անբասանութեան խնդիրը . — Յանձնաժողովս անկեղծ ցաւակցութիւն կը յայտնէ Ձեզի, որ զոհուած էք դժբաղդ զրպարտութեան մը : Այս խնդրոյն առթիւ մեզ հասած թեր ու դէմ բոլոր գրութիւններն ու հեռագրերը, ինչպէս նաև մասնաւորաբար տեղւոյդ Առաջնորդարանէն զրկուած հեռագրերն ու քննութեան տեղակագիրը, համոզում գոյացնել տուին մեզ որ,

Երրորդ զորանշարի զինակիրները Նիժնի Նովոգորոդի մարզում

Որդուհի Սառա Չարկինսկայա 1911 թվական

արդարև կիրքի և ատելության արդիւնք եղած է պարզապէս՝ Ձեր անձին չորջ եղած տարածայնութիւնը։ Այն տեղեկագիրն իսկ, որու վրայ յենով, Ձեր պաշտօնանկութիւնը կը պահանջուէր Առաջնորդարանէն, քաջայայտ ապացոյց մըն էր Ձեր անկեղծութեան, և մենք այս բոլորը նկատի առնելով էր որ, Մայիս 25 թուակիրով հեռագրեցինք Ձեզ շարունակել Ձեր պաշտօնը, հեռագրելով միեւնոյն ատեն Առաջնորդարան որ, Ձեր պաշտօնավարութեան մասին ամէն զիւրութիւններ ընծայուին Ձեզ։

«Ցաւալի է սակայն, որ Առաջնորդարանէն հասած նոր հեռագիր մը, ի պատասխան մեր զրկած հեռագրին, զմեզ այն համոզման կը մղէր, իսկապէս անհնար պիտի ըլլայ հոգ Ձեր պաշտօնավարութիւնը, քստ որում տեղական անխուսափելի դժուարութիւններ, որոց խօսքը դուք ալ կ'ընէիք Ձեր գրերուն մէջ, արդելք պիտի ըլլան Ձեր իւրաքանչիւր քայլին, որով թէ՛ Որդանամ գործը դժուարութեանց պիտի բաղխի և թէ՛ դուք չպիտի կրնաք հանգիստ շարունակել Ձեր պաշտօնը։

«Իրաց այս վիճակը նկատի առնելով, Յանձնաժողովս իր երեկի նիստին մէջ որոշեց 1. Ազգ. ընտրութեան մէջ պատասխան հերքման գործով մը Ձեր վաստակը աղարտութեամբ պատգամելու 2. վերադարձնել Ձեզ, որ թողուք Հաճնոյ Որդանոցի տեսչութիւնը և անցնելով Մարաշ, ստանձնէք տեղւոյն Որդանոցին Տեսչութիւնը։

«Այս որոշման համաձայն էր որ հեռագրեցինք Ձեզ այսօր, սպասել մեր սոյն համակին հաստատելով միեւնոյն ատեն մեր անդամակիցներէն Գովաթեան էֆ. ի անձնական մէկ քարթը, զոր անշուշտ ստացաք ցարդ։

«Այսօրուան թուով հեռագրեցինք նաև Մարաշ,

Գոռզեան էֆէնտիի, որ տեղւոյդ Առաջնորդարանին և Որբանոցին միջև ծագած անհամաձայնութեան պատճառաւ, փութով տեղդ մեկնի և սպասէ հոն մեր նամակին:

«Հետեւաբար ներկայիւս կը յանձնարարենք Ձեզ որ, Գոռզեան էֆէնտիի տեղդ համնելուն, Որբանոցը յանձնէք իրեն, տալով հարկ եղած բոլոր հաշիւները և անցնիք Մարաշ, ստանձնելու համար տեղւոյն Որբանոցին Տեսչութիւնը:

«Չմոռնանք ըսել թէ՝ Յանձնաժողովս վաւերացուց Ձեր այն որոշումը, որու համաձայն վստած էիք Որբացիք՝ Միհրան Գայեան անուն պաշտօնեան:»

Այս պաշտօնագրէն յետոյ, առանց ո՛ր և է անհնարութեան եւ առանց ո՛ր և է դժուարութեան, երկու ամիս շարունակեցի պաշտօնս և ընդ երկար կրնայի չաբունակել դեռ, քանի որ վատերը քաջուած էին իրենց պատեանը՝ քաջակրօնութիւն չգտնելով Կեդրոնէն, եթէ սակայն այս անարգ տարաձայնութեանց հետեւանքով կընոջս ենթարկուած հիւանդութիւնն, իմ Պոլիս վերադարձը անհրաժեշտ և ստիպողական չդարձնէր:

Համակերպելու համար Որբանոցումի այս ձախող ուրշումին, որով հասարակաց կարծիքին առջև նուիրագործուած կ'ըլլար վատահամբաւութիւնս, հարկ էր որ ես թաղել պարտաւորէի ի Հաճըն, անձն. և ընտանեկան սուրբ պատիւս, ինչ որ անհնար էր ինձ համար: Ուստի, այդ պաշտօնագրին հետեւեալ պատասխանը փութացուցի.

«... Կը ցախիմ սակայն յայտնել թէ՝ հրաժարումիս պատճառներն ո՛ր և է առնչութիւն չունենալով անուանարկութեան և զրպարտութեան խնդրոց հետ, ես պարտաւորուած եմ մեկնիլ Հաճընէն Յուլիս 1ին, նախա-

պէս գրածիս համաձայն, ո՛չ քի Մարաշ, որպէս հրամայուած է ինձ, այլ ուղղակի Պոլիս, քանի որ վրայ եղած ընտանեացս եւ զաւակացս մօտ:

«... Աւելորդ չըլլայ թերեւս նկատել թէ՝ Պատ. Որբանոցումիդ որոշումները կատարելապէս ուղիղ և անսխալ ու մանաւանդ ազգօգուտ պիտի ըլլային՝ եթէ անոնց մաս կազմած չըլլար միայն, իմ Մարաշ փոխադրումը, թէեւ այս պարագան արդիւնք ըլլայ՝ տեղւոյս ներկայ պայմաններն՝ ի հակառակէն տեղեկացնող Առաջնորդական հեռագրին:

«Արդարեւ Պատ. Տեղապահի հեռագրէն յետոյ, հոս հետզհետէ փոխուեցան դերերն: Այսօր Որբանոցս շատ աւելի ի պատուի է՝ քան անկէ առաջ ո՛ր և է ատեն և ինչպէս նախապէս ալ գրած եմք, շատ խաղաղ և հանգիստ չըջան մը կը բոլորէ: Բովանդակ Հաճըն զգուանքով և յայտնի ահաճութեամբ կը վերաբերուի Առաջնորդին հետ, զայն նկատելով բացարձակ շատ ճաշ, Իր ընտանեկան անունին ու պատուոյն արատաւորման՝ ամբողջ աշխարհի առջև: Իր չուրջը, իր դաւադրութեանց և զրպարտութեանց մասնակցողներէն զատ ոչ ոք կայ: Նոյն իսկ քննութեանց տեղեկագիրն ստորագրողներէն մէկ քանիներ, զիրենք այսպանող ազգայնոց յայտարարած են թէ՝ «սխալած են, այլոց թելադրութեանց գործիք եղած են»:

«Բժշկութեան մէջ դժուարութիւնը ախտաճանաչումն է: Ախտաճանաչումը ուղիղ որ ըլլայ՝ դարմանումը դիւրին կ'ըլլայ այլեւս: Այս խնդրոց մէջ Կեդրոնը, ճարտարապէս ուղիղ ախտաճանաչում մ'ունեցաւ, ինչ որ ամէն գովեստէ վեր է, բայց ներուի ինձ ըսել թէ՝ դարմանին մէջ սխալեցաւ մասամբ: Ձի Սարահեան առժամեայ հիւր մ'է այլեւս Հաճընի համար, այլապէս ալ

ուղիղ ընթացք մը ցոյց տուած չըլլալուն համար ցարդ: Այսպիսի մէկը իսպառ հեռացնելու է ասպարէզէն, ասոր մէջ է Ազգին օգուտը: Ի՞նչ եղաւ հիմա: Ոճրագործը մնաց իր պաշտօնին վրայ և անմեղը հեռացուցուեցաւ: Իրեն և իրեններուն պահանջն ալ ա՛յլ էր արդէն: Տաւ կաւին մինչեւ էրբ, այս Ազգին չարերը պիտի քաջալերուին ու գարծի վրայ պիտի գտնուին ի վնաս Ազգին:»

Բացի Ազատամարտէ՝ Ժամանակ, ձերիսէ ի Շարգիյէ, Բիզանդիոն, Կոնստ, և Արագած թերթերն ու պարբերականներն եւս արձագանգ եղած էին իմ վատաճամբաւութեան: Թէ տակաւին ուրիշ թերթեր ալ կա՞ն աւտոնց կարգէն ի թուրքիա կամ արտասահման, չատ հաւանական է, ես, իմ տեսածները միայն յիշեցի:

Ազատամարտ, թիւ 620, 22 Յունիս 1911ի մէջ եւս գրուած էր հետեւեալը. «ՀԱՃԸՆԻ ԵՐԿՊՈՒՍԿՈՒԹԻԻՆԸ» վերնագրով:

«Հաճընի Ազգ. Որբանոցի Տեսուչին և Կաթող. Փոխանորդ Սարաճեան վարդապետին միջեւ ծագած խնդիրը կը թուի թէ անասորք պառակտուած մը յառաջ բերած է քաղաքին մէջ:

«Յունիս 21 թուակիր հեռագիր մը «յանուն ժողովուրդին» — կ'ըսէ. — Գարազաշեանի անմեղութիւնը հեռագրով վկայեցինք: Տարիէ մը ի վեր հոս թաղ. Խորհուրդ (Գաղաքական ժողով) չկայ և Սարաճեան վարդապետ իր մէկ քանի համախոհներուն հետ. Թաղականութիւն ձեւացնելով, անհիմն խնդիր մը յարուցին և ամբողջ ժողովուրդը իրրեւ թէ յուզման մասնուած ցոյց տուին: Առանց դատաստանի և առանց ճշմարտութիւնը յայտնուելու՝ Գարազաշեանը Մարաշ տեղափոխելու մասին տրուած հրամանը՝ որբերու պարագաները

և ժողովուրդը յուսահատութեան մատնած են: Նախանհան և Գռուզեան Հաճըն կը գտնուին: Ճշմարտութիւնը անոնցմէ կրնաք իմանալ, Սարաճեանի և համախոհներու կողմէ տրուած հեռագրէն, իրենցմէ զատ՝ ո՛չ ոք տեղեկութիւն ունի: Ժողովուրդը Գարազաշեանէն գո՛հ է և մինչեւ որ Յանձնաժողովի մը կողմէ քննութիւն կատարուելով որբերուն պատիւը չմաքրուի, Գարազաշեանը չպիտի թողունք որ հեռանայ: Յիշեալին կամ զրպարտիչի մասին պատկանեալ իշխանութեան զիմելու համար՝ ժողովուրդը միջոցներու պիտի ձեռնարկէ»:

Նաեւ Ազատամարտ, թիւ 646, 22 Յուլիս 1911ի մէջ գրուած էր.

ՀԱՃԸՆԻ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՍԿԱՆ ՏԵՂԱՊՈՋ Պետրոս Վարդապետ Սարաճեան հրաժարական զրկած է Կիլիկիոյ Կաթողիկոսին, պատճառաբանութիւնները հաղորդելով Պատրիարքարան: Վարդապետը բուռն կերպով կը գանդատի կեղբնիկ Որբախնամ Յանձնաժողովին դէմ, պաշտպանած ըլլալուն համար ուսուցիչ Գարազաշեանը, որու անբարոյականութիւնը, կ'ըսէ, հաստատուած է Գննիչ Յանձնաժողովով և վկաներով»:

Ժամանակ, թիւ 790, 10/23 Մայիս 1911ի մէջ գրուած էր.

«Հաճընի Առաջնորդ. Տեղապահ Տ. Պետրոս Վրդ. Սարաճեան կը հեռագրէ Պատրիարքարան թէ տեղւոյն Ազգ. Որբանոցներու Տնօրէն Թովմաս էֆ. Գարազաշեան իր ունեցած դասապարտեղի ընթացքներով ժողովրդեան մէջ համակրութիւնը կորսնցուցած է և ԿԸ ԽՆԴՐԷ ՈՐ ՅԻՇԵԱԼԸ ՈՒՐԻՇ ՏԵՂ ՊՍԾՏՕՆԻ ԿՈՉՈՒԻ»:

ձերիսէի Շարգիյէ, թիւ 7823, 10/23 Մայիս 1911ի մէջ գրուած էր.

«Հաճըն Տեղապահ Տ. Պետրոս Վ. Սարաճեան,

Բաթրիգլանէյէ չէքտիյի պիր թէլէկրաֆա, մահալի էյ-
թամահանէյէր միւտրի թովմաս Գարազաշեան էֆենին
էհալի պէյնինտէ էհէմիյէթի գալմատըղընը իշար էտէ-
րէք, պաշգա պիր եէրէ կէօնտէրիմէսինի թալէպ էտիյօր» :
Ճեռիսի Շարգիյէ, թիւ 7875, 11/24 Յիւ. 1911ի
մէջ գրուած էր .

Համընտան քարափընըզա չեֆիհին քեյեկրաֆ ջըր.

«Ազատանարս կաղէթատընըն 620 նօմէրօնտան նէշը
էտիլէն թէլէկրաֆ միւնտէրիմէթը քեամիլէն հանըլը վէ
սըրֆ միւֆթէրիյաթ օլուպ, հարֆիլէն իստէ էտէրիվ .
մէզքիւր թէլէկրաֆ միլլէթ մէճլիպէրինտէ պօլլունմագ
իչիւն էքսէրիլէթ ալամայանլար թարաֆընտան չէքլիմիշ
տիր . քէյֆիլէթին նաթանտան, Գոռլեան էֆէնտիլէր-
տէն սիւալ էտիլմէսինտէն պիղ տէ մէմնուն օլուրըլ : Գա-
րազաշեանըն էյթամահանէտէ պիր Տագիգա պիշէ գաշնաւը
ճախզ ճեյիլ իֆէն Տեռ Ալիյեհեֆի էյքաննանէրէր գօնէսիօ-
նընըն էլեհիվ իսթիլսամ էքթիլէրիլնէ քեհսալիվ օլունուր :

«Յարութիւն Թերգեան, Մինաս Պահատեան, Աս-
տուր Մանկրեան, Պետրօս Ուզունեան, Միսակ Շըխըր-
տըմեան, Յակօր Տատրեան» :

Ինչպէս կը տեսնուի, խումըր կատարեալ է, վեղարա-
ւոր նախագահն է միայն պակաս :

Բիւզանդիոն, թիւ 4491, 22 Յուլիս 1911ի մէջ
գրուած էր .

«... Այս անգամ Հաճնոյ Առաջնորդ Սարահեան
Վ. իր հրաժարականը ղրկած է պատրիարքարան, մա-
նաւանդ այն պատճառաւ որ Որբախնամ Մարմինը կը
պաշտպանէ Հաճնի Որբանոցին Տնօրէն Գարազաշեանը,
որ ամբաստանուած էր Առաջնորդին կողմէ : Հաճնի Ա-
ռաջնորդն իր հրաժարականը մատուցեր է նաեւ Կիլիկիոյ
Ս. Կաթողիկոսին որ անշուշտ պիտի մերժէ» :

Բիւզանդիոնի այս «որ անշուշտ պիտի մերժէ»-ն և

Պոլիս դալէ յետոյ մեր ստուգածին համաձայն, Պատր-
Տեղապահ Մանկունի Սրբազանի առ Խապեան Կաթո-
ղիկոս քաշած հեռագիրը, որպէս զի Սարահեանի հրա-
ժարականը մերժուի, այնպիսի հրաշակերտներ են չիտա-
կը, որով Հայ Ազգը այլեւս կը մտնէ բարեշրջումի օւղիղ
ճամբուն մէջ : Սարահեաններ պէտք է քաջաբերուն,
վարձատրուն և Գարազաշեաններ պէտք է պատուուն,
դատապարտուն : Որպէս զի Ազգը գտած ըլլայ փրկու-
եան ճամբան : Վա՛յ քեզ քաղաք, վա՛յ քեզ Ազգ : Ըն-
թերցողներն իրենք թող դատեն այլեւս թէ ո՞վ պաշտ-
պանուեր է, անմեղութիւնը թէ վայրագ զրպարտու-
թիւնը :

Կոնակ, թիւ 17, 15/28 Մայիս 1911ի մէջ գըր-
ուած էր .

«Դո՛ւրս հասարակական ասպարեգեն . — ... Թով-
մաս Գարազաշեան մը՝ Հաճնի Ազգային Որբանոցին մէջ,
տեղի կուտան այնպիսի գայթակղելի արարներու, որոնց
մասին լրագրական լեզուն անգօր է բացայայտօրէն խօ-
սելու ... :

Ասոնք դատարարներ են, տեսուչներ, որոնց յանձ-
նուած է մեր ազգայ սերունդին կրթութեան գործը .
և որոնք մինչեւ երէկ բարոյականութեան մասին կը ճա-
ռէին, ու ահա նոյն այդ մարդիկ հայ դպրոցն ու Որ-
բանոցը կը վերածեն զգրելի անառականոցի մը, անե-
նադատ ու անխոստովանելի փայլերու մեջ թռնուելով :

«Չենք ուզեր երկար խօսիլ այս մասին և խօրհուրդ
ալ չենք տար որ խօսուի, այլ պէտք կը տեսնենք հրա-
ւէր կարդալու բո՛ւն իսկ երկսեռ դատարարակութեան,
հաւաքական ուժերով դո՛ւրս վտարել իրենց շարքերէն
բոլոր անբարոյական պաշտօնակիցները, առանց խնայելու
անոնց դիրքին ու բնաւ թող չտալով որ քանի մը աղ-

սոսկերու պատճառով ամբողջ պաշտօնակաթիւնը վարկաբեկուի:

«Անյետաձգելի պարտք կը ծանրանայ նոյնպէս Ազգ. Կեդր. Վարչութեան Ուսումն. Խորհուրդին և գաւառական իշխանութեանց վրայ, անողոք ըլլալ այս պարագային մէջ և իսկոյն ու խստիւ պատժել անբարոյականները, քանի դեռ մեր բարքերու անկումին այս նախաքայլը մեծ համեմատութիւն առած չէ:

«ԴՆՆՐԱ հասարակական ասպարէզէն ԲՈՂՈՐ այն մարդիկը, որոնք իրենց մասնաւոր կեանքով անպատուութիւնն իսկ են այդ ասպարէզին:

«ԻՆՆՐԱ անբարոյականները:»

Չանց կ'ընեմ մասնաւորներու կողմէ թեր ու դէմ գրուածներն:

Եւ այսպէս ճանկեցիմք ինքզինքն ազգ. պարկեշտ պաշտօնայ մը առակ նշաւակի կ'ըլլար ի լուր աշխարհի, ի փառս եւ ի պատիւ հայ ազգին:

Այս հրատարակութիւնները բաւական են արդէն որ, ամենապարկեշտ մարդ մը գամուի ցեխերու յատակն անկանդների: Տասնապատիկ աւելի հզօր հրատարակութիւններ անհրաժեշտ չեն, վերահաստատութեանը համար անմեղ զոհի մը պատուոյն, տարապարտուց նմանորինակ վատահամբաւումին, միեւնոյն թերթերուն մէջ:

Իսկ դարմանը: Պատիժ, պատիժ, պատիժ յանցաւորներուն:

Մինչդեռ իբրեւ հերքում այդ բոլոր ծանրածանր հրատարակութեանց՝ հետեւեալները միայն տեսնուեցան:

Ազատամարտ, թիւ 604, 3/16 Յունիս 1911

«Կիլիկիոյ Որբախնամ Կեդր. Յանձնաժողովը պաշտօնագրով մը կը հերքէ Հաճնի Որբանոցին տնօրէն Պ. Թովմաս Գարագաշեանի մասին եղած անուանարկու-

թիւնը, միայն թէ «այս գրգարնութեան առիւ երկարաւորութիւն ծագած ըլլալով», հարկ դատուած է Մարաշ փոխադրել յիշեալը:»

Կոնստ, թիւ 20, 5/18 Յունիս 1911

«Ուրախութեամբ կը տեղեկանանք թէ Հաճնի Ազգ. Որբանոցի տեսուչ Պ. Թովմաս Գարագաշեանի շուրջը լսուած զրոյցները անհիմն են: Դիմութեամբ արդարացած է:»

Եւ Որբախնամի պաշտօնական հերքումն եւս նոյնութեամբ հրատարակուեցաւ «Արեւելք»ի մեջ միայն, ինչ որ գուրկ կը մնար ո՛ր եւ Կարեւորութեան, քանի որ «Արեւելք» արձագանգ չէր եղած արդեւ այդ վստահամարնութեան:

Ահա և այդ պաշտօնական հերքումը.

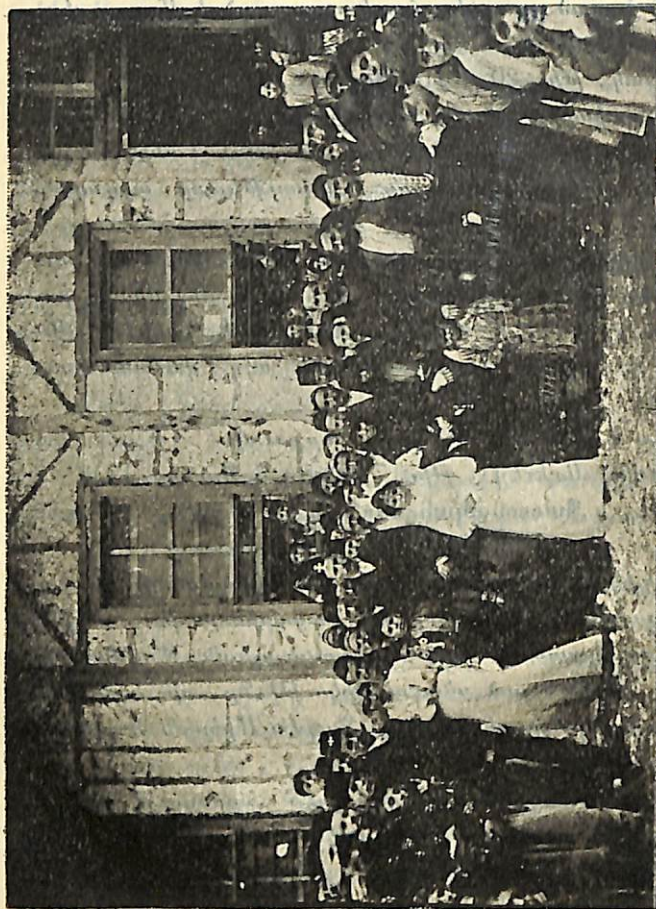
Լուսին (Արեւելք), թիւ 7732-5, 3 Յունիս 1911

Պատճառական հերքում

Կիլիկիոյ Որբախնամին

«Կիլիկիոյ Որբախնամ Կեդր. Յանձնաժողովս կուգայ հրապարակաւ յայտարարել թէ բացարձակապէս անհիմն է Հաճնոյ Որբանոցի տնօրէն Գարագաշեան Թովմաս էֆէնտիի մասին եղած անուանարկութիւնը, որ արդիւնք է լոկ նոյն Որբանոցի նախորդ Տնօրէն Միհրան Գալեանի զրպարտութեան:

«Յանձնաժողովս կատարելապէս համոզում գոյացուցած է Գարագաշեան էֆէնտիի անմեղութեան, ինչ որ կը հաստատեն նաեւ Հաճնոյ ժողովուրդեւ եւ որքերու մայրերեւ հասած հեռագրերը: Արդէն, Առաջնորդարանէն Յանձնաժողովս զրկուած քննութեան տեղեկագիրը՝ ինքնին բաւական է հաստատելու յիշեալին զրպարտութեան մը զոհուած ըլլալը, հակառակ անոր, որ այդ տեղեկագիրը խմբագրուած է ընդդէմ Գարագաշեանի:

ԶՈՐՐՈՐՈՒ ՊԱՍԿԱՆՈՒԹԻՒՆ ՀԱՃՈՅ ԱՅՔ. ՈՐՈՇՆՈՅԻ

Որդուհի Մարիամ Բեթլեհեմն ընդ Պրն. Յակոբ Գլուխեան իրենց ընտանիքն անդամներով

«Միայն թէ՛ նկատի առնելով որ այս զրպարտութեան խնդրոյն պատճառաւ, Հաճնոյ մէջ երկարաժամութիւն ծագած է և Գարագաշեան էֆէնտիի հոն պաշտօնավարութիւնը կարգ մը դժուարութեանց պիտի բաղխի, Ձանձնաժողովս իր վերջին նիստին մէջ որոշեց Գարագաշեան էֆ.ի յանձնել Մարաշի Որբանոցին Տնօրէնութեան պաշտօնը, Հաճնոյ Որբանոցին Տնօրէնութիւնը թողլով Գլուխեան էֆ.ի:»

Կնիք Յանձնաժողովոյ»

Որքախնամ պէ՛տք էր այս պաշտօնական հերքումը, ևոյն իսկ օրէնքի ոյժով, անբողոքեալք հրահարակէջ տար անուանարկութիւնս հիւրընկալող բոլոր թերթերուն մէջ, ինչ որ չբաւ եւ իմ սուրբ պատիւը մնաց աղաքտուած, ցեխոտուած, կոծանուած:

Ի հարկէ իբրեւ Օսմ. քաղաքացի, իմ պատիւը պաշտպանելու համար, իմ հետեւելիք ամենագործնական և կտրուկ ուղին էր զիմեջ երկրին օրէնքներուն արդար տրամադրութեանց և պատժել տալ բոլոր յանցաւորներն յօրինակ այոց: Իրաւունք, զոր ի գործ դնել յարմար տեսնին՝ ինձ վերապահւած եւ:

Ազգ. պաշտօնեայ ըլլալու հանգամանքս սակայն, կը պարտանդէր իմ գործելու ազատութիւնն այդ տեսակէտով և Որբախնամ կը յանձնարարէր զոյժ ըլլալ:

Ասոնք չափազանց սուղի նստան իմ վրայ:

Ուստի երրորդ անգամ մ'եւս դիմեցի Ն. Ս. Օ. Ժութեան, Կիլիկիոյ Կաթողիկոսին և Ազգ. Պատրիարքարան՝ համիմաստ ամբաստանադրով, 29 Յունիս թրուակիր, ուր փաստելով կը հաստատէի թէ Սարաճեան ինքն իսկ է անբարոյական, ազգավնաս, զեղծարար, չարագործ և ոճրագործ, հետեւաբար պէտք էր պատժուէր պատշաճապէս:

Խապահան Կաթողիկոս ոչինչ ըրաւ: Գոնէ եւ չսեցի բան մ'ընեն այս մասին: Իր ուղեւորութիւնն իսկ դէպի Եօզկատ և վերադարձը՝ Հաճընէ տարբեր զիծերով կատարեց, հակառակ որ յայտարարուած էր թէ՝ Հաճընէն պիտի անցնի և քանի մ'օր ալ հիւր պիտի մնայ:

Իսկ Մանկունի Սրբազան ուղղակի Որբախնամին յրկեր եր հեռագիր, բողոքագիր, ամբաստանագիր, հոգ չէր թէ անոնք մակադրուած ըլլային «Նախագահ Կեդր. Կրօն. Պատկ. Ժողովոյ»:

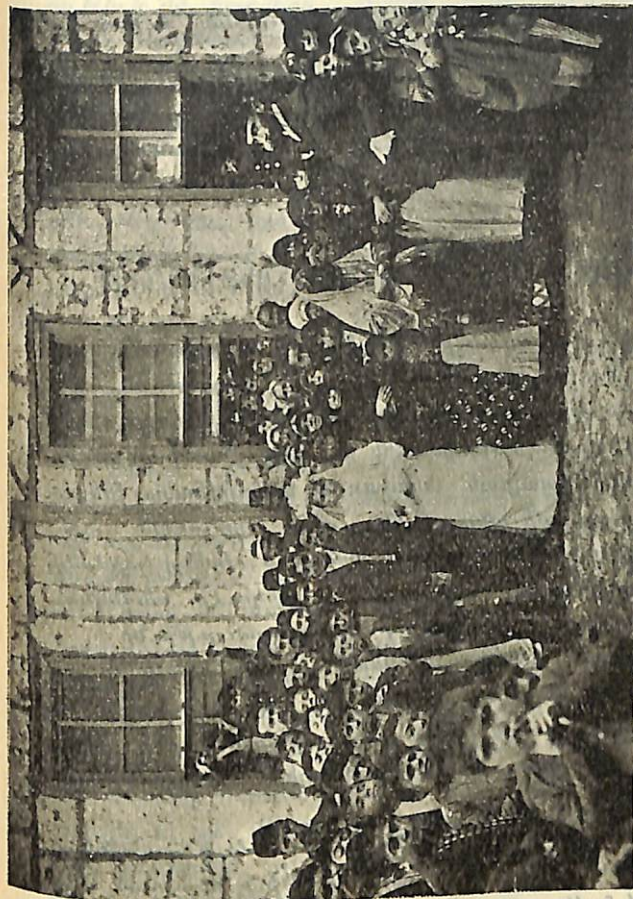
Ուստի իմ Պոլիս ժամանելէն յետոյ, ես պարտաւորուեցայ անգամ մ'եւս դիմել իրեն՝ հետեւեալ գրութեամբ, 21 Հոկտ. թուակիր, անձամբ յիշեցնելով թէ՝ Կրօն. Ժողովի կը պատկանէր, ո՛չ թէ Որբախնամի:

«Պատճէնները ներիակ համար 142 և 164, Մայիս 23 և Յունիս 29 թուակիր բողոքներու» մինչեւ այսօր ո՛ր և է պատասխան չստանալս՝ չափազանց զարմացուցած է զիս:

«Եկեղեցականներու ոճրապարտ արարքներն պատուհասող վերին Իշխանութիւն մը գոյութիւն ունենալն ի Պոլիս՝ տակաւ տարակուսելի կը դառնայ, երբ հինգ ամիսներէ ի վեր ո՛չ միայն ո՛ր և է գոհացում չեն ստանար կատարած դիմումներս, այլև պատասխանի մ'իսկ չեն արժանանար անոնք»:

«Այս ընթացքը կեղբորնիդ՝ առնուազն քաջակրօնութիւն է յանցապարտներուն»:

«Կը խնդրեմ որ Պատկ. Կրօն. Ժողովդ կա՛մ ի գործ դնէ իր պարտականութիւնն՝ կարուկ կերպով անօրինելով զարժանն, և կա՛մ հաճութիւնը ունենայ անյապաղ հաղորդելու ինձ թէ՛ անգոր է բան մ'ընելու: Զի ամբողջ ընտանիքի մը պատիւը՝ Սարաճեանի մը խաղաղիքը չէ՛,

ՀԻՇՅԵՆՈՐԻ ՊԱՍՏՈՐՈՒԹՅՈՒՆ ԶԱՃՈՅՈՐԻ. ՈՐԲԱՅՈՅԻ
ՈՐԲԱՅԻ Մարկոս Թուր-Սարգիսեան ընդ. Պրն. Գալքոս Սեղվենեան,
Խենց ընտանիքի անդամներով
1911 Փետրվար 19

և եթէ Կրօն. ժողովիդ չգիտեր պատժել՝ Օսմ. դատա-
րանները չառ լաւ գիտեն:

«Սպասելով Պատկ. ժողովիդ որոշումին, եւն.»

Կ'սպասենք տակաւին այդ Պատկ. ժողովի որոշու-
մին, որ վարձատրութիւն մ'ըլլայ գուցէ ոճրագործին,
քանի որ անմեղները պատիժի եւեթ կ'արժանանան:

*
* *

ՈՐԲԱԽԱՄԻ ԿԱՏԱՐԱԾ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Հաճոյ բովանդակ բնակչութիւնն արգիլած էր իմ
մեկնումը Յուլիս 1ին, այն բանաւոր պատճառաւ թէ
հարիւրաւոր usnագրութիւններով կրկին հանրագրութիւն-
ներ դրկած են Ս. Կարողիկոսին եւ Ազգ. Պատրիարքարան,
պահանջելով անպայման՝ անաչառ եւ անկողմնակալ քննու-
թիւն, որպէս զի մի անգամ ընդ միշտ որոշուէին պա-
տասխանատուներն այս տխուր խնդրոյն, իրենց արժանի
պատիժը կրէին՝ յօրինակ այլոց և, փրկուէր անմեղնե-
րու ու բովանդակ Հաճոյն արժանապատուութիւնը:

Անգղեյի եւ անհետեւանի մնաց ամբողջ քաղաքի մը այդ
արդար աւայր և յանցապարտները քաջալերուեցան ու
բաց ասպարէզ գտան իրենց վատ արարքներուն, հեզ-
ներով ու ծաղրելով հաւաժողովրդային պատասխանորո-
թիւն մը:

Հրաժարականիս բացարձակ մերժումը և պահանջած
արտօնութեանս տրուիլը, ապահովութիւն ներշնչած էին
ինձ թէ՛ իմ վերադարձն ի Հաճոյն, անխուսափելի պիտի
ըլլար: Քանի որ անպայման Հաճոյն պիտի վերադառնայի՝
պէտք էր կանուխ մեկնիլ և կանուխ դառնալ, ժամա-
նակին գործիս գլուխը գտնուելու համար:

Երեք անդամէ բաղկացեալ առժամեայ խնամակա-
լութիւն մը կազմեցի. Յակոբ Գրգեաշարեան, Յակոբ
Թուր Սարգիսեան և Սարգիս Շնորհաւորեան ազգայիննե-
րէ, փոխանորդ նշանակեցի Դաստիարակ-Ուսուցիչ Պրն. Յ.
Չայճեանը և տառնօրեայ բացակայութեամբ մը գործնա-
կանապէս ապահովուելէ յետոյ թէ՛ մէկ երկու ամսուան
իմ բացակայութիւնը, վտանգ մը չսպառնար Որբանա-
ցին, մեկնեցայ օգոստոս 5ին, ամէն խոստում և ապա-
հովութիւն տալէ յետոյ թէ՛ պիտի վերադառնայի ան-
պայման:

Այցելութիւն տալէ վերջ Մարաշի, Հասան-Պէյլի և
Տէօրթի Եօլի մեր որբերուն, Պոլիս ժամանեցի Սեպտ.
1ին և ուղղակի Որբանոց մի գրասենեակն այցելելով,
իմ ժամանումը ժողովին խմայնել խնդրեցի:

Սեպտ. 9ին տեղի ունեցող առաջին նիստին, Ատե-
նապետը ի դիմաց ժողովին յայտարարեց թէ՛ ինչպէս գրա-
ւոր եւս հաղորդած են, ծանօթ խնդիրը փակուած է վերջ-
նապէս իրենց համար եւ կը ցաւին որ ցրպարտութեան մը
զոհն եղած եւ: Եւ որովհետեւ զոհ մնացած են պաշտօնա-
վարութեան, ուսի գնահատելով զայն, ուրիշ տեսակի բարձ-
րացում են ամաւորոշակս: Միայն թէ 1. Որովհետեւ
Զօֆ-Մարգուանի Որբանոցը պիտի փոխադրուի ի Հասան-
Պէյլի, 2. Որովհետեւ Հասան-Պէյլիի մէջ պիտի շինուի հա-
զար ոսկիւնց Որբանոց մը, թէ՛ այդ միացեալ Որբանոցը
վարելու եւ թէ՛ միանգամայն շինութեան հսկելու համար,
պիտի կը տեսնեն իւր ներկայութեան, հետեւաբար յառա-
ջիկայ տարեշրջանի համար կը փափաքին որ եւ Հասան-
Պէյլի մնամ:

Շնորհակալութիւն յայտնելով հանդերձ Որբանոց մի
գնահատութեանցը, կը պատասխանեմ թէ՛ չեմ կրնար ըն-
դունիլ եղած առաջարկը, նոյն այն պատճառով, ինչ

պատճառով որ մերժեր էր Ռարաշ փոխադրութեան օրոշումը: Վասն զի պատուոյ խնդիրը ինձ համար մահու և կենաց խնդիր էր և Հաճընէն տարբեր սեղ մը երթալս՝ այն գաղափարը կազմել պիտի տար Հաճընյններուն թէ՛ ո՛ր և է հափով յանցաւորութիւն մը հաստատուած է իմ վրայ, ինչ որ ըստոյապէս մահացում էր ինձ համար, մինչդեռ իմ Հաճըն վերադա՛րձը միայն կրնար ըլլալ ջախջախիչ հերքումը՝ իմ մասին եղած զրպարտութեանց, քանի որ Որբախնամի պաշտօնական հետխումը՝ չէր հրաժարաւորա՛մ անուանաւորումիս արձագանգ ելող հանդուկասար քերթումն մէջ:

Անդամներէն Սարգիս Սուին էֆ.ի առաջարկութեամբ, երևոյթները փրկելու համար, յանձնարարեցին անձամբ տանիլ Հաճըն յաջորդաւ, փոխաւցել հաշիւներն ու գործը և ապա դառնալ Հասան-Պէյլի, ստանձնելու տեղւոյն միացեալ Որբանոցներու Տնօրէնութիւնը:

Ժողովին գործը չգծուարացնելու մտածումով համակերպեցայ այդ առաջարկին, պայմանաւ ոսկայն որ (12) տասներկու ոսկի վերածուէր ամսաթոշակս, քանի որ մանաւանդ յաւելուածական աշխատութիւնք կային ի Հասան-Պէյլի: Ատենապետը «Այլ կեցը ժողովին ձգե՛» պատասխանեց, ինչ որ հաւանութիւն կ'ենթադրէր և ես այդ համոզումով մեկնեցայ ժողովէն:

Հետեւեալ օրը ինձ հասաւ հետեւեալ պաշտօնագիրը.

«Թիւ 1227

Կ. ՊՈԼԻՍ, 10/23 Սեպտ. 1911

«Մեծայարգ

«Թովմաս Էֆ. Գարագաւեան

«Տնօրէն Հասան-Պէյլիի Որբանոցին

«Աս

«Յանձնաժողովս գնահատելով Հաճնոյ մէջ Ձեր՝ իբր Որբանոցի Տնօրէն ունեցած պաշտօնավարութիւնը՝ իրե-

րէկի նիստին մէջ, ամսաթոշակի երկու ոսկի յաւելմամբ այսինքն տասը օսմ. ոսկի ամսաթոշակով, զՁեզ Տնօրէն կարգեց Հասան-Պէյլիի միացեալ Որբանոցին, այն յուսով որ Ձեր նոր պաշտօնին մէջ ալ օգտակար պիտի հանդիսանաք:

«Ինչպէս յայտնի է Ձեզ, Հասան-Պէյլիի մէջ ի մօտոյ Որբանոց-վարժարան մը պիտի կառուցուի և Յանձնաժողովի՝ այս տարեշրջանին՝ զՁեզ Հասան-Պէյլիի Որբանոցին Տնօրէնութեան կոչելուն մէկ պատճառն ալ, այդ կառուցման գործին հսկողութեան պէտքն է, որ Ձեզ կը յանձնուի:

«Հետեւաբար կը հրաւիրենք զՁեզ փութով մեկնիլ Ձեր պաշտօնատեղին, և Հաճնոյ Ձեր նախորդ գործն ու հաշիւները փոխանցելով Հաճնոյ Որբանոցի առժամեաց փոխ-տնօրէն Արսէն Էֆ. Սարաֆեանի, որ Հասան-Պէյլիէն պիտի ընկերանայ Ձեզ ի Հաճըն, վերադառնալ Հասան-Պէյլի ու ձեռնարկել գործի:

«Աւելորդ չըլլայ այս առթիւ յիշել թէ՛ Հասան-Պէյլիի միացեալ Որբանոցին գործն ու հաշիւները Ձեզ փոխանցելու համար, այսօր իսկ դրուած է կարեւորը նոյն Որբանոցի նախորդ տնօրէն Տ. Փառէն զրդ.ի:

«Մաղթելով Ձեզ ամէն յաջողութիւն, մնամք յարգանքով,

«Ի դիմաց Կիր. Որբ. Կեդր. Յանձնաժողովոյ
Վ. Ասենադպիրի
Հ. ՍԵԹԵԱՆ
Ս. Գ. ՇՄԱԻԿԵԱՆ»
(Կնիք)

Այս պաշտօնագրի մէջ չէր յարգուած իմ պահանջած պայմանը, հետեւաբար անմիջապէս պատասխանեցի ջած պայմանը, հետեւաբար անհնար պիտի ըլլար գորդաւոր թէ՛ 1. Ինձ համար անհնար պիտի ըլլար զրաւորել տուած խոստումս՝ աւանց՝ անոր համար դրած

պայմանն ընդունուելու: 2. Թէ յօժարակամ և խորունկ երախտագիտութեամբ պատրաստ էի շարունակել նախորդ պաշտօնն՝ նշանակեալ թուակով, քանի որ հոն վերադարձս կրնար ինձ վերադարձնել փտանգուած պատիւս և այդ, կենսական նշանակութիւն ունէր ինձ համար: 3. Թէ այդ պարագային յօժարակամ կ'անցնէի Հասան-Պէյլիէ, հոնտեղի հաշիւներն ևս, իմ կիրարկած կամ Որբանոցի պահանջած ձեւերով պատրաստել վարժեցնելու և յետոյ մեկնելու համար Հաճըն: 4. Թէ Հասան-Պէյլի մնալս անհրաժեշտ նկատուելու պարագային՝ ապացուցանելու համար թէ Յանձնաժողովի ներութեանց անկարեկիր մէկը չեմ՝ կը յօժարէի տասնով ալ եբթալ, պայմանաւ որ Որբանոցի հաստատէր պահանջուածիս արդարացիութիւնն սկզբամբ և պետական նպաստն ստացուելուն, վճարումն ապահովէր՝ պահանջած ամբողջութեամբ: 5. Երեք ամսականներս կանխիկ վճարել՝ տեղական պեթներս կարգադրելու համար:

Յաջորդ ժողովը տեղի ունեցաւ Սեպտ. 27ին, ուր հաղորդուեցաւ ինձ թէ՛ վերահաստատուած էի Հաճնոյ Ազգ. Որբանոցի Տնօրէնութեան պաշտօնին, մէջ և ես փութացի իմ խորունկ երախտագիտութիւնը յայտնել ժողովին, այդ շինարար և ողջմիտ որոշումին համար:

Սյդ ժողովին մէջ փափաք յայտնուեցաւ որ ընտանեօք մեկնիմ: Պատասխանեցի թէ՛ ա՛յդ իսկ որոշումով եկած էի Պոլիս, և քեզ կիկն սկսաւ եր ֆիզիքապէս եւ հիկն անցախահաս զաւակներ ունեի, բայց և այնպէս կարելին պիտի ընէի, ընտանեօք մեկնելու համար, քանի որ թէ՛ իմ և թէ՛ իմիկներուս հանգիստն՝ ա՛յդ կը պահանջէր, և այսպէս բաժնուեցանք:

Հետեւեալ օրն ստացայ վերահաստատումիս հետեւեալ պաշտօնագիրը:

«Թիի 1353

4. ՊՈԼԻՍ, 28/11 ՀՈԿՏ. 1911

«Մեծայարգ

«Թովմաս ԷՖ. Գարագաւեան

«Տնօրէն Ազգ. Որբանոցին Հաճնոյ

«Ի Հաճըն (Կ. Պոլիս)

«Ստացանք Սեպտ. 20 թուակիր ձեր երկու նամակները, 179 և 180 համար:

«Յանձնաժողովս իր երէկի նիստին մէջ պէտք տեսնելով բարեփոխել իր նախորդ որոշումը՝ ի մասին Որբանոցներու Տնօրէնութեանց, որու համաձայն Հասան-Պէյլիի միացեալ Որբանոցի Տնօրէնութեան պաշտօնին կոչուած էիք, զձեզ վերահաստատեց՝ Հաճնոյ Որբանոցի Տնօրէնութեան ձեր նախորդ պաշտօնին մէջ, ամսաթուով որոշելով տասը օամ. ոսկի, այն յուսով թէ ձեր խմաստուն պաշտօնավարութեամբ օգտակար պիտի հանդիսանաք, խուսափելով տեղական ամէն վէճերէ:

«Յանձնարարելով ձեզ հետեւաբար որ պատրաստուիք ժամ առաջ մեկնելու ձեր պաշտօնատեղին, մնամք յարգանք,

«Ի դիմաց Կիլ. Որբ. Կեդր. Յանձնաժողովոյ
Ասենադպիր
Ս. ՍՈՒԻՆ
Ա. Գ. ՇՄՍԻՈՆԵԱՆ»

Այս պաշտօնագիրն ու երկուք ու կէս ամսաթուակ կանխիկ ստանալէ յետոյ, ձեռնարկեցի մեկնումի նախապատրաստութեանց:

Պոլիս թողուելիք գոյքերս ամփոփեցի չորս սընտուկներու մէջ և կարասիներուս հետ ի Կէտիկ փաշա, Տօքթ. Պ. Վարժապետեան բարեկամիս բնակարանը Տօքթ. Պ. Վարժապետեան բարեկամիս թաղապետ փոխադրելիք օրս, Հոկտ. 2, արգիլուեցայ թաղապետական պաշտօնեաներէ, որք յայտարարեցին թէ ֆոլքաշի

պէս, ինչ որ մեր ստանձնած Որբախնամ գործին օգտակարութեանը տեսակէտով կենսական պահանջ էր եւն.:

Հոկտ. 18ին տեղի ունեցող ժողովին մէջ, ուր ներկայ էին Ատենապետը, Գ. Շնորհքեան, Ա. Թօփալեան և Ն. Գալըպճեան էֆ.ները միայն, ապէցուցիչ երեւոյթներու հանդիսատես եղայ:

Ժողովը անձանաչելիօրէն փոխուած, կերպարանափոխ եղած էր կարծես:

Իրենց խօսքը, ստորագրութիւնը չյարգելու հափ կը ցածնային անոնք և իրենց զնահատած մէկ պաշտօնեան նախատելու աստիճան առաջ կ'երթային:

Ատենապետը կը յայտարարէր թէ՝ ժողովին որոշումն է որ ես ընտանեօք մեկնիմ անպատճառ և ժողովին այդ որոշումը անդառնալի կը հռչակէր: Պէտք չէր տեսներ ո՛չ բացատրութեան, ո՛չ լուսարանութեան: «Մենք Հաճնոյ Որբանոցին համար պիտի ունենանք անանկ Տնօրէնի մը, որուն կիկնը փոքր ըլլայ: Հոգ չէ: Ձեր պատասխանը հիմա մի՛ տա, իրեւ որոշում հայտնեցիք Ձեր կողմ, որ թերեւս պիտի ընկերակցայ Ձերի եւ պատասխանիկ յետոյ բերե՛ք:

Հակառակ խօսելու ազատութիւն իսկ չտրուելուն և հակառակ Թօփալեան էֆ.ի քանիցս զիս ընդհատելուն «չենք կրնար մտիկ ընել, բացատրութեան պէտք չունինք, ժամանակնիս կարծ է» ըսելով, մեկնելու համար քանիցս ելլել, ելլել նստելուն, հազիւ թէ կարող կ'ըլլամ հետեւեալներն ըսելու:

«Սակայն կը տեսնեմ որ ժողովը որոշումն կը փոխէ այսօր, ինչ որ զիս պաշտօնին մէջ վերահաստատած օրն՝ իբրեւ փափաք հաղորդած էր ինձ: Ընտանեօք մեկնիլս անկարելի ըլլալն իմացուցած եմ: Ժողովիդ փափաքէն, որոշումէն առաջ, իմ որոշումն եղած է ընտանեօք վերադառնալ, ինչ որ կը հաստատեն Հաճնէն մինչեւ Պոլիս ինձ հետ տեսակցող հարկւրաւոր անձինք, որոց իրեւ պատճառ ճամբորդութեանս՝ հաղորդեք եմ որոշա-

պէս: Եթէ պարտաւորուած եմ առանձին մեկնիլ՝ հակառակ իմ որոշումիս և առաջադրութեանցս, պատճառն այն է որ, անկարելին առջեւ գտնուած եմ: Անակնկալ զօրաւոր արգելքներ հարկադրած են զիս տեղի տալ: Անշուշտ չէք ուզեր որ զաւակներս վտանգի ենթարկեմ: Այն ժողովը որ այդպիսի անօրէն մ'ուռնեալ կ'ուզէր, իբրեւ պայման ինչո՞ւ չիմացուց ինձ առաջին օրէն, ինչո՞ւ չնշանակեց պաշտօնադրիս մէջ և այսօր իբրեւ որոշում պարտադրել տալ կ'ուզէ ինձ՝ իր կանխագոյն մէկ փափաք: Եւ երբ չվարանիր մինչեւ իսկ անդառնալի հռչակել զայն, կը կարծեմ թէ դուրս կ'ելլէ իր իրաւասութեան սահմանէն՝ միջամտելով իմ ընտանեկան կարգադրութիւններուս, ինչ որ կը նշանակէ թէ՝ պարզապէս կը կասկածի իմ պարկեշտութենէս: Ժողով մը, որ իմ պարկեշտութենէս կը կասկածի՝ ո՛չ մի պաշտօն յանձնելու չէ ինձ: Իսկ եթէ չկասկածելով հանդերձ կը պնդէ թէ անդառնալի է իր որոշումն՝ անիրաւ, անխիղճ եւ անարդար որոշում մը կ'ըլլայ իր տուածը, որուն չեմ կրնար համակերպիլ երբէք:»

Ատենապետը դարձեալ կը կրկնէ որ, յետոյ բերեմ պատասխանս:

Թեքել էի եւ իրենց ալ, այդ պայմաններու մէջ տուած պաշտօնին ալ վրայ վաղուց, եթէ սակայն վերադառնալ, սպանուած պատիւս փրկելու համար, Հաճն վերադարձիս անհրաժեշտութիւնը չըլլար, եթէ՝ իրենց չորաբեկ հացէն կտրելով Պատրիարքարան հեռագրող այրիներու ազապատանքն ու ակնապիշ վերադարձիս սպառող հարկւրաւոր որբուկներու սէրը՝ սիրտս ու հոգիս իրենց կապած և կրկին, կրկին խոստում առած չըլլային:

Երկու օր յետոյ հետեւեալ պատասխանը ներկայացուցի, Հոկտ. 20 թուակիր:

Հոկտ. 29ին՝ Ոսմ. և Ազգ. երեսփոխան Հ. էֆ. Պո-
յաճեանի՝ հետեւեալ նամակով .

«Մեծազնիւ բարեկամս ,

«Անա կը ներկայացնեմ Հաճնոյ մեծ քաղաքացիիդ ,
պատճէններու տրձակն այն նամակներուն , զորս ես գրե-
լու հարկին մէջ գտնուած եմ , չուրջս յարուցուած սգեղ
խնդիրներու հետեւանքով , տեղւոյն Ազգ. Որբանոցի
Տնօրէնութեանս առաջին տարեշրջանին մէջ :

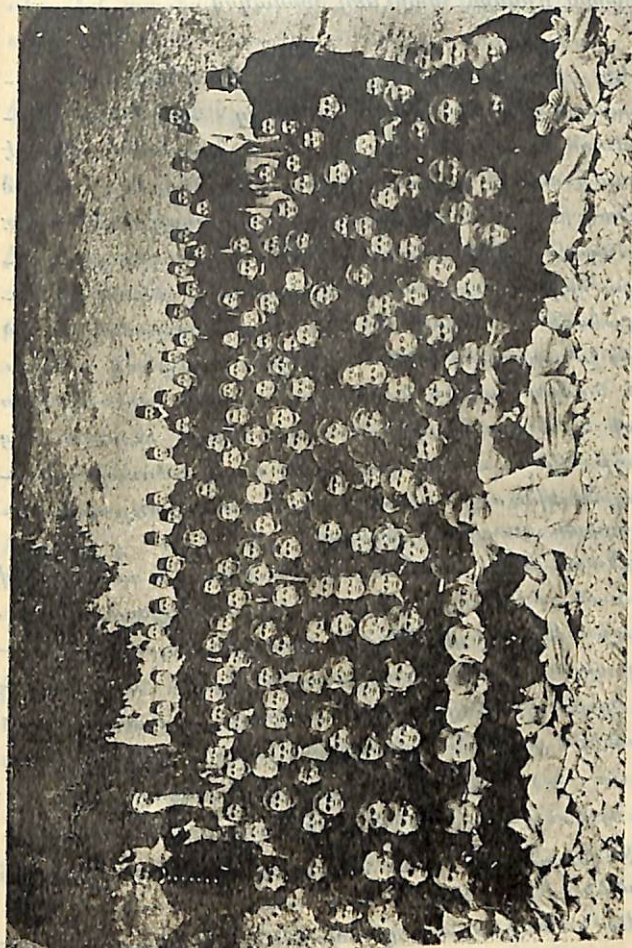
«Անմեղութիւնս , եթէ այդ համարձակ դիմումներէս
չարտացոյտար և տակաւին չհամոզեր զՁեզ , այն ատեն
Դո՛ւք պէտք է որ գործնականացնէք չուտով , անկողմ-
նակալ և անաչառ քննութիւն մը , գոհացնելու համար
բոլոր պատուախնդիր Հաճընցիներն , որ ստուար մեծա-
մասնութիւնը կը ներկայացնէ քաղաքին , և օրինակելի
եղանակաւ մը պատժելու համար զրպարտիչներու պա-
րագլուխ եկեղեցականն ու վերջնականապէս վերահաս-
տատելու համար պատիւը՝ վատարար անուանարկուած-
ներուս :

«Իսկ եթէ բաւական նկատէք , Ձեր համոզումը չինե-
լու անմեղութեանս մասին , կը խնդրեմ միջամտել Որ-
բանամի մօտ , չժանրանալու համար վրաս՝ ընտանեօք
մեկնելու՝ հինգ անչափահաս զաւակներովս , տարւոյն
սա՛ եղանակին մէջ , ուր . քաջ գիտէք թէ անլտանդ
ճամբորդութիւն մը մինչեւ Հաճըն՝ երբէք չկրնար երաշ-
խաւորուիլ , մանաւանդ Ատանայէն վեր , երբ կրնա և
մէկ տարեկան տղաս եւս դարմանի տակ կը գտնուին :

«Հաճեցէք ընդունել ևն . :

«Տնօրէն Հաճնոյ Ազգ. Երկրէն Որբանոցի»

Տեղեկացայ որ Մուրատ խօսած է պէտք եղածը
անդամներէն Ն . էֆ . Գալպճեանի , որ , իր կարգին խօ-
սած է Ժողովին :

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՈՐԲԵՐ ՀԱՃՆՈՅ ԱԶԳԱՅԻՆ ՈՐԲԱՆՈՑԻ
1911

Դարձեալ Հոկտ. 29ին՝ Պատր. Տեղապահ Մանկունի Սրբազանին զիմեցի հետեւեալ նամակով .

«Սրբազան Հայր .

«Կլկ . Որբախնամ Կեդր. Պատ. Յանձնաժողովն վերահաստատելէ յետոյ զիս Հաճնոյ Ազգ. Որբանոցի Տնօրէնութեան պաշտօնիս մէջ, այժմ կը պահանջէ ինձմէ ընտանեօք մեկնիլ պաշտօնավայրս, մինչդեռ ինձ ուղղած պաշտօնագրին մեջ այդպիսի պայման մը գոյութիւն չունի:

«Ինչպէս գիտէ Ձեր Հայրութիւնն, ես արդէն ընտանիքս փոխադրելու հաստատ որոշումով եկած էի Պուլիս, սակայն նկատելով որ (ձմեռնային ցուրտերն սկսած են, կնոջս առողջութիւնն՝ բժշկիկն խորհրդով մինչեւ Հաճըն ճամբորդելու աննպաստ դրութեան մը մէջ կը գտնուի և ինչքանչափա՞ս զաւակներս եւս, առանց վտանգի, մինչեւ Հաճըն փոխադրել կարի դժուար է ներկայ եղանակին մէջ, ուստի որոշած եմ զանոնք փոխադրել գարնան՝ խաւազոյն օգնելով:

«Պատ. Որբ. Յանձնաժողովին մօտ այս տեսակէտով կատարած զիմումներս դժուարութեան բաղկած ըլլալով, կ'աղաչեմ Ձեր հայրութիւնն, նկատի առնելով յոյժ բանաւոր պատճառներս, յանձնարարել Պատ. Յանձնաժողովին, որպէս զի թոյլ տայ ինձ մեկնելու, ընտանիքս ու զաւակներս գարնան փոխադրելու պայմանաւ:

«Մնամ Ձեր բարձր Սրբազնութեան են .

Տնօրէն Հաճնոյ Ազգ. Երկս. Որբ.ի»

Տեղապահ Սրբազանն մակադրելով նոյն խնդրագիրը, կը յանձնէ Որբախնամի նկատառման:

Եւ ես մեծ յոյսով կը սպասեմ Որբախնամի ժողովին, ուր, կը կարծեմ թէ հաճութիւնը պիտի ունենայ ան, բարեփոխելու իր որոշումը և արտօնելու իմ առանձին մեկնումը:

Այդ ժողովը տեղի կ'ունենայ Նոյեմ. 9ին, և ես հրաւերէն չեմ ստանար ժողովին ներկայանալու, ի զուր սպասելով մինչեւ ուշ ատեն:

Յաջորդօր կը տեղեկանամ թէ՛ ժողովը որոշեր է հրաժարեալ նկատել զիս եւ ընտրել յաջորդս:

Նոյն օրն իսկ պատահաբար հանդիպում մը կ'ունենամ մէկ բարեկամիս, նախորդ անգամ Որբախնամի, որ ուժգնօրէն կարգ մը թեկադրութիւններ կ'ընէ ինձ, նախորդ երեկոյ անդամներէն մէկը տեսած ըլլալը կը յիշէ և ազդուօրէն կը յանձնարարէ գործադրել իր թեկադրութիւններն ստիպողապէս. «Եթէ ես քու տեղը ըլլայի, այնպէս կ'ընէի, քանի որ պատեւը խնդրական, կասկածելի մնացած է յաչս հանրութեան», ըսելով:

Նոյն և յաջորդ երեկոյին ընտանեկան լուրջ խորհրդակցութիւններէ յետոյ, ի մէր անձն. և ընտանեկան պատուոյս փրկութեան, ամէն վտանգ և անձնագործութիւն աչք առնելով, բարեկամիս յանձնարարութեան համաձայն, Որբախնամի կը յանձնեմ 11 Նոյեմ. թուակիր հետեւեալ գրութիւնը .

«Բաւնի որ անկարելի եղած է տարահանել ժողովի, ի զիս ամէն զոհողութեան, պիտի գործադրեմ իր կամքը, փրկելու հաւար պատիւս եւ խնայելու հաւար հեգ որքեռու սպառնացող գրկակներէ:

«Այսօրուրեւ ամէն միջոց պիտի սպասեմ, ընտանեկան Հաճըն զանազան նախագոյն որոշումն գործնականացնելու հաւար: Բարին Աստուած խնայէ զիս եւ իմիներս: Յարգանքով

«Տնօրէն Հաճնոյ Ազգ. Երկսն Որբանոցի

«Յ. Գ. — Իսկ ձմեռնային երկար ճամբորդութեան վրէժնայեղ քաջաւորիկ ծախքեր կարեւոր դիմագրաւելու հաւար պատճառով պատշաճը տնօրէնելու Պատ. ժողովիդ

բարեհաճութեանը կը յանձնեն, նոր կանխավճարով մը՝
ի հաշիւ անասկաններու: Նոյն

Նոյեմբեր 14ին եւս Որբախնամի կը զրկեմ հետեւ-
եալ գրութիւնը, զոր խնդրեր էի նամակով մը, յուսա-
լով որ Որբախնամի անիմաստ յամառութիւնը իջեցնելու
կրնայ ծառայել:

«Ազնուամեծար Տիար Ասեմապետ Արեակ էֆ.

«Շմաւոնեան եւ փոքաջան անդամք Պատուարժ.

«Որբախնամ Յանձնաժողովոյն Կիլիկիոյ

«Ի Կ. Պոլիս

«ԳԹՈՒԹԵԱՆ Ս. ԳՈՐԾԸ ստանձնող Կեդրոն.
Պատուարժ. Յանձնաժողովոյդ ազնիւ զգացմանցը վստահ-
ներկայս կը մատուցանեմ Ձեր խնամակց Տնօրինութեան:

«Հաճնոյ Որբանոցին Տնօրէն Թովմաս էֆ. Գարա-
գաշեան փեսայիս դէմ՝ վարդապետի ուրումն Արժ. Տ.
Պետրոս Սարաճեանի դիտումնաւոր գործակցութեամբը
մղուած տեղական պայքարին առթիւ արդարասէր Յանձ-
նաժողովոյդ պաշտօնական յայտարարութիւնն յիշեալին
անպարտութեան մասին. անշուշտ ճմարտութեան հի-
մանց վրայ յենով էր՝ և ո՛չ ի շնորհուկս ամենայեան
պաշտօնէիս եկեղեցւոյ. այո՛, նոյն հերքմագիրն՝ թէ՛
անպարտ հալածեալ մը ազատեց իր ընտանեօքն բարո-
յական սպանումէ՛ (յժյր սակս իմ սրտագին շնորհակա-
լիքներս), և թէ՛ ամբոխային յարձակումներու և ԻՐ
ՊԱՏԻՈՅՆ գերի եղող ուղղամիտ պաշտօնէի մը ու իւ-
րայնոց ԿԵԱՆՔԻՆ հետ խաղացող ստորին արարածներու
լաւ դասը տուաւ և քաջալերողներն ըմբերանց:

«Իսկ, եթէ իմ սիրելին Թովմաս՝ յանցաւորութիւն մը
եղած լինէր՝ արդարասէր յանձնաժողովէդ ո՛չ ինչ սկնն-

կալելու իրաւունքը ունէի, այլ ես ու իմ դուստրս՝ մեր
դժբաղդութիւնը պիտի ողբայինք լռիկ:

«Պատուարժ. Յանձնաժողովոյդ՝ հրամայած է Թով-
մաս սիրելոյս. «ընտանեօք մեկնիլ ի Հաճըն», բայց,
խնդրեմ, կարեկից ուշք մը դարձուցէ՛ք սա՛ պարագային
վրայ, թէ՛ ի՞նչպէս կարելի է՝ մեծ ու փոքր երեք հատ
զաւակօք և իր խնամոցը կարօտ երկու որբուկներով՝
եօթը անդամներէ բաղկացեալ ընտանեօքը՝ ի ձմեռնային
ժամանակիս ծովերու վրայ նետուիլ՝ ամէն դժնդակ
պատահարներ յանձն առնելով:

«Անշուշտ՝ Պատուարժ. Յանձնաժողովոյդ մեծայարգ
անդամներէն՝ կան ամուսնացեալք և զաւակաց հարժ,
արդ խոնարհաբար խնդրել պիտի համարձակիմ, որպէս
զի՛ եթէ, Գարագաշեան խղճամիտ և վստահելի պաշ-
տօնեայ է՝ թոյլ տալ հաճիք, առանձին երթալու առ-
այժմ ու իր ընտանիքն յառաջիկայ գարնան անդ փո-
խադրելու. իսկ, եթէ՛ առանց ընտանեացը, միայնակ
երթալէն վտանգ կը տեսնէք Որբանոցին, ազատ էք՝ ի
թողուլ միասակար անձ մը և չը հաւատալ այնպի-
սոսն նուիրական պաշտօն մը, թո՛ղ յայլում վիճակի
սոսն նուիրական պաշտօն մը, ո՛չ ես՝ և ո՛չ ինքն՝ երբէ՛ք
փնտռէ իր հացն ու բաղին. ո՛չ ես՝ և ո՛չ ինքն՝ իմ փե-
րաւունք չունինք վշտանալու. հոգ չէ՛ թէ՛ իմ փե-
սայն է, Ազգին որբերն՝ թո՛ղ չը յանձնուին անվտանգելի
մէկու մը խնամօցն:

«Յուսամ, թէ՛ Պատուարժ. Յանձնաժողովոյ՝ պիտի
հաճի ինկատի առնուլ իմ բանաւոր այս խնդրանքս:
Աղօթարար վասն Ազգիս

Հոգ. հովիւ հայոց Փարիզի և Պեյճիքայի

«1911 Նոյեմբ. 8/21 ՎՌԱՄԾ. ՍԻԱԳ-ՔԶ. ԲԻՊԱՐԵԱՆ

ի Փարիզ

«ի Տաւեհն Արցունիքն» (*)

(*) Ներողամտութիւնը կը խնդրեմ իմ սիրեցեալ Տէր հայրեկի՛
առանց արտօնութեան, իր նամակն ալ զետեղած ըլլալու համար

ժողովէն յետոյ, կ'ստանամ հետեւեալ Պաշտօնագիրը:

«ԹԻԻ 1391

Կ. ՊՈԼԻՍ, 16/29 ՆՈՅ. 1911

«Մեծայարգ

«Թովմաս ԷՖ. Գաւազաւեան

«Աւս

«Ձեր 11 Նոյ. թուակիր և 204 համար նամակը կարդացուեցաւ Յանձնաժողովիս այսօրուան նիստին մէջ:

«Յանձնաժողովը Հոկտ. 21-ի նիստին մէջ պաշտօն յանձնած էր իր քարտուղարին հաղորդելու Ձեզ թէ՝ ԱՆԴԱՌՆԱԿԻ Է Յանձնաժողովիս կանխադոյն որոշումը.

— Ձեզ հաղորդուած յատենի ժողովոյ — որու համաձայն պէտք էր որ անպայման ընտանեօք մեկնէիք և թէ, եթէ չհամակերպիք մեր այս որոշման, Յանձնաժողովս իր յաջորդ նիստին Ձեր յաջորդը պիտի ընտրէր, որով Ձեզ կը փնար վերադարձնել ընտանեօք մեկնելու համար: Ձեր կանխիկ ստացած երկուք ու կէս ամսաթուղակները և ապա յանձնաժողովիս Ձեր պաշտօնավարութեան բոլոր հաշիւները:

«Այդ թուականէն վերջ, մինչև մեր վերջին ժողովին օրը, 9/22 Նոյ., անձամբ կամ գրով հաղորդած չլլալով մեզ թէ՝ համաձայն ժողովիս որոշման՝ ընտանեօք կը մեկնիք, Յանձնաժողովս, իր այդ նիստին մէջ, որ տեղի ունեցաւ Նոյ. 9/22ին, Ձեզ ՀՐԱԺԱՐԵԱՆԻ ԿԱՍՏԵԼՈՎ, հարկ եղած կարգադրութիւնները ըստ արդէն, Հաճնոյ Որբանոցին անօրէնութեան պաշտօնին մասին ու պէտք

հոս, և բիւր անգամ ներողամտութիւնը կը հայցեմ՝ իր բացարձակ յանձնարարութեանց և կամքին հակառակ, առանձին հատորիկով մը հրապարակած ըլլալու համար այս ԽՆԴԻՐՆ, որ սակայն զիս կը կրծէ, կը հատցնէ գիշեր և ցերեկ Ծ. Հ.

եղած միջոցներն ալ ձեռք առաւ, որով Ձեր 11 Նոյ. թուակիրը, բնականաբար չէր կրնար նկատի առնուի:

«Այս առթիւ, կը խնդրենք որ վերադարձնէք մեր գանձապետին ա՛յն քսանընիւղ Օսմ, ոսկւոյ գումարը, զոր կանխիկ ստացած էիք ընտանեօք մեկնելու խոստումը, ինչ որ յետոյ չգործադրեցիք:

«Մնամք յարգանքօք

«Ի դիմաց կիլ. Որբ. Կեդր. Յանձնաժողովոյ

«Ա.ՏԵՆԱՊԱԽՐ Ս.ՏԵՆԱՊԱՅԵՍ

«ՅՐԹՆ. ՆԵՐԿԱՐԱՐԱՆ Ա. Գ. ՇՄԱԻՈՆԵԱՆ»

(Կնիք)

Կը կարծեմ թէ՝ որպիսի կարգադրութիւններ ալ ըրած ըլլար Որբախնամ, կարող էր յետագայ գործադրութիւնը երկու օր առաջ կատարած որոշումին: Հնարաւորութիւնը չէ որ կը պակսէր, ուրեմն, ալ բարեյոժարութիւնը միայն: Միւս կողմէ, ինչպէս կը յիշուի, համար 180 և 20 Ապր. 1911 թուակիր գրութիւնս վերջաւորած էր այսպէս: «Յ. Երեմի անասականներս կանխիկ վճարեմ՝ տեղական պահեստի կարգադրելու համար:» Նախորդ երկու անգամ անգամ անգամ կանխիկ ստացած էի տարի ալ միեւնոյն պատճառներով կանխիկ ստացած էի երկու անգամ անգամ: Որբախնամ մարմին մը ինչպէս չիղճար ամբաստանել զիս և ի պաշտօնէ բացարձակ ՄՏՈՒԹԵԱՆԵՆԻ ԶՐԴԱՐՄԱՆՈՒԹԵԱՆԻ «ընտանեօք մեկնելու խոստում» կը վերագրէ ինձ և խոստովադրութիւն» կը փակցնէ ձախտիս: Քիչ մը խղճմտութիւն, պարտներ, սուտը սուտով չի դարձանուիր երբեք:

Որբախնամի այս պատասխանը կամ որոշումը, իրեն վստահուած ա՛յնքան վրեժ պաշտօնի մը իրաւասութիւններն՝ չարաչար գործածել էր կը կարծեմ և բացարձակ կողպէս վրաստակար՝ նոյն իսկ իր Որբախնամ գործին,

քանի որ Հաճնոյ աղգալիներէն, ալրիներէն, Որբանոցի պաշտօնէութենէն և հարկւաւոր որբերէն չարունակական ձայն մը կը տեղար ինձ թախանձագին, վերադարձա աղերսելով:

Բաժակը յորդած էր, պէտք էր ալիւս խնդրանքները բողոքի փոխուէին: Նախ կը բողոքեմ Որբախնամի իրեն՝ հետեւեալ գրութեամբ, ուր խտացած են ինձ եղած անիրաւ գրկանքներն:

«ՀԱՄԱՐ 205

Կ. ՊՈԼԻՍ, 17 ՆՈՅԵՄ. 1911

«Ազնուաւոր

«Տիար Ասեմապէս եւ Տիար Բանդամբ

Կիլ. Որբախնամ Կեդր. Պաշ. Յանձնաժողովոյ

«Կ. Պոլիս

«Ստացայ Պատ. Յանձնաժողովիդ թիւ 1391 և 16/29 Նոյ. թուակիր պաշտօնագիրն այսօր և պարունակութեան տեղեկացայ:

«Կեանքէս, յօժարութիւններէս բոլորովին անկախ պատճառներով, մեր միջեւ ստեղծուեցաւ յարաբերական անյայտի ձգտեալ վիճակ մը, որուն երբեք չէի ցանկար և որուն պատասխանատուն ես չեմ ապահովապէս:

«Ներուի ինձ դիմել տայ Պատ. Յանձնաժողովիդ թէ

«Ա. — Նքի եւ արտօնութիւն չպահանջի Պոլիս գալ անպայման — ընտանիքիս մասնուած տարապայման վրդուիւմներուն հետեւանօք — Յանձնաժողովդ ո՛չ Պոլիս պիտի կոչեր զիս եւ ոչ ալ ընտանիքս փոխադրելու պահանջ պիտի ընէր, որովհետեւ մ' և է պատճառ չկար եւ՝ 2-3 ամսէ ի վեր դադրած էին արդէն հակառակութիւնք՝ չխաղաղեալնուն շնորհիւ (Կեդրոնէդ):

«Բ. — Ժողովիդ նկատի չառնէր երբեք թէ 1. Պոլիս գալս ԱՐՏՕՆԵԼՈՎ, 2. ՀՐԱԺԱՐԱԿԱՆՍ ՄԵՐԺԵԼՈՎ,

3. ԻՄ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒՌԻԹԵԱՆ ՏԱԿ ՆԿԱՏԵԼՈՎ ՈՐԲԱՆՈՅԸ՝ փոխանորդ մը կարգելէ յետոյ մեկնիլ յանձնարարելով, 4. 12/25 Յուլիս թուակիր Տեղեկագրովս ներկայացուցած պայմաններս չընդունելու պարագային՝ ՅԱԶՈՐԻՍ ՆՇԱՆԱԿԵԼՈՒ ԱՌԱՋՍՐԿՍ ԶԳՈՐԾԱԴՐԵԼՈՎ, նախ քան Հաճնէն մեկնիլս՝ ՎԵՐԱՀԱՍՏԱՏՈՒՄ ԷՐ ԱՐԴԷՆ ԶԻՍ ՊԱՇՏՕՆԻՍ ՄԷՋ:

«Գ. — Ժողովիդ նկատի չառնէր երբեք, որ ես մերժեի Մարաշի Տնօրէնութիւնը՝ անո՛ր համար միայն որ պատճառ պիտի գտնուէր վերջնապէս, Հասան-Պեյրիի Տնօրէնութիւնը՝ միեւնոյն պատճառով: Ուրեմն կենսական անհրաժեշտ պահանջ մը կար Հաճնէն դառնալու՝ ինձ համար: Վերահաստատելով զիս իմ Հաճնոյ Որբանոցի Տնօրէնութեան պաշտօնիս մէջ ժողովդ՝ անգամ մ'եւս վաւերացուցած կ'ըլլար, արդէն իսկ կատարած վերահաստատումը, Հաճնէն մեկնելէս առաջ, ինչ որ արժանացաւ խորունկ երախտագիտութեանս:

«Դ. — Ժողովիդ նկատի չառնէր, որ ես Նոյեմբ. 11ի յանձնառութենէս առաջ — յանձնառութիւն յոյժ ծանր և պարտաւորեալ՝ աչք առնելով մահու վտանգ՝ փրկեալ պարտաւորեալ՝ աչք առնելով մահու վտանգ, և ընտանեկան պատիւս, քանի լու համար միայն անձն. և ընտանեկան պատիւս, քանի որ ժողովդ չէր համոզուեր անկարելիութիւններուս —, բացարձակ խոստում մը չեմ ըրած երբեք ժողովիդ՝ ընտանեկան մեկնելու համար, այլ ընդհակառակը՝ ներկայացուցած եմ թէ՛ կ'ընդհակառակը իրաւունքս իրաւունքս եւ թէ՛ իրաւունքս իրաւունքս զաւակներ ունենալու: Յօժարութիւն յայտնելով միեւնոյն տան ամէն ջանք ընելու՝ քանի որ իմ ալ որոշումս էր:

«Ե. — Ժողովիդ նկատի չառնէր երբեք, որ Սեպտ. 27ի ժողովին մէջ յայտնած մէկ փափաքը, որպէս զի ընտանեկան մեկնիմ, Հոկտ. 18ի ժողովին մէջ փոխած ե

որոշումն, և այդ որոշումը անդառնալի հռչակելով՝ ենթարկած է զին յոյժ դժուարին կացութեան մը, քանի որ զին չըլժապատող ամէն պայմաններ, ընտանեօք մեկնիլս անկարելի դարձնելին՝ հաղորդեր էի նախապէս և այսօր, զին պատասխանատու նկատելի կ'ուզէ՝ անհամակերպութիւն վերագրելով ինձ՝ իր որոշումին, մինչդեռ ինքն է պատասխանատու՝ խեղադիտելուն համար իր որոշումներն եւ ինձ որկած պաշտօնագրին մէջ գոյութիւն չունեցող որոշում մը պատճառելով:

«2. — Ժողովի նկատի չառնել երբեք, որ ես միշտ յարգեր եմ և տառապէս գործադրեր իր որոշումներն և որ մ'օրհնայ հակառակ բնթացք մը չեմ առնեցած իր հրամաններուն և այդ սկզբունքէն առաջնորդուած՝ ազաւել, ազերսեր, պաղատեր եմ թոյլատրել ինձ առանձին մեկնելու և զարնան սաք ու ապահով օդերով փոխադրել անվտանգ ընթացիկս ու զաւակունիս, այսինքն ԷՆԴՈՒՆԵՐԵՍՈՐՈՐՈՇՈՒՄԻ ՓՈԽՈՒՄԸ ԻՐ ՓԱՓԱՔԸ ԳՈՐԾՄԻՐԵԼ ԱՆՊԱՅՄԱՆ և Ժողովը քանի մ'անտառն յապադումն չե հաւանել, չե յօժարել, ո՞վ պատասխանատու է:

«3. — Ժողովի նկատի չառնել, թէ իրաւունք չունի դպրոցական տարւոյն ընթացքին մէջ հրաժարեալ նկատելու կամ հրաժարեցնելու առանց անեկամայն պատճառի՝ զին իմ պաշտօնէս: Զին հրաժարեալ նկատելու համար ցոյց տուած պատճառը, ո՛չ միայն բանաւոր և արամբանական հիմ մը չունի, այլև չափազանց սկար է: Հետեւաբար եթէ զին հրաժարեալ նկատելու որոշումն ալ անդառնալի է իրեն համար, կը խնդրեմ որ հաճութիւնը ունենայ հասոցանելու ինձ՝ արեւոյնակիս մնացեալ մասը, ինչ որ անմիջեղի իրաւունքս է ըստ օրինի:

«Ը. — Ժողովի նկատի չառնել, որ զին հրաժարեալ նկատելով, իմ պաշտօնիս մասին կարգադրութիւններ ընելով

եւ պէտք եղած միջոցներն ձեռք առնելով ու իմ պաշտօնավարութեանս բոլոր հաշիւներն ինձմէ չստանալով կանոնաւորապէս՝ ինքզինք կը դնէ ծանր պատասխանատուութեան մը տակ, հանդէպ Ազգին ու ինձ: Հանդէպ Ազգին՝ վասն զի իմ բացակայութեանս միջոցին տեղի ունեցածներուն համարաւուն՝ ես իմ բացաբճակապէս և մինչեւ որ անձամբ այդ հաշիւները չքննեմ, համոզում չգոյացնեմ և ճշդութիւնը չհաստատեմ՝ պատասխանատու չեմ կրնար նկատուիլ ըստ օրինի, որով, երբ կորուստ կամ գեղծում կայ՝ պիտի մնայ անորոշութեան մէջ: Հանդէպ ինձ՝ վասն զի իմ բացակայութեանս և առանց իմ ներկայութեան առնուած հաշիւ մը ապօրինի է բացարձակապէս եւ բովանդակ պատասխանատուութիւնը կը ծանրանայ ժողովի վրայ, եւ ես այժմեւ կը բողոքեմ այդ ապօրինութեան դէմ, քանի որ, օրինաւորապէս հաշիւ տալու իրաւունքս ալ կը զլանաք ինձ և ըստ կամս կը գործէք:

«Թ. — Վերջապէս ժողովի նկատի չառնել որ, իր այս յայտուն գործընկերակցով ԱՆՄԵՂ ՄԸ Կ'ՍՊԱՆԵՆԷ ԲԱՐՈՅԱՊԷՍ ԻՐ ՊԱՐԱԳՈՆԵՐՈՎ ՄԻՍՍԻՆ՝ կատարեալ ընելու համար զրպարսիցներուն վաս արարքը, ինչ որ ստուեր կը ձգէ ձեր ազնուական անունին շուրջ և զին կը հարկադրէ բողոքելու՝ որոց պէտք է:

«Յարգանք

«Տնօրէն Հաճնոյ Ազգ. Երկսեռ Ուրբանոցի»

Այս գրութիւնը մնաց առանց պատասխանի:

Բողոքեցի վարչութեան՝ հետեւեալ գրութիւններով.

«ՀԱՄԱՐ 198

Կ. ՊՈԼԻՍ, 24 ՀՈԿՏ. 1911

«Վսեմաւոյ

«Տիար Ասեմապետ եւ Տիար Անդամ

«Ազգ. Կեդր. վարչութեան Պատկ. Քաղ. Ժողովոյ

«Կ. Պոլիս

«Կիլիկիոյ Որբախնամ Կեդր. Պատ. Յանձնաժողովոյ
հրաւերով 1910 Հոկտ. 1ին կոչուեցայ Հաճնոյ Ազգ. Որ-
բանոցի Տնօրէնութեան Պաշտօնին, որուն մէջ վերահաս-
տատուեցայ նաեւ այս տարի, պատճէնը ներքակ նոյն
Յանձնաժողովոյ համար 1353 պաշտօնագրով:

«Ձեզմարար, ըմբոստ եւ անուանարկիչ պաշտօնեայ
մը, Միհրան Գալեան անուն, աղջկանն ու անոր ընկե-
րունիին հետ, նոյն Որբանոցէն արտաքսեցի՝ ի բարեկար-
գութիւն Որբանոցին՝ Ապրիլ ամսոյ մէջ:

«Որբախնամ Յանձնաժողովը վաւերացուց այդ տը-
նօրինութիւնս:

«Տեղւոյն քանի մը ջոջերն ու Կաթ. Տեղապահ Սա-
րաճեան վրդպ. միշտ հետամուտ եղան ոտնձգութիւն-
ներ ընել Տնօրէնութեանս յատուկ իրաւասութեանց մէջ
եւ արդիւրեցան իմ կողմէ բնականաբար, քանի որ նիւ-
թական թե բարոյական բովանդակ պատասխանատուութիւն
իմ վրայ կը ծանրանար:

«Արտաքսեալ Գալեան, իր ազգեցութիւնը կրող
աղջիկն ու անոր ընկերունին համախոհելով, զրպարտեց
Տնօրէնութիւնս:

«Առաջնորդ եւ ջոջեր լաւագոյն առիթը գտած նկա-
տելով, իրենք իսկ իւրացուցին Գալեանի դերը եւ ամէն
ջանք ի գործ դնելով, պաշտօնապէս անբարոյական հըռ-

չակեցին Տնօրէնութիւնս Ազգ. պատրիարքարանի, Որ-
բախնամի եւ պոլսական լրագիրներու մօտ, որք արձա-
գանք ըլլալով ստայօդ տեղեկութեանց, ինձ հետ ամբողջ
ընտանիքիս պատիւը կործանեցաւ:

«Կեդր. Որբախնամ Յանձնաժողովն, որուն օրը օրին
տեղեկագրած էի ճշգրտօրէն ամէն անցուղարձ, ՀԱՍ-
ՏԱՏԵՑ ԱՆՄԵՂՈՒԹԻՒՆՍ եւ գրաւոր թէ բերանացի
քանիցս ցաւ յայտնելէ զկնի, պաշտօնական հերքում եւ
սուաւ մամուլին:

— «Արեւելք» միայն հրատարակեց սակայն այդ
հերքումը նոյնութեամբ, մինչ միւս թերթեր չհրատա-
րակեցին:

«Այսպէս ուրեմն հրապարակաւ սպաննուած իմ պա-
տիւր, արդիւնք Սարաճեանի եւ իր համախոհ քանի մը
ջոջերու կրքոտ մեքենայութեանց՝ մնաց արատուած ու
սպաննուած յաչս ամբողջ Հայութեան:

«Պաշտօնիս մէջ վերահաստատուած միայն կրնար ըլ-
լալ՝ ջախջախիչ հերքումը՝ այդ բոլոր զրպարտութեանց եւ
Որբախնամի այդ ողջմիտ որոշումն ալ այսօր բեկանուելու
վրայ է դժբաղդաբար:

«Զիս պաշտօնիս մէջ վերահաստատած ժողովին մէջ,
(27 Սեպտ.) Պատ. Յանձնաժողովը փափաք յայտնեց որ
ընտանեօք մեկնիմ Հաճն: Որովհետեւ այդ ի՛մ ալ որո-
շուած էր եւ միայն այդ նպատակաւ եկած էի արդէն,
ի՛մ խնդրակով արտօնութիւն ստանալէ յետոյ, դիտել տուի
Ժողովին կնոջս հիւանդ դրութիւնն եւ հինգ անչափահաս
զաւակներ ունենալս, խոստանալով միեւնոյն ատեն կարե-
լին ընել՝ ընտանեօք մեկնելու համար:

«Խոստմանս համաձայն ամէն ջանք ըրի, բայց հետեղ-
հետէ երեւան եկող անակնկալ եւ զօրաւոր արգելքներ,
ինչպէս ֆարանդիւնի պատճառաւ դոյքերս չկրնալ փոխադ-

րելս, ձմեռնամուտի ցուրտերն վրայ հասնիլը, ճամբորդութեան վտանգներն, բժշկական արգելք եւն. եւն. հարկադրեցին զիս հրաժարիլ ընտանեօք մեկնելու որոշումէս: Ասոր չօժարիլ Որբախնամ Պատ. Յանձնաժողովն և կը պահանջէ ինձմէ ԿԱՄ ԸՆՏԱՆԵՕՔ ՄԵԿՆԷԻԼ, ԿԱՄ ԲՆԱԻ:

«Պատ. Յանձնաժողովն եթէ իր պաշտօնական հերքումէն վերջ եւս, ո՛ր եւ Ե կաւիած ունի իմ պարկեշտութեան մասին՝ այն ատեն հարկ է որ ԱՆՍԱՅԱՌ ՔՆՆՈՒԹԻԻՆ ՄԸ ԿԱՍԱՐՈՒԻ, ինչ որ թէ՛ և պահանջեցի և թէ՛ պատուախնդիր բովանդակ Հաճըն, որպէս զի միանգամ ընդ միշտ ճշմարտութիւնը երեւան դայ և պղտորուած միաքերն վերաշինուելով, իմ ալ պատիւս վերահաստատուի վերջնապէս ու յանցաւորները նշաւակուին:

«Պատ. Որբախնամը կը յայտարարէ թէ՛ չկասկածիր պարկեշտութենէս, բայց միեւնոյն ատեն անհրաժեշտ պայման կը դնէ որ ընտանեօք մեկնիմ: Ի՞նչ հակասութիւն է այս:

«Իր փաստած միակ տեսակէտն այն է թէ՛ իբր թէ առանձին գտնուելուս՝ դարձեալ խնդիր կը յուզուի ինձ դէմ ի Հաճըն, որուն իմ պատասխաններս են. 1. ԶԸՐՊԱՐՏԻՉՆԵՐՆ ԱՅԴՊԻՍԻ ՆԿԱՏՈՒՄՆԵՐ ԵՐԲԷՔ ՀԱՇՈՒԻ ԶԵՆ ԴՆԵՐ. 2. ՅՈՐԶԱՓ ԻՄ ՊԱՐԿԵՇՏՈՒԹԻԻՆԸ ԽՆԴՐԱԿԱՆ ԶԷ, ԶՐՊԱՐՏԻՉՆԵՐԸ ՔԱՋԱԼԵՐԵՒ ԸՍԵԼ Է՛ ԿԱՐԵԻՈՐՈՒԹԻԻՆ ԸՆԾԱՅԵԼՆ ԱՆՈՆՅ ՎԱՅՐԱՀԱԶՈՒԹԵԱՆՅ, 3. ԶԱՆՈՆՔ ԼՈՒՅՆԵԼՈՒ ՄԻԱԿ ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ՄԻՋՈՅՆ Է ՊԱՏԻԺԸ ԻՐԵՆՅ ՎԱՏ ԱՐԱՐՔՆԵՐՈՒՆ:

«Հաճնոյ Ազգ. Որբանոցը փոխանորդի մը յանձնելով եկած եմ Պոլիս, երկսեռ որբեր, պաշտօնէութիւն և բոլոր վանդակ Հաճըն անհամբերութեամբ կը սպասեն իմ վե-

րադարձիս, որ այսպէս կ'ուշանայ, խնդրական կը դառնայ, մինչդեռ հոն, գործերն են որ կը խճողուին և պատասխանատուն ես եմ, եթէ երբէք անպատեհութիւն մը ծագի:

«Արդ, նկատելով որ Որբախնամ Մարմինն առաջին անգամ իբրեւ փոխաք ներկայացուցած պարագան իբրեւ որոշում կը ծանուցանէ և ինձ ուղղած պաշտօնագրին մէջ ընտանեօք երթալու պայման դրած չըլլալը՝ փափկանկատութեան կը վերադրէ:

«Նկատելով միւս կողմէն թէ՛ բժշկական խորհրդով բացարձակապէս անկարելի դարձած է ընտանեօք և դաւաճներով մեկնումս ներկայ եղանակին մէջ, ինչ որ դրաւոր թէ բերանացի հաղորդած եմ Պատ. Յանձնաժողովին, և տեսնելով որ ատկէ յետոյ ևս Պատ. Յանձնաժողովը կը պնդէ իր որոշումի անդաւնալիւթեան մասին, որով բացարձակապէս անկերեւ ըլլալուն ընտանեօք կործանումս բարոյապէս՝ պարտաւորեալ դրաւոր խոստում ևս ներկայացուցած եմ թէ՛ զարնան տաք և ապահով օդերուն պիտի փոխադրեմ զանոնք. և սակայն նկատելով որ Պատ. Յանձնաժողովն դարձեալ չուզեր փոխել իր որոշումն ու այս աստիճան խստութեամբ կը պահանջէ անպայման ընտանեօք մեկնումս, որուն անկարելիութիւնը պարզեցի. հետեւաբար և այս կերպով ո՛չ միայն իմ ու ընտանեացս փախարտ արատաւորած պատիւը վերահաստեղ անհնար կը դառնայ, այլեւ ես նիւթապէս ալ վնասի կ'ենթարկուիմ, հնար չըլլալով այսուհետեւ պաշտօն գտնել. ուստի Պատկ. Վարչութեանդ արդարադատ վճիռին յանձնելով սոյն խնդիրն ի պարտ ու պատշաճ տնօրինութիւն, հիմա եմ հանձնարողով զգալի դնում:

«Տնօրէն Համնոյ Ազգ. Երկսեռ Որբանոցի»

«Յ. Գ. — Ներկայ բողոքս իր-խնդրագիրս օրին չեմ

ներկայացուցած՝ համաձայնութեան մը գալու ակնկալութեամբ: Սակայն նկատելով որ Նոյ. 9ի ժողովին մէջ ո՛չ միայն այդ հաւանականութիւնը վերցած է, այլև յաջորդաւ ալ ընտրուած, ինչպէս պարզած եմ Ամեն. Տեղապահ Ս. Հօր ներկայացուցած 10/23 Նոյ. թուակիր գրոյս մէջ և, պատիւս չիբկելու համար ամէն զօնողութիւն և վսակց աջ առնելով, ընկնելով մեկնիչ պարսաւորուած ընչաչս հստորոյդ պատճենը ներկայ գրութիւնս եւս նկատի չե առնուած Յանձնաժողովին կողմէ, այս անգամ ալ այն պատճառաբանութեամբ թե՛ երկու օր առջի ժողովին մեջ, արդէն իսկ ընտրած եմ եղեր յաջորդս, բոլոր ուժովս կը բողոքեմ Կիլ. Որբ. Կեդր. Պատ. Յանձնաժողովոյ այս անարդար եւ անզուր որոշումին դէմ, որով պարզապէս խաւացուցած կ'ըլլայ Սահմանի եւ իր համախոհից ոճ-րապարս դերը՝ կատարեալ ընկելու համար ընկնելով եւ զաւակներով սպաննուի բարոյապէս: Արդ. Ազգ. Կեդր. Քաղաք. Պատկ. Ժողովիդ արգարադատ վճիռին սպասելով անհամբեր, մնամ եայն.

«17/30 Նոյեմբ. 1911, Կ. Պոլիս ՆՈՅՆ»

Հոս կը զետեղեմ նաեւ պատճէնն, Պատր. Տեղապահի ուղղեալ գրութեանս, որ վերագրեալներուն հետ միասին Նոյ. 17 ին ներկայացուցած եմ:

«ՀԱՄԱՐ 203

10/23 ՆՈՅՄ. 1911 Կ. ՊՈԼԻՍ

«Ամենապատիւ

«Տէր Վահրամ Արք-եպիսկոպոս Մանկունի Նախագահ

«Ազգ. Կեդր. Վարչութեան Պատկ. Քաղաք. Ժողովոյ

«Կ. Պոլիս

«Զերդ բարձր Սրբազնութեան ներկայացուցած համար 200 և 29 Հոկտ. թուակիր գրովս, բացատրելով տարւոյն օտ եղանակին մէջ հինգ անգամահաս զաւակ-

ներով մինչեւ Հաճըն ճամբորդելու անհնարութիւնս, ազաչեր էի յանձնարարել Որբ. Պատ. Յանձնաժողովոյ, չժանրանալ վրաս այդ մասին և արտօնել զիս մեկնելու պաշտօնատեղիս, զարնան տաք օդերով ընտանիքս ու զաւակներս փոխադրելու պայմանաւ:

«Կը տեղեկանամ որ Պատ. Յանձնաժողովն իր երէկի նիստին մէջ ինծի յաջորդ նշանակած է:

«Իրաց այս վիճակին մէջ անձնական իրաւունքներս պաշտպանել ինձ վերապահելով հանդերձ, ինչպէս կը հասկցուի ներքակ գրութեանէս, զոր կը խնդրեմ յանձնել Պատկ. Քաղաք. Ժողովոյ լուրջ նկատաւման, միւս կողմէ, որպէս զի յառաջիկային ո՛ր և է քննադատութեանց չենթարկուիմ և անհարկի ամբաստանութիւններէ զերծ մնամ՝ հարկ անհրաժեշտ է որ, Հաննոյ Ազգ. Որբանոցի Տնօրէնութեանս վերաբերեալ ակեմ հաշիւ, գոյք եւս. եւս. անձատր փոխանցեմ եւ յանձնեմ պաշտօնապէս նշանակեալ ակնի մը եւ ստանամ ապահովագիր մը այդ մասին, ինչ որ տեղւոյն վրայ միայն կարելի է, վասնզի արտօնութիւնով Պոլիս եկած եմ, փոխանորդիս յանձնելով ընթացիկ գործերն և բնական է թէ հաշիւ, տոմար, ամէն ինչ հոն թողուցած եմ:

«Ա.Զ.Գ. ՊԱՇՏՈՆԵԱՅԻ ՀԱՆԳԱՄԱՆՔԱՍ ԶԻՍ ԿԸ ՊԱՐՏԱԻՈՒՄԷ ՀԱՇԻԻ ՏԱԼՈՒ, միևնոյն Որբ. Պատ. Յանձնաժողովոյ այս վերջին որոշումով, ես կը նշմարեմ ՆՈՅՆ ԻՍԿ ԱՅԻ ԻՐԱԻՈՒՆՔԷՍ, որով անորոշութեան կը մատուցի իմ գործիս մեջ ՄԱՔՈՒՐ ԸԼԼԱԼԱՍ ԿԱՄ ՈԶ:

«Ազաչելով Ձեր բարձր Սրբազնութիւնն, յանձնարարել որոց հարկ է, օրինաւորապէս ստանալ մինչեւ այսօր իմ պատասխանատուութեան տակ գտնուած Ազգ. Որբանոցի ընդհանուր հաշիւներն և զերծ կացուցանել զիս ապագայի ո՛ր եւ է անսխառնութիւններէ, որք, փորձով

գլխենք թէ արդիւնք են, յաճախ անհեռաւսեւ անզգուշութիւններու, Մնամ են...

Տնօրէն Հաճնոյ Ազգ. Երկ. Որք.ի»

Ներկայացուցի հետեւեալ խնդրագիրն եւս.

ՀԱՄԱՐ 207

Կ. ՊՈԼԻՍ, 21 ՆՈՅ. 1911

«Ամենապաշիւ

«Տեւ Վահրամ Արք-Եպիսկոպոս Մանկունի,

«Բարեխնամ Պատ. Տեղապահ եւ Նախագահ

«Ազգ. Կեդր. Վարչութեան Պատկ. Քաղաք.

«Ժողովով

«Կ. Պոլիս

«Արքապան Հայր,

«Հաստատելով Նոյեմբ. 17 ին մատուցած համար 198 և 203 խնդրագիր-բողոքագիրներս, ի մասին Հաճնոյ Ազգ. Որբանոցի Տնօրէնութեան պաշտօնիս, ահա՛ և այս անգամ ներկալ կը ներկայացնեմ պատճէնն համար 205 գրութեանս, ուղղեալ Կիլ. Որբ. Կեդր. Պատ. Յանձնաժողովոյ, պատասխան՝ ինձ զրկած 16/29 Նոյեմբեր թուակիր պաշտօնագրոյն. որով կը ծանուցանէր թէ զիս հրաժարեալ կը նկատէ:

«Կը յուսամ թէ Կեդր. Պատկ. Քաղաք. Ժողովը լաւ եւս լուսաբանուելով այդ գրութեանս բովանդակութեան, պիտի բարեհաճի կտրուկ կերպով հաստատել անժրխտելի իրաւունքներս և զայնս ինձ վերադարձնելով, արդարութիւնը տեղը տանելու համար պարտ ու պատշաճը տնօրինել փութով:

«Ապասելով անհամբեր այդ արդարադատ վճիռին,

«Մնամ են.

«Տնօրէն Հաճնոյ Ազգ. Երկսեռ Որբանոցի»

Բողոքեցի և Ուսումն. Խորհուրդին՝ հետեւեալ գրութեամբ.

«ՀԱՄԱՐ 208

Կ. ՊՈԼԻՍ, 21 ՆՈՅԵՄԲ. 1911

«Ազնուաշուք

«Տիար Ասեմապետ եւ Տիար Անդամ

«Կեդր. Պատ. Ուսումն. Խորհուրդ

«Կ. Պոլիս

«Ներկալ կը ներկայացնեմ Պատ. Խորհուրդիդ լուրջ նկատաւման պատճէնն այն գրութեան, զոր ես պարտաւորեցայ ներկայացնել Կիլ. Որբ. Կեդր. Պատ. Յանձնաժողովոյ, ի պատասխան ինձ զրկած թիւ 1391 և 16/29 Նոյեմբ. թուակիր պաշտօնագրոյն, որով ՀՐԱԺԱՐԵԱԼ ԿԸ ՆԿԱՏԷՐ ԶԻՍ՝ Հաճնոյ Ազգ. Որբանոցի Տնօրէնութեան պաշտօնէս:

«Բողոքելով կը բողոքեմ Պատ. Յանձնաժողովոյ այդ ԱՆԻՐՄԻ, ԱՆԱՐԴԱՐ որոշումին դէմ, որ տուն կը ֆանդե՛ մանաւանդ քառոյսական տեսակետով:

«Պատրաստ եմ ամէն բացատրութիւն և լուսաբանութիւն տալ ճակատաբաց՝ Պատկ. Խորհուրդիդ առջեւ:

«Ազալելով որ Պատ. Խորհուրդը հաճութիւնը ունենայ նկատի առնել այդ գրութեանս հիմնական կէտերն, տէր և պաշտպան կանգնել բռնաբարուած իրաւանցս և զայնս ինձ վերադարձնելու համար տնօրինել պարտ ու պատշաճը, մնամ են.

«Տնօրէն Հաճնոյ Ազգ. Երկսեռ Որբանոցի»

Այս բոլոր բողոքները՝ անողոք լուծութեան մը միայն արժանացան:

Դեկտ. 7 ին կը ստանամ նամակ մը Մարաշէն, Գըռուզեան էֆէնտիէ, որուն քանի մը մասերը չահեկան ըլլալուն՝ հոս կը զետեղեմ:

Ահա թէ ի՞նչ կը գրէր Գոուզեան էֆ. 25 Նոյեմբ. թուակիր այդ նամակով .

«Անցեալ չարթու հեռագրով հարցունցի Չայեան էֆ. թէ՝ Գարազաշեան էֆ. է ի՞նչ լուր ունիք : Նոյն էֆ. և Տիար Շնորհաւորեան ինծի գրած են թէ՝ ի մօտոյ կ'ըստեսնեմ ձեզի : Սակայն Պատ. Յանձնաժողովէն երէկ ընդունած նամակս կ'իմացնէ թէ՝ ԴՈՒՔ ԶԷՔ ՎԵՐԱԴԱՌՆԱՐ ՀԱՅԿԻՆ, և ինծի պաշտօն կը յանձնէ հոն երթալ և առժամեայ տեսուչ մը կարգել և այլն :

«Հարկ չկայ ըսել թէ ո՞րքան ցաւեցայ : Ի՞նչո՞ւ այս դժբախտութիւնը Հանքնի որբերուն, որք այնքան կը սիրէին Ձեզ և դուք կը գուրգուրայիք անոնց վրայ :

«Սիրելի բարեկամս, դուք փորձով տեսաք այդ անհրապոյր գործին դժուարութիւնները, յորում մարդուն փիզիքական ոյժը կ'ապստի, ՅԱՃԱՆ ՊԱՏԻԻԸ Կ'ԵՂՄԱՆԻ Ի ԶՈՒՐ ԵՒ ՏԱՐԱՊԱՐՏՈՒՅ : Ուրեմն ո՞վ պիտի գտնենք վարելու Հանքնի Որբանոցը : Շիտակը ըսելով չառ մտահոգութեան մէջ եմ : Բայց պիտի երթամ, տեսնենք թէ Աստուած ի՞նչ կը յաջողէ :

«Հաճեցէք գրել ինծի, և եթէ փոքր յոյս մը յայտնեմ Հանքնի վերադառնալու ո՞րքան ուրախ պիտի ըլլամ :»

Խեղճ որբերը թող ենթարկուէին զրկումներու, զուրկ մնային իրենց բաղձապիտի կարիքներու հոգացումէն և Գոուզեան թողով իր անմիջական ներկայութեան կարօտ հարկւարութիւնը որբերն ի Մարաշ, բացակայէր շաբաթներով, ամիսներով, ի՞նչ վոյթ, կը բաւէր միայն որ Որբախնամի անդառնալի որոշումները գործադրուէին, ինչպիսի չէ թէ անոնք ըլլային ԱՆԻՐԱԻ, ԱՆԽԻԴՃ որոշումներ :

Պատասխանեցի Գոուզեանի, տեղեկագրելով իրաց

վիճակը և ապահովելով թէ տրամադրելի պիտի մնայի դեռ ատեն մ'եւս :

Իսկ միւս կողմէն, որպէս զի համաձայնութեան գետին մը պատրաստելու համար, կատարած ըլլայի վերջին պարտականութիւն մը եւս, Որբախնամի զրկեցի հուսկ յետին իմ յետագայ գրութիւնը :

«ՀԱՄԱՐ 214

Գ. ՊՈԼԻՍ, 17 ԴԵԿՏ. 1911

«Ազնուաւուր

«Տիար Ասենապէս եւ Տիար անդամ

«Կիլ. Որբախնամ Կեդր. Պատ. Յանձնաժողովոյ

«Կ. Պոլիս

«Կը հաստատեմ համար 205 և 17 Նոյեմբ. թուակիր գրութիւնս, որմէ յետոյ պարտաւորեալ զիմեցի Ազգ. Կեդր. Վարչութեան և Պատ. Ուսումն. Խորհրդոյ, որուն համար կը յուսամ չէք մեղադրիք զիս :

«Ի հարկին պարտաւորեալ պիտի զիմեմ նաեւ նորընտիր Սրբազան Պատրիարքին, Երեսփ. Ժողովին, և վերջապէս Մամուլին, մինչև որ կարենամ հաստատել իրաւունքներս և բացարձակ անմեղութիւնս :

«Պատ. Յանձնաժողովիդ կը յուսամ չպիտի վշտանայ այս ձեռնարկներու համար, նկատի ունենալով որ ամբողջ բնտանիք մը սուղի է մասնուած եւ արիւն կ'արտաւտէ աւեակէ մ'ի վեր :

«Անշուշտ պիտի չուզէի այս վերջին դիմումն ալ կատարել Պատ. Յանձնաժողովիդ մօտ, անողոք մերժումի մը արժանանալէն յետոյ իմ այնքան աղերոագին դիմումները, եթէ՝ Ազգիս, անոր որբերուն և բնտանեկան սուրբ ու նուիրական պատուոյս հանդէպ ունեցած անկեղծ սէրս ու պարտականութիւններս, զիս չմղէին վերջին պարտք մը եւս կատարելու քանի դեռ ուշ չէր :

«Հեռագիր ստացայ Հաճընէն՝ շուտով վերադարձա խնդրող:

«Նամակ ստացայ Գուռլեան էֆէնտիէ, որ շուարած ընելիքին վրայ՝ կը խնդրէ յուսագրել զինք որ կրնամ Հաճըն դառնալ:

...«Պատ. Յանձնաժողովիդ որոշումներն ինձ համար կործանարար ըլլալէ զատ, հարիւրաւոր երկսեռ որբերու համար ալ վնասակար եղած են:

«Զմբան համար անկողնեղէն, գուլպաներ են. պիտի պատրաստուէին, որոց պիտոյքներու յուցակը ներկայացուցեր էի ժողովիդ Սեպտ. 30ին, այժմ կը տեղեկանամ որ ատոնք չեն զրկուեր և խեղճ որբերը մնացած են առանց գուլպայի, անբաւական և արդէն իսկ խեղճ անկողնեղէններով:

«Այս բոլորը ինձի կը յիշեցնեն այն օրերը, ուր ես Հաճըն հասեր էի և տիրող խեղճութեան համար կառավարութիւնը գրաւել կը փորձէր:

«Այս բոլորը նախատեսելու, նախապատրաստելու համար իմ հոն ներկայութեանս անհրաժեշտութիւնը գիտնալով հանդերձ Պատ. Յանձնաժողովիդ, արգիլեց զիս, չթողուց որ մեկնիմ և որբերը զրկանքի մատնուեցան:

«Եւ ասոնց ամենուն պատճառը: Որովհետեւ Պատ. Յանձնաժողովիդ նախ չորգեր որ ես Հաճըն դառնալ իսկ յետոյ չորգեր որ առանձին դառնալ:

«Ինչո՞ւ սակայն: ԶԿԱՅ ԵՐԲԵՔ ՍՐԴԱՐԱՅՈՒՅԻԶ ՊԱՏՃԱՍԻ ԱՅՍ ԻՆՉՈՒԻՆ:

«Տարի մը միասին ապրեցայ Ազգին այդ անմեղուկ ձագուկներուն հետ և սիրեցի ու սիրուեցայ անոնցմէ: Անոնց այրի մայրերը մօտէն տեսան որ Ազգը հոգածու ճշմարիտ հայր մը դրած էր իրենց զաւկներուն գլուխը,

իրենց ոգեպահիկէն կտրելով հեռագրեցին որ չհեռանայ ան: Ժողովուրդի զաւակներն հարիւրաւոր ստորագրուած թիւներով հեռագիր և հանրագրութիւն տեղացուցին, որպէս զի մնայ ան: Քննութիւն պահանջեցին, ո՛չ անոր համար որ կասկած ունեին, այլ անոր համար որ, մի անգամ ընդ միշտ երեւան գան չարերն ու զրպարտիչներն պաշտօնապէս և արգիլուն Ս. Ազգին ու որբերուն հացն ու ջուրը դառնացնելէ:

«Արդ, երկսեռ որբերու, անոնց մայրերու և բու վանդակ Հաճընի այս ապացուցեալ սէրը դէպի ինձ, որ Զեռն ե, որ Ազգինն ե, պէ՞տք է մահացնել, արգիլելով իմ վերադարձը Հաճըն, այն պատճառաբանութիւնով որ ես ընտանեօք չեմ մեկնիր. և եթէ ուզուի իսկ մահացնել՝ կարեւորութիւն տալով քանի մը վատերու զրպարտութեանց՝ կարելի՞ է միթէ:

«Ենթադրելով պահ մը թէ՛ Պատ. Յանձնաժողովիդ յաջողի ձեռնհաս և արժանաւոր յաջորդ մը նշանակել իմ տեղ, կը կարծէ՞ թէ ամէն ինչ կը վերջանայ: Որովհետեւ զիս հալածող անձերն որոշ նպատակի մը կը ծառայէին՝ պիտի հետախնէին դարձեալ զայն յայտնեցէ: Եթէ յաջողեցան՝ այդ յաջողութիւնը ուրիշ բան չենթադրեր, եթէ ոչ՝ զանազան ձեւերու տակ բռնաբարում որբերու իրաւանց և, Որբախնամդ այն սին պատրանքը կ'ուենայ թէ խնդիր չկայ: Իսկ եթէ յաջորդա վարձկան մը, հացթիւնի չկայ: Իսկ եթէ յաջորդա վարձկան մը, հացթիւնի կատակ մը չըլլայ—որպիսի մէկը գտնելու կարելիութեան կը տարակուսիմ—և զխաղրէ անոնց ձգտումներուն, վա՛յ իրեն, մուր մ'ալ անոր և օր մը ա՛ն ալ կ'արժանաւնայ իմ բաղդին: Եւ այս բոլորը ինչո՞ւ, վասն զի դուք չէք ուզեր որ ես առանձին մեկնիմ:

Կը տեսնէք որ, Դուք քանի մը վատերու զրպարտութեանց կարեւորութիւն տալով, Դուք ինքներդ էք որ

կը դժուարացնէք, կը վտանգէք Ձեզի յանձնուած նուիրական գործը և անմեղուկ որբերու ճակատագիրը կը խորտակէք :

«Ձեզի վատահումած իրաւասութիւնով ազատ էք անուանել և հրաժարեցնել, չինել և քանդել, փրկել և մահացնել, պատմութիւնը սակայն՝ կ'արձանագրէ իրերը անողոք ճշդութեամբ, Ձեզի բաժին հանելով երախտագիտութիւն կամ... :

«Ի՞նչ արժէք ունի Որբախնամիդ պաշտօնական հերքումը, երբ վատահամբաւութիւն արձագանք եղող Ազատամարտ, Ժամանակ, Ծէրխտէ և Բիւզանդիոն չհրերընկալեցին զայն և ես այսօր այդ թերթերու հաղարարը ընթերցողներու աչքին ինկած մ'եմ, մեռած բարոյապէս՝ Ազգիս առջեւ : Ի՞նչ արժէք ունին թէ՛ այդ պաշտօնական հերքումը և թէ՛ ինձ գրուած ցաւակցութիւններն, երբ այսօր Որբախնամիդ իմֆն իսկ գործնականացես կը հերքէ զանոնք եւ իմ կործանումն կը վճռէ :

«Պաշտօնիս ձեռնարկած օրէս ամէն ճիգ թափեցի Որբերու հանգիստին համար, Որբախնամին անունը բարձրացնելու համար : Ազգիս պատիւը վեր բռնելու համար : Ասո՞նց փոխարինութիւն է այն զատալճիւրը զոր արձակեց ժողովդ :

«Ձիս հրաժարեալ նկատելով Որբախնամիդ, ո՛չ թէ միայն բան մը չփրկել, բան մը չչտնիլ, այլ ընդհակառակը իր նուիրական գործին համար մեծ ոյժ մը կը կորսնցնէ և այդ ոյժը մահացնելով, իր գործն ալ դժուարութեանց, վտանգի կը մատնէ :

«Այդ որոշումը բարեփոխելով և զիս վերահաստատելով պաշտօնիս մէջ՝ չառ ու չառ դժուարութիւններ մէկ անգամէն վերցուցած պիտի ըլլայ ժողովդ, վերահաստատած ի՛ր իսկ պատիւն ու հեղինակութիւնը, խնա-

յած հարկւրաւոր օրերու և ճշմարտապէս ծառայած անոնց բարոյն :

«Հոգ չե՛ք պաշտօնական հերքում տուած ըլլաք, Ձե՛ր ալ, ի՛ն ալ, Որբանոցի՛ն ալ, Հաճընի՛ ալ, Ազգի՛ն ալ շահը պահելը կը պահանջեն որ անաչառ ֆենուքիւն մը կասարուի այդ խնդրոյ մասին, քանի որ ա՛յսօր կարեւորութիւն ստացաւ այն : Ահա՛ Գոռզեան հոն է, հոն է նաեւ Արիախրմանի պատուիրակը, փութացե՛ք ֆենուքեան հրահանգ դրկելու եւ արդիւնքը քարտաւարայն հոշակելու : Մի՛ վախնաք, մի՛ տարակուսիք երբէք, ես կոյս եմ և մաքուր, այդ քննութեան արդիւնքը յոյժ պատուաբեր պիտի ըլլայ Ձեզի համար մանաւանդ և ինձի ալ : Ես մազի չափ վախ չունիմ և ճակատս բաց է ամենախիստ քննութեան առջեւ : Բայց այդ քննութիւնն հրամայական պահանջ է՝ ՀԱՆՐԱՅԻՆՈՒԹԵԱՆ ԿԱՐԾԻՔԻՆ ՀԱՄԱՐ :

«Իսկ երբ Ձեր Տնօրէնը մաքուր է և անարատ՝ հարկ է անաչառման իրեն թողուլ՝ իր ընտանեկան կարգադրութիւններն : Նա լաւ գիտէ տնօրինել գործերն՝ Որբախնամիդ և իրեն միանգամայն պատուաբեր ըլլալու եղանակաւ :

«Անգամ մը որ, Որբախնամիդ իր անխախտ համոզումը չինեց, այլեւս պիտի դիւրանայ ամէն գործ և վատերու կոկոռոցներն ու վայրահաչութիւնները երես չգտնելով, չքաջալերուելով, ինքնին պիտի դադրին :

«Այն պայքարը զոր ես մղեցի տարի մ'ամբողջ ի պատիւ Որբախնամիդ, բայց մանաւանդ ի սէր և ի չահ ՈՐԲԵՐՈՒ ԲՈՒՆԱՅԱՐԵԱՆ ԻՐԱՒԱՆՑ, վստահումովը սուրբ եւ նուիրական պատշոյս և ի զին ինչպէս կը տեսնէք ահա ՆԻԻԹԱՊԷՍ ԹԷ ԲԱՐՈՅԱՊԷՍ ԿՈՐԾԱՆՈՒՄԻՍ՝ եթէ Որբախնամիդ չհաճի բարեփոխել իր որոշումն, ո՛չ ամէն ատեն կը մղուի, ո՛չ կը գտնուին Գարագաշեաններ որ գիտնան մղել և ո՛չ ալ կրնայ ա՛յսօրան լաւ

արդիւնքներ տալ: Մեծագոյն զփուարութիւնք յաղթահարուեցան և ՈՐԲԱՆՆԱՄԻԴ ՏԿԱՐՍՅՈՒՄՈՎԸ հետզհետէ պիտի վտանգուին ձեռք բերուած արդիւնքներ:

«Այդ քննութիւնը անոր համար եւս կարեւոր է, վասնզի առանց անոր Որբախնամդ, եթէ ուզէ իսկ զիս վերստին դրկել պաշտօնիս գլուխը, իր վերաբերումը պիտի ըլլայ միշտ կասկածոտ, ինչ որ իր ներկայացուցչին ուժերն ու հեղինակութիւնը ջլատելու միայն կը ծառայէ: Մինչդեռ անխախտ համոզումը շինելէ յետոյ, իրեն պարտքն է միշտ ու միշտ սրտապնդել, քաջալերել և զօրացնել անոր ամէն ջանքերն ու ձեռնարկները, որով և լաւագոյնս ու օգտակարապէս, արդիւնաւորապէս ծառայել որբերուն:

«Բայց ինչ որ Որբախնամ Մարմինդ կը դնէ ամենածանր պատասխանատուութեան մը տակ, իր դատապարտութիւնն ըլլալու աստիճան, այն ալ զիս հրաժարեցնելն է ա՛յսքան ԱՆՀԵԹԵԹ ՈՒ ԶՂԺԻՄ պատճառով մը: Վասն զի վերջապէս չլայ օրէնք մը, տրամաբանութիւն մը, խղճմտութիւն մը, որ դատարարեւ մէկը անոր համար, վասն զի այդ մէկը հայր եւ ամուսին ըլլալով անկարող եղած է վստահաւոր, հեռու ճակարդութիւն մը կատարել ընտանեօք:

«Մի՛ կառչիք երբէք այն պատճառաբանութեան քե՛ս առանձին ըլլալէն նոր խնդիրներ հեռաւեանս կ'պաշտօնավայրին մէջ: Այդ պատճառաբանութիւնը փարսախներով հեռու կը մնայ հրաժարեցումն արդարացնելէ: Վասն զի եթէ ընտանեօք հոն գտնուած ըլլար՝ այդ խնդիրը դարձեալ տեղի պիտի ունենար: Քննեցէ՛ք խնդրոյն ծագումը և պիտի համոզուիք: Ո՞վ եղած է բուն հեղինակը: Մի՛հրան Գալեան կոչուած պաշտօնեայ մը, որ անցելոյն մէջ Սուլին և Գուռզեան էֆ.ներու կողմէ փորձուած է հեռացնել, որ հեռացուցուած է անգամ մը

Ներսէս վրդ. Գանիէլեանի կողմէ, բայց քանի մ'օր յետոյ դարձեալ վերահաստատուած, այն պատճառաւ որ, վաստակաւորաբար եղած է վարդապետը, որ սկար գտնուած եւ ճշդի տուած է: Այնպիսի պաշտօնեայ մը, որուն ապացուցեալ վնասակարութեանցը համար Յնվր. 27ին ենթարկել պարտաւորուելը ենք առաջին և վերջին ազդարարագրի մը, որմէ համոզուելով թէ խախտած է իր դիրքը, մեզ զրպարտելով՝ դիրքը ամրացնել ուզած է պարզապէս: Գտնուած են Առաջնորդ մը եւ քանի մը ջոշեր, որոնք իրենց շահերն ու ազդեցութիւնը վստահութեամբ տեսնելով, պատեհ առիթ նկատած են վրէժ լուծելու՝ այդ զրպարտութիւնն իւրացնելով: Եթէ այդ առիթը չներկայանար իրենց, թերեւս իրենք իսկ ստեղծէին ո՛ր և է կերպով: Արդ, կը փափաքէիք, որ չհեռացնէի պաշտօնեայ մը, որուն զեղծմանց եւ վնասակարութեանց համոզումն զոյսացուցեր էի: Կը փափաքէիք որ ջոշերու, շահադիտութիւնները փայտէիք ի վնաս որբերուն: Կը փափաքէիք որ անխորհուրդ վարդապետ մը խո՛ւնի ծխէի, որովհետեւ ան դարպասն էր կողեր այդ ջոշերուն՝ եպիսկոպոսական աստիճան կորուցիւ համար: Կը փափաքէիք որ ընէի այս բոլորը «աման խնդիր չեղայ, կը նայիս զիս կը զրպարտեն, թշուառութիւն մը կ'ընեն» ըսելով:

«Եթէ դուք փափաքէիք իսկ՝ եւ չեմ կարող զիսակցօրէն դատաւանել այն սուրբ պաշտօնին, զոր ինձ կը վստահին:

«Յիշեցէ՛ք որ իմինէս աւելի ծանր ամբաստանութեամբ մը զրպարտուած էր իմ մօտ, այն անձը որ իր կնոջը հետ միասին կը բնակի Որբանոցին մէջ: Լուիկ մեջիկ ամենախիստ քննութիւն մը կատարեցի, տեսայ որ անմեղ էր, անձն. թշնամութեան մը զոհուած, և՛ իրեն ո՛չ մի բան չլսի այդ մասին: Այդ անձը իմ փոխանորդս է այսօր:

«Ձեմ ուզեր ալ աւելի երկարել: ՄԻ՝ ՄԵՌՅՆԷՔ ԶԻՍ, յետոյ պիտի զղջաք: Ես պէտք եմ Ազգիս, պէտք եմ Ձեզի, պէտք եմ իմիններուս: Միեւնոյն սուրբ գործին, սուրբ նպատակին ծառայելու համար գոծակցեցանք: Գործակցինք դարձեալ: օգնենք իրարու, վերցնենք պատճառները, և դարձեալ սրտովին փարինք մեր գործին: Յարգանքով:

«Տնօրէն Հաննոյ Ազգ. երկսեռ Որբանոցի»

Որբախնամի ուղղեալ այս վերջին գրութենէս յետոյ, որ նախորդին պէս մնաց անպատասխան, հետեւեալը գրուած էր Ժամանակ, թիւ 989, 26 Դեկտ. 1911, — «Հանձնի ժողովուրդը երկու հեռագիր — հանրագրով կը խնդրէ Պատրիարքարանէ որ տեղւոյն Որբանոցի նախորդ Տնօրէն Պ. Գաւազաշեանը կրկին իր պաշտօնին մէջ վերանաստանի:

Այդ հեռագիր-հանրագրութիւնները եւս մնացին անհետեւանք:

Եւ իրաւամբ: Վասն զի Կեդրոնը հետամուտ է ո՛չ թէ իրական դարման տանելու գաւառի խորերէն աքտայայտուած ցաւագին վէրքերուն, այլ ընդհակառակը գուրգուրոտ ուշադրութեամբ մը հասկնալու թէ՛ ովքեր են խրատում հանողներ, դաւաղորդներ, զրպարտողներ, անոնց ձայնը լսելու, անոնց գոհացում տալու, զանոնք քաջաբերելու համար, որպէս զի խնդիր չըլլայ, և որպէս զի... անոնք միշտ գոյութիւն ունենան և միշտ փցուն խնդիրներով Կեդրոնի գլուխը արդուկեն, ի վնաս անիրաւուած ժողովուրդի հարազատ զաւակներուն:

Ի վերջոյ Խ. Գաւազեանի 3/16 Յունիս. թուակիր նամակը եկաւ իմացնել ինձ թէ՛ Արսէն Սարափեանը, յաջորդ նշանակած է ինձ ի Հաճըն և թէ ինձ համար խոհեմութիւն կ'ըլլար համակերպիչ եղածին: Կեցցեն, Գաւազեան:

Այս անգամ ալ Ս. Պատրիարքին դիմեցի՝ հետեւեալ գրութեամբ.

«ՀԱՄԱՐ 215

4. ՊՈԼԻՍ, 18 ՅՈՒՆԻՍ, 1911

«Ամենապատիւ

«Տէր Յովնանէս Արք-Եպիսկոպոս Արեւունի

«Բարեխնամ Պատրիարք Հայոց Թուրքիոյ

«Կ. Պոլիս

Սրբազան Հայր,

«Այսքան ընդգեցուցիչ անիրաւութեան մը դէմ՝ բնական է որ բողոքէի:

«Բողոքեցի Որբախնամի իրեն, թուելով մի առ մի նկատողութեան չառած կէտերն: Պատասխան չտուաւ:

«Բողոքեցի Քաղաք. Պատկ. Ժողովոյ, որու դիւանադպիրը պատասխանեց ինձ թէ «ՈՐՈՇՈՒԱԾ է ՉՄԻ՝ ԶԱՄՏԵՆ, ՈՐԲԱՍԽԱՍԻ ԳՈՐԾՈՅ»:

«Բողոքեցի Ուսումն. Խորհրդոյ, որուն առ Որբախնամ գրած նամակին՝ պատասխան չէ տրուած մէկ ու կէս ամսէ ի վեր:

«Այսպէս կը սահին կ'անցնին ամիսներ, մինչ ես ընտանեօք ու զաւակներովս արիւն կ'արտասուեմ:

«Բողոքելու համար մէկ ժողով միայն մնաց, Ազգ. Երեսի. Ժողովը և միակ միջոց, Մամուլը, որոց դիմելէ առաջ, ահա՛ իմ աղերսը կը ներկայացնեմ Ձեր Ս. Հայրութեան, ազգայնով որ չնոր՝ ընեղ բարեհաճիք հրամայելու որոց հարկ է, զիս փութացնելու իմ վերահաստատուած պաշտօնավայրը Հաճըն, միանգամ ընդ միշտ վերահաստատելու համար վատարար աղարտուած իմ պատիւը, որ իմ և իմ ձագուկներուս միակ դրամագլուխն է, ԿԵԱՆՔՆ Է:

«Ձերդ բարձր Սրբազնութեան հրամաններուն սպասելով, մնամ ամենախոնարհ սրդի,

«Տնօրէն Հաննոյ Ազգ. երկ. Որբանոցի»

Այս գրութիւնս ևս զրկուեցաւ Որբախնամին, որ դարձեալ անհետեւանք թողուց, իր բարի սովորութեան համաձայն, արհամարհելով նոյն իսկ պատրիարքական յանձնարարութիւն:

Ս. Պատրիարք Յնովր. ՅԼին կը պատասխանէր թէ՛ Խառն ժողովին դրկած և բոլոր գրութիւնները:

Որբախնամ իրաւունք ունի անշուշտ անուանելու և հրաժարեցնելու ո՛ր և է պաշտօնեայ: Այդ իրաւունքը առարկութիւն չվերցնէր: Սակայն պաշտօնեայի մը հրաժարականը մերժելէ, պաշտօնին մէջ վերահաստատելէ, այդ պաշտօնեային պատուոյ տեսակէտով բացառիկ հանգամանքը աչքի առջեւ ունենալէ յետոյ, ի՞նչ խղճով, ի՞նչ սրտով, ի՞նչ օրէնքով անտեղի, անադին, ապօրինի պահանջումներով կը կախակայէ և կը հրաժարեցնէ: Ահա՛ այն պօռապող անիրաւութիւնը, ջլատող, ջախջախող կամայականութիւնը, որուն դէմ կ'ուղղուին իմ բողոքի աղաղակները:

Արդ, բոլոր օրինական դիմումներս կատարելէ յետոյ, երբ ներկայ ամփոփ տեղեկագիր-բողոքագրովս կը դիմեմ Ազգիս ներկայացուցչական Գերագոյն ժողովին, նպատակս և արդար պահանջումս է:

Ա. — Իրազեկ ընել Ազգս մերկ իրականութեան և հասկնալ թէ՛ հաճ և հաւան է այս եղածներուն:

Բ. — Եթէ ՅԱՆՅԱՒՈՐ ԵՄ ՊԱՏԺԵԼ ԶԻՍ ՊԱՏԻԺՆԵՐՈՒ ԽՍՏԱԳՈՅՆՈՎ: Եթէ ՉԵՄ՝ ԱՆՄԻՋԱՊԷՍ ՎԵՐԱԴԱՐՁՆԵԼ ԶԻՍ ՊԱՇՏՈՆԻՍ ԳԼՈՒԽԸ ԱՆՊԱՅՄԱՆ, ԱՌԱՆՅ ՔՄԱՀԱՃ ԵՒ ՆՈՒԱՍՏԱՅՈՒՑԻՉ ՊԱՀԱՆՉՈՒՄՆԵՐՈՒ: Եւ կամ խղճմտբէն և պատշաճապէս ինձ վերադարձնել՝ պատճառուած նիւթական և բարոյական զրկումներս, որպէս վայել և Ազգիս արժանա-

պատուրեան, ՎՃԱՐԵԼՈՎ ՄՆԱՅԵԱԼ ՄԱՍԸ ՏԱՐԵԹՈՇԱԿԻՍ ԵՒ ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ՀԵՐՔՈՒՄԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿԵԼՈՎ ԾԱՆՈՒՅԵԱԼ ԹԵՐԹԵՐՈՒՆ ՄԷՉ:

Գ. — Պատժել յանցապարսներն անվերապահօրէն, յօրինակ այլոց, և՛ ի պատիւ, ի բարեշնչութիւն Ազգին: Քանի որ առանց ատոր, ո՛չ Սարաճեաններ, ո՛չ Թերզեաններ հրաժարելիք չունին իրենց ոճրապարտ և դաւաճան արարքներէն և ԿԵՂԻՐՈՆԸ ՄԻԼՈՐԵՅՆԵԼՈՎ, առաջ սանկէ իրենց կեղեքումներն՝ ի վնաս աղիւս ժողովորդին, ՈՐ ԱԶԳԻՆ ԻՍԿ Է:

Որբախնամի կամ ո՛ր և է պաշտօնական Մարմնոյ հեղինակութիւնը պահպանելու նկատումը Քաղաք. ժողովին՝ պատուաբեր է ինքնին: Սակայն այդ նկատումով համակերպել՝

1. Ազգ. պաշտօնէի մը ընտանեօք կործանումին՝ բարոյապէս թէ՛ նիւթապէս. առանց ո՛ր և է չափով փաստ կամ բանաւոր պատճառ գտնուելու այդ կործանումն արդարացնող,

2. 4-5 հազար տնւոր համայնքի մը արժանապատուութիւն պահանջող բողոքի ձայներն ու աղաղակները խեղդելու,

3. Հարկւրաւոր որբերու այրիացած մայրերու աղերսագին դիմումներն արհամարհելու,

4. Զրպարտութիւննին, դաւաղրութիւննին հաստատուած չվարդապետի մը ու քանի մը համախոհներու շահատակութեանցը աչք գոցելու և ընդհակառակը քաջալերելու համակերպում մը, չեմ կարծեր որ ազգօգուտ համակերպութիւն մը նկատուի:

Քանի որ Վարչութեան համակերպումի և Որբախնամի գործոց չմիջամտելու քաղաքականութիւնը մէջտեղն է, Ազգ. Երեսի. ժողովոյ առկիք կտրուկ և հրա-

մայական որոշումը, կը յուսամ, կ'ըլլայ ամէն տեսակէ-
տով պատուարներ Ազգին արժանապատուութեան և ար-
դար գոհացում մը պարգեւող իրաւադրութեան հիւ-
թապէս թէ բարոյապէս:

Չեմ կարծեր այլեւս որ այս, որչափ ըստ երեւոյ-
թին անձնական, բայց մահաւանդ համայնքի մը, Ազգի
մը շարաւոտ մէկ վէրքը յատկանշող կարեւոր խնդիրը,
արժանի հնկատուի իրական, արժատական դարմանի և
ուղուի վերադարձնել Վարչութեան, ԻՆՁ ՈՐ ԹԱՂԵԼ
ՊԻՏԻ ՆՇԱՆԱԿԻՐ:

Եթէ խնդիրը սոսկ անձնական անկարեւոր հանգա-
մանք մը ունենար, ի հարկէ ո՛չ այսքան վհատեցուցիչ
հետապնդումներ պիտի կատարէի և ո՛չ ալ Ազգ. Գերա-
զայն ժողովը զբաղեցնել պիտի մտածէի, երբ մտածելիք
և յուժուելիք կենսական այնքան խնդիրներ կան արդէն
Օրակարգին վրայ:

Բոլոր այս գիմումները, հետապնդութիւնները, բո-
ղոքները ևս կատարեցի օրինական յաջորդութեամբ մը
անվհատ, կատարած ըլլալու համոզումով իմ անձին, ըն-
տանիքին, պաշտօնին, միջավայրին և Ազգին հանդէպ
ունեցած պարտքը՝ կատարելապէս, և՛ յարգելու համո-
զումով ՍԶԳԻՆ ՎԱՐԻՉՆԵՐՈՒՆ հեղինակութիւնը և
արժանապատուութիւնը:

Կը մնայ այլևս սպասել վճռական արդիւնքի:

Տեղեկն Համոյ Ազգ. Երկսեռ Որբանոցի

ԿԱՐԱՊԵՏՈՐԱԿԱՆ ԹՈՎԱՐԱՆ

ՀԵՏԱՔՐՔՐԱԿԱՆ ?

ՈՂԲԵՐԳԱԿԱՆ ?

ԴԻԻՑԱԶՆԱԿԱՆ ?

ՆԻԻԹԱԿԱՆ ՇԱՀԸ Ի ՆՊԱՍՏ

ՀԱՃՆՈՅ ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՐԿՍԵՌ ՈՐԲԱՆՈՅԻՆ

ԳԻՆ $3\frac{1}{2}$ ՂՐՇ.

Կը գճնուի բոլոր գրալաճառներուն հոյ

ԿՍԴՐՈՆԱՏԵՂԻ

Կ. Պոլիս, Սուլթան Համամ, Հավուզլու խան, բիւ 3
Ս. Տեմիրհեան եւ Ընկ. վաճառատուեր

Մեծաբանակ գնողներու համար
գոհացուցիչ գեղջ

Հայաստանի Ազգային գրադարան

NL0431214

43. 261